

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОРОЛЬ ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ

УДК: 342.95(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС КЕРІВНИКА ОРГАНУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАКОННОСТІ

12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право»
(081 «Право»)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ О.В. Король

Науковий керівник:
Яценко Валентина Петрівна,
кандидат юридичних наук, доцент

Харків – 2023

АНОТАЦІЯ

Король О. В. Адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» (081 «Право»). – Науково-дослідний інститут публічного права; Харківський національний університет внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України, Харків, 2023.

Дисертаційну роботу присвячено визначенню сутності та розкриттю особливостей адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, а також розробленню концептуальних засад, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення норм чинного адміністративного законодавства у відповідній сфері.

Законність та дисципліна розглядаються як важливий елемент роботи органу поліції, а їх значення полягає в наступному: 1) є передумовою формування у звичайних пересічних громадян довіри до органів поліції, довіри до кожного представника поліції; 2) є умовою ефективного функціонування держави в цілому, оскільки Національна поліція є центральним органом виконавчої влади; 3) є показником розвитку демократії, якості дотримання прав, свобод та законних інтересів осіб у суспільстві, а також зміцнення правопорядку у державі; 4) забезпечення дисципліни і законності в Національній поліції спрямоване на створення необхідних умов для ефективного функціонування цього органу, в тому числі й шляхом впливу на правосвідомість поліцейських; 5) забезпечення дисципліни і законності в Національній поліції має за мету підвищення рівня дотримання службової дисципліни в органах Національної поліції; 6) дисципліна і законність має стимулювати не тільки належний рівень поведінки поліцейського, а й розуміння ним того, що є законним, а що протиправним, що є належним, а що ні; 7) забезпечення законності та дисципліни в Національній поліції спрямовано й на запобігання розвитку корупції; 8) забезпечення дисципліни та законності в

Національній поліції України має позитивний аспект й для захисту власної (особистої) безпеки поліцейського при виконанні ним своїх повноважень; 9) забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції України має позитивний аспект й для захисту безпеки осіб, з якими поліцейський працює та контактує у процесі виконання службових повноважень; 10) сприяння стимулювання належної поведінки як керівниками органів поліції, так і іншими особами.

Встановлено особливості керівника органу поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності: 1) є особою, яка бере безпосередню участь у формуванні державної політики щодо дотримання законності та дисципліни підлеглими; 2) керівник органу поліції має створити усі умови для дотримання підлеглими особами норм законодавства, яке регулює діяльність Національної поліції, дотримання ними правил етикету, точного та неухильного дотримання, виконання та застосування норм, приписів законодавчих та нормативно-правових актів; 3) є гарантом дотримання дисципліни працівників органу поліції; 4) є гарантом якості надання послуг працівниками поліції шляхом здійснення контролю за законністю їх дій при виконанні ними своїх повноважень та дотримання ними службової дисципліни; 5) є «арбітром» при розв'язанні спорів, які виникають у відповідному органі поліції; 6) є наставником дотримання законності та дисципліни в органі поліції по відношенню до інших працівників та службовців під час виконання ними своїх функціональних обов'язків; 7) є особою, яка спонукає своїх підлеглих осіб до належної поведінки не тільки в межах органу поліції, а й поза ним.

Систематизовано спеціальні акти у сфері забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції, які запропоновано поділити на певні підгрупи за сферою діяльності: 1) акти у сфері здійснення добору поліцейських на посади в органи поліції (кадрові питання); 2) акти, які визначають порядок вчинення окремих процесуальних дій; 3) акти щодо роботи в інформаційній сфері, в тому числі зі службовою інформацією; 4) акти у сфері дотримання законності та дисципліни при взаємодії з особами, в тому числі й щодо розгляду ними заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події; 5) акти, які визначають порядок оформлення відповідних матеріалів; 6) акти щодо розгляду

звернень громадян, в тому числі й при здійсненні особистого прийому; 7) акти у сфері взаємодії органів Національної поліції з іншими органами влади.

Визначено особливості повноважень керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, запропоновано критерії їх класифікації та межі реалізації;

Удосконалено категоріально-понятійний апарат щодо термінологічного розуміння сутності поняття законності та дисципліни в органах Національної поліції України як чітке слідування всіма суб'єктами, які входять у систему органів Національної поліції норм, визначених та закріплених законами та підзаконними нормативно-правовими актами, що виражається у дотриманні поведінки при виконанні повноважень, меж своєї діяльності, яка визначена нормативно-правовими актами, неупередженому слідуванні тих приписів, які встановлюють особливості роботи поліцейських.

Сутність адміністративно-правового статусу керівника органу поліції встановлено через розгляд його трьох основних складових: 1) загального правового статусу, 2) спеціального правового статусу, який включає в себе адміністративно-правовий статус поліцейського, як працівника органу Національної поліції та адміністративно-правовий статус власне керівника органу Національної поліції; 3) адміністративно-правовий статус власне органу поліції.

Запропоновано класифікацію функцій керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності: 1) функція безпосереднього керівництва; 2) функція управління; 3) адміністративна функція; 4) функція регулювання; 5) функція контролю; 6) організаційна функція; 7) виховна функція або функція правового виховання; 8) функція підвищення рівня правової культури серед працівників органів поліції; 9) превентивна функція; 10) функція планування; 11) інформаційно-аналітична функція; 12) функція здійснення моніторингу.

Дістало подальшого розвитку визначення повноважень, які характеризують правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення та дотримання дисципліни та їх поділ на види.

Удосконалено розуміння завдань керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, у зв'язку з чим запропоновано деталізацію завдань за наступними видами правовідносин: 1) у сфері нормативно-правової роботи; 2) у сфері роботи з кадрами; 3) у сфері розгляду порушень законності та дисципліни; 4) у сфері здійснення аналізу виконання приписів закону та дотримання службової дисципліни підлеглими особами органів Національної поліції; 5) у сфері публічної діяльності.

Опрацьовано пропозиції, сформовані на основі досвіду Франції, Польщі, Чехії, США, Словенії, Великої Британії щодо окреслення адміністративно-правового статусу керівника та його повноважень у спеціальних нормативно-правових актах, закріплення принципу відповідальності керівника за дії підлеглих, розгляду керівниками підлеглих як повноправних партнерів, об'єднаних спільною метою вирішення проблемних завдань, забезпечення якісного та своєчасного навчання керівників органів поліції, здійснення керівником органу поліції активної профілактичної роботи.

До основними напрямків удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності віднесено: 1) удосконалення правового статусу керівників органів поліції щодо дотримання законності та дисципліни: чітке закріплення функцій, повноважень та алгоритму дій керівників при виникненні тієї чи іншої ситуації; поглиблення розуміння самими керівниками важливості вчинення своїх дій та розуміння того, що саме вони є прикладом для наслідування для інших працівників та службовців; 2) удосконалення організаційно-управлінських заходів з боку керівників щодо зміцнення законності та дисципліни: посилення організуючої ролі керівників, в тому числі й щодо встановлення відповідних формальних і неформальних правил та норм організаційної поведінки з урахуванням вкладу кожного співробітника в процес роботи органу поліції, формування напрямків для реалізації групових завдань, що стоять перед органом поліції, правильної оцінки роботи кожного поліцейського одноособово та в їх сукупності; 3) врахування керівниками органів поліції окремих

аспектів психологічної підготовки та психологічної готовності підлеглих осіб до виконання того чи іншого наказу чи завдання; 4) удосконалення дій керівників органів поліції щодо дотримання законності та дисципліни, особливо у питаннях дотримання та збереження психологічного здоров'я підлеглих поліцейських; 5) системний аналіз внутрішньої роботи органу поліції та поглиблене вивчення керівником органу поліції внутрішньої роботи колективу, в тому числі й взаємовідносин між підлеглими особами; 6) здійснення керівником активної роботи із підлеглими особами, вивчення їх не тільки професійної роботи, а й позаслужбового життя; 7) розвиток та запровадження керівником командного принципу роботи в органі поліції; 8) налагодження більш тісної взаємодії керівників із своїми підлеглими у форматі паритетних та рівних взаємовідносин, які побудовані на основі діалогу; 9) удосконалення функцій щодо контролю за дотримання законності та дисципліни в цілому, а також у період дії воєнного стану; 10) розвиток стимулювання керівників усіх рівнів до використання нових управлінських практик у питаннях дотримання законності та дисципліни підлеглими особами; 11) удосконалення дій керівника у питаннях забезпечення особистої безпеки працівників поліції.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, адміністративне законодавство, керівник, орган Національної поліції, законність, дисципліна, завдання, функції, форми, методи.

SUMMARY

Korol O. V. Administrative and legal status of the head of the National Police as a subject of ensuring discipline and legality. – *Qualifying scientific work on manuscript.*

Thesis for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences on the specialty 12.00.07 «Administrative law and process; finance law; information law» (081 «Law»). – The Scientific Institute of Public Law; Kharkiv National University of Internal Affairs, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv, 2023.

The thesis is devoted to defining the essence and disclosing the peculiarities of the administrative and legal status of the head of the National Police as a subject of ensuring

discipline and legality, and also to developing conceptual foundations, proposals and recommendations aimed at improving the provisions of current administrative legislation in the relevant area.

Lawfulness and discipline have been considered as an important element of the work of the police, and their importance is as follows: 1) it is a prerequisite for ordinary citizens to build trust in the police and trust in each police officer; 2) it is a condition for the effective functioning of the state as a whole, as the National Police is a central executive body; 3) it is an indicator of the development of democracy, the quality of observance of rights, freedoms and legitimate interests of individuals in society, as well as strengthening law and order in the state; 4) ensuring discipline and lawfulness in the National Police is aimed at creating the necessary conditions for the effective functioning of this body, including by influencing the legal consciousness of police officers; 5) ensuring discipline and lawfulness in the National Police is aimed at increasing the level of compliance with official discipline in the National Police; 6) discipline and lawfulness should stimulate not only the appropriate level of police behaviour, but also the understanding of what is legal and what is unlawful, what is proper and what is not; 7) ensuring the rule of law and discipline in the National Police is also aimed at preventing corruption; 8) ensuring the rule of law and discipline in the National Police of Ukraine has a positive aspect for protecting the police officer's own (personal) safety in the performance of his/her duties; 9) ensuring the rule of law and discipline in the National Police of Ukraine has a positive aspect for protecting the safety of persons with whom the police officer works and comes into contact in the course of performing his/her duties; 10) promoting appropriate behaviour by police chiefs and others.

The author has identified the peculiarities of the head of a police unit as a subject of ensuring discipline and legality: 1) he/she is a person directly involved in the formation of the state policy on the observance of law and discipline by subordinates; 2) the head of a police unit must create all conditions for subordinates to comply with the provisions of the legislation regulating the activities of the National Police, to observe the rules of etiquette, to accurately and strictly observe, implement and apply the rules and regulations of legislative and regulatory acts; 3) a guarantor of the discipline of the employees of the

police organisation; 4) a guarantor of the quality of the service provided by the police officers, controlling the legality of their actions in the course of exercising their powers and the observance of the service discipline; 5) an "arbitrator" in the settlement of disputes arising in the respective police organisation 6) is a mentor for the observance of law and discipline in the police organisation in relation to other employees and officers in the course of performing their duties; 7) is a person who encourages his/her subordinates to behave properly not only within the police organisation but also outside it.

It has been systematised the special acts in the field of ensuring discipline and legality in the National Police, which have been proposed to be divided into certain subgroups by the field of activity: 1) acts in the area of recruitment of police officers to positions in the police (personnel issues); 2) acts determining the procedure for certain procedural actions; 3) acts on work in the information sphere, including with proprietary information; 4) acts in the area of observance of law and discipline in interaction with individuals, including consideration of applications and reports of criminal offences and other events; 5) acts determining the procedure for processing relevant materials; 6) acts on consideration of citizens' appeals, including in person; 7) acts on interaction of the National Police with other authorities.

It has been determined the peculiarities of the powers of the head of the National Police unit as a subject of ensuring discipline and legality, and proposed the criteria for their classification and limits of implementation;

The author has improved the categorical and conceptual apparatus for the terminological understanding of the essence of the concept of legality and discipline in the National Police of Ukraine as a clear adherence by all entities within the system of the National Police to the norms defined and enshrined in laws and by-laws, which is expressed in compliance with the behaviour in the exercise of powers, the limits of their activities as defined by laws and regulations, and impartial adherence to the regulations which establish the specifics of police work.

The essence of the administrative and legal status of the head of a police unit has been established through consideration of its three main components: 1) general legal status, 2) special legal status, which includes the administrative and legal status of a police

officer as an employee of the National Police and the administrative and legal status of the head of the National Police; 3) administrative and legal status of the police unit itself.

The author has proposed a classification of functions of the head of a National Police unit as a subject of ensuring discipline and legality: 1) direct leadership function; 2) management function; 3) administrative function; 4) regulatory function; 5) control function; 6) organisational function; 7) educational function or function of legal education; 8) function of raising the level of legal culture among police officers; 9) preventive function; 10) planning function; 11) information and analytical function; 12) monitoring function.

The definition of the powers that characterise the legal status of the head of the National Police as a subject of ensuring and maintaining discipline and their division into types has been further developed.

It has been improved the understanding of the tasks of the head of the National Police unit as a subject of ensuring discipline and legality, and in this regard, the author proposes to detail the tasks for the following types of legal relations: 1) in the area of regulatory and legal work; 2) in the area of human resources; 3) in the area of reviewing violations of law and discipline; 4) in the area of analysing compliance with the provisions of law and observance of official discipline by subordinates of the National Police; 5) in the area of public activity.

The author has developed proposals based on the experience of France, Poland, the Czech Republic, the USA, Slovenia, and the UK regarding the definition of the administrative and legal status of a chief and his/her powers in special legal acts, consolidation of the principle of the chief's responsibility for the actions of subordinates, consideration by chiefs of subordinates as full-fledged partners united by a common goal of solving problematic tasks, ensuring high-quality and timely training of police chiefs, and implementation by the chief of a police unit of active preventive work.

The main areas of improvement of administrative legislation regulating the legal status of the head of a National Police unit as a subject of ensuring discipline and legality include: 1) improvement of the legal status of heads of police bodies in terms of observance of law and discipline: clear definition of functions, powers and algorithm of

actions of heads in case of a particular situation; deepening of understanding by the heads themselves of the importance of their actions and understanding that they are an example for other employees and officers to follow; 2) improvement of organisational and managerial measures on the part of managers to strengthen the rule of law and discipline: strengthening the organising role of managers, including the establishment of appropriate formal and informal rules and norms of organisational behaviour, taking into account the contribution of each employee to the work of the police body, forming directions for the implementation of group tasks facing the police body, correct assessment of the work of each police officer individually and in their aggregate; 3) consideration by heads of police bodies of certain aspects of psychological training and psychological readiness of subordinates to perform a particular order or task; 4) improvement of actions of heads of police bodies to ensure lawfulness and discipline, especially in matters of observance and preservation of psychological health of subordinate police officers; 5) systematic analysis of internal work of the police unit and in-depth study by the head of the police unit of internal work of the team, including relations between subordinates; 6) active work with subordinates by the head of the police body, studying their professional work and private life; 7) development and implementation of the team principle of work in the police unit by the head; 8) establishing closer interaction between managers and their subordinates in the format of parity and equal relations based on dialogue; 9) improving the functions of control over the observance of law and discipline in general, as well as during martial law; 10) developing incentives for managers at all levels to use new management practices in the observance of law and discipline by subordinates; 11) improving the actions of managers in ensuring the personal safety of police officers.

Keywords: administrative and legal status, administrative legislation, head, the National Police unit, legality, discipline, tasks, functions, forms, methods.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дослідження:

1. Король О. В. Щодо розуміння основних функцій керівника органу національної поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 199-205.

2. Король О. В. Роль та значення керівника органу Національної поліції щодо забезпечення дисципліни та законності. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 184-189.

3. Король О. В. Значення дисципліни та законності у роботі Національної поліції України. *Право.ua*. 2021. № 3. С. 204-211.

4. Korol O. V. Police Chief's Tasks as a Subject of Law and Discipline Enforcement. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2022. № 5. Pp. 19–23.

5. Король О. В. Види підзаконних нормативно-правових актів у сфері забезпечення дисципліни та законності в органах Національній поліції. *Науковий журнал «Соціальне право»*. 2022. № 4. С. 98-106.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Король О. В. До питання визначення особливостей адміністративно-правового статусу керівника органу поліції. *Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики*: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 грудня 2021 р.). С. 136-139. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20211221/article/view/korol

7. Король О. В. Повноваження, які характеризують правовий статус керівника органу Національної поліції. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*: тези доп. учасників VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 червня 2022 р.). С. 31-33. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20220630/article/view/korol

8. Король О. В. Повноваження керівника органу поліції у сфері здійснення контролю. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики*: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 вересня 2022 р.). С. 122-124. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_202220930/article/view/korol

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1	23
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАКОННОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ	23
1.1. Поняття та значення забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції	23
1.2. Місце та особливості керівника органу Національної поліції у системі суб'єктів забезпечення дисципліни та законності.....	43
1.3. Правові засади забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції та місце серед них адміністративно-правового регулювання	60
Висновки до Розділу 1	83
РОЗДІЛ 2	86
ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА ОРГАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАКОННОСТІ.....	86
2.1. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності.....	86
2.2. Завдання та функції керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності.....	106
2.3. Компетенція та повноваження керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності	126
2.4. Юридична відповідальність керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності.....	153
Висновки до Розділу 2	168
РОЗДІЛ 3	173
УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА ОРГАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАКОННОСТІ.....	173
3.1. Зарубіжний досвід діяльності керівника поліції із забезпечення дисципліни і законності та можливості його використання в Україні.....	173
3.2. Удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності.....	193
Висновки до Розділу 3	216
ВИСНОВКИ	218
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	226
ДОДАТКИ.....	253
Додаток А.....	253
Додаток Б.....	255

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одним із напрямів підвищення якості та ефективності забезпечення охорони і захисту прав та свобод громадян, прав та інтересів юридичних осіб в Україні є удосконалення внутрішньої організації правоохоронних органів, у тому числі органів поліції, підвищення рівня дотримання кожним поліцейським приписів законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють їх діяльність. Особливу увагу сьогодні має бути приділено підвищенню рівня виконавчої дисципліни, розумінню поліції не як карального органу, а органу з адміністративно-сервісними функціями, покращенню якості надання поліцейськими послуг та виконання ними своїх посадових обов'язків. Якісна організація роботи поліцейських, правильний розподіл між ними функцій, здійснення дієвого та своєчасного контролю за особовим складом, швидке та оперативне реагування на певні внутрішні конфліктні ситуації, суперечності тощо – це важливі напрямки ефективного менеджменту в органі Національної поліції, здійснення якого покладається на його керівника. Відтак керівник органу Національної поліції є особою, яка уповноважена на створення всіх необхідних умов для належного функціонування органу поліції, особливо у питаннях реалізації всіма без винятку працівниками покладених на них повноважень, посадових інструкцій, дотримання ними законності у своїй роботі та забезпечення відповідного рівня дисципліни. Робота керівника має мотивувати підлеглих до дотримання вимог законодавства та дисципліни, формувати у них правильне уявлення про законність та чітке виконання посадових обов'язків, законних наказів та розпоряджень вищестоящего керівництва.

Водночас існування певних проблемних питань щодо дотримання дисципліни та законності в органах поліції, необхідність їх ефективного вирішення обумовлюють потребу в удосконаленні діяльності керівника органу поліції як суб'єкта їх забезпечення, чіткого і повного окреслення, ґрунтуючись на глибокому теоретичному осмисленні його сутності та змісту, адміністративно-правового статусу цього керівника.

Окремі проблеми забезпечення дисципліни та законності у публічному управлінні загалом та в органах Національної поліції, зокрема розглядали такі вчені як: А. А. Астаф'єв, Є. І. Бакутін, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, О. І. Безпалова, К. Л. Бугайчук, С. С. Вітвіцький, В. М. Гарашук, С. М. Гусаров, О. В. Джафарова, В. М. Зінченко, Л. І. Каленіченко, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, А. В. Кубаєнко, К. Б. Левченко, О. М. Мердова, О. І. Миколенко, В. О. Михайлов, Л. В. Могілевський, О. А. Моргунов, О. М. Музичук, О. І. Остапенко, Д. М. Полонський, М. М. Прокоф'єв, О. Ю. Салманова, О. Ю. Синявська, В. В. Сокурєнко, В. В. Хоша, Р. В. Шаповал, І. М. Шопіна, Д. В. Швець, В. П. Яценко та інші. Проте, незважаючи на досить велику кількість праць з цієї проблематики, недостатньо дослідженою є саме участь керівника органу поліції у забезпеченні дисципліни та законності у відповідних органах поліції як основного суб'єкта контролю за роботою підлеглих.

Таким чином, необхідність підвищення ефективності забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції, наявність низки теоретичних та практичних проблем правового регулювання у цій сфері, недостатність їх наукового опрацювання обумовлюють актуальність комплексного дослідження сутності та особливостей адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень: Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ від 11 червня 2020 р. № 454; Плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретичних розробок, чинного законодавства та практики його реалізації визначити сутність та особливості адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення

дисципліни та законності, а також запропонувати напрями його вдосконалення.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційному дослідженні необхідно було вирішити такі основні *завдання*:

- розкрити поняття та визначити значення забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції;
- встановити місце та особливості керівника органу Національної поліції у системі суб'єктів забезпечення дисципліни та законності;
- узагальнити правові засади забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції та визначити місце серед них адміністративно-правового регулювання;
- охарактеризувати елементи адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності;
- систематизувати завдання та функції керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності;
- визначити компетенцію та повноваження керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності;
- опрацювати особливості юридичної відповідальності керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності;
- узагальнити зарубіжний досвід діяльності керівника поліції із забезпечення дисципліни і законності та запропонувати можливості його використання в Україні;
- окреслити напрямки удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час забезпечення дисципліни та законності керівником органу Національної поліції.

Предметом дослідження є адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності.

Методи дослідження. Методологія дисертаційного дослідження базується на

сукупності методів і прийомів наукового пізнання загальнонаукового та спеціального характеру, що дозволило сформуванню цілісного та комплексного уявлення про сутність адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, його зміст та структуру.

За допомогою *методів абстрагування й узагальнення* поглиблено розуміння поняття та значення забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції (підрозділ 1.1). *Діалектичний метод* сприяв розкриттю місця та особливостей керівника органу Національної поліції у системі суб'єктів забезпечення дисципліни та законності (підрозділ 1.2). *Метод системно-структурного аналізу* застосовано в ході дослідження правових засад забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції та визначення місця серед них адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.3). За допомогою *методу узагальнення* окреслено поняття та елементи адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності (підрозділ 2.1). *Логіко-семантичний метод* дозволив розкрити сутність завдань та функцій керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності (підрозділ 2.2). *Формально-юридичний метод* застосовано в ході здійснення характеристики компетенції та повноважень керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності (підрозділ 2.3) та юридичної відповідальності керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності (підрозділ 2.4). *Порівняльно-правовий метод* використано під час узагальнення зарубіжного досвіду діяльності керівника поліції із забезпечення дисципліни і законності та можливості його використання в Україні (підрозділ 3.1). *Теоретико-прогностичний метод* застосовано при обґрунтуванні пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності (підрозділ 3.2). Перелічені методи використано у взаємозв'язку та взаємозалежності, що дозволило сформуванню цілісної методологічної бази, а також забезпечило повноту та об'єктивність зроблених висновків.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці фахівців у галузі

філософії, соціології, психології, теорії управління, загальної теорії держави і права, конституційного, адміністративного права, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних вчених.

Нормативною основою дослідження є сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких визначають правовий статус керівника органу Національної поліції. Використано також законодавство інших країн, яке регулює відповідну діяльність керівників поліції.

Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практичної діяльності керівників органів Національної поліції як суб'єктів забезпечення дисципліни та законності, довідкові видання, статистичні матеріали. Під час підготовки дисертаційного дослідження автором використано власний багаторічний досвід роботи на керівних посадах в органах внутрішніх справ та Національній поліції.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є одним із перших комплексних досліджень, в якому на основі аналізу теоретичних розробок, чинного законодавства та практики його реалізації визначено сутність та особливості адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, надано пропозиції та рекомендації щодо його удосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

– встановлено особливості керівника органу поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності: 1) він є особою, яка бере безпосередню участь у формуванні державної політики щодо дотримання законності та дисципліни підлеглими; 2) керівник має створити всі умови для дотримання підлеглими норм законодавства, яке регулює діяльність Національної поліції, правил етикету, точного виконання та застосування ними норм, приписів законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо їх діяльності; 3) є гарантом дотримання дисципліни працівників органу поліції; 4) він є гарантом якості надання поліцейських

послуг підлеглими шляхом здійснення контролю за законністю їх дій при виконанні ними своїх повноважень та дотримання ними службової дисципліни; 5) керівник є «арбітром» при розв'язанні спорів, які виникають у відповідному органі поліції; 6) він є наставником для інших працівників та службовців в органі поліції щодо дотримання ними законності та дисципліни під час виконання своїх функціональних обов'язків; 7) керівник є особою, яка спонукає своїх підлеглих до належної поведінки не тільки в межах органу поліції, а й поза ним;

– систематизовано спеціальні акти у сфері забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції, які запропоновано поділити на певні підгрупи за сферою діяльності: 1) акти у сфері здійснення добору поліцейських на посади в органи поліції (кадрові питання); 2) акти, які визначають порядок вчинення окремих процесуальних дій; 3) акти щодо роботи в інформаційній сфері, в тому числі зі службовою інформацією; 4) акти у сфері дотримання дисципліни та законності при взаємодії з різними особами, в тому числі й щодо розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події; 5) акти, які визначають порядок оформлення відповідних матеріалів; 6) акти щодо розгляду звернень громадян, в тому числі й при здійсненні особистого прийому; 7) акти у сфері взаємодії органів Національної поліції з іншими органами влади та громадськістю;

– визначено особливості повноважень керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, запропоновано критерії їх класифікації та межі реалізації;

удосконалено:

– категоріально-понятійний апарат щодо термінологічного розуміння сутності поняття дисципліни та законності в органах Національної поліції України як чіткого слідування всіма суб'єктами, які входять до системи цих органів, нормам, визначеним та закріпленим законами і підзаконними нормативно-правовими актами, що виражається у їх дотриманні суб'єктами при виконанні визначених повноважень, меж своєї діяльності, неупередженому слідуванні приписам, які встановлюють особливості діяльності поліцейських;

– сутність адміністративно-правового статусу керівника органу поліції через

розгляд його трьох основних складових: 1) загального правового статусу, 2) адміністративно-правовий статус власне органу поліції; 3) спеціального правового статусу, який включає в себе адміністративно-правовий статус поліцейського як працівника органу Національної поліції та адміністративно-правовий статус власне керівника органу Національної поліції;

– класифікацію функцій керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності: 1) функція безпосереднього керівництва; 2) функція управління; 3) адміністративна функція; 4) функція регулювання; 5) функція контролю; 6) організаційна функція; 7) виховна функція або функція правового виховання; 8) функція підвищення рівня правової культури серед працівників органів поліції; 9) превентивна функція; 10) функція планування; 11) інформаційно-аналітична функція; 12) функція здійснення моніторингу;

дістали подальшого розвитку:

– розуміння завдань керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, у зв'язку з чим запропоновано деталізацію завдань за такими видами правовідносин: 1) у сфері нормативно-правової роботи; 2) у сфері роботи з кадрами; 3) у сфері розгляду порушень дисципліни та законності; 4) у сфері здійснення аналізу виконання приписів закону та дотримання службової дисципліни підлеглими особами органів Національної поліції; 5) у сфері публічної діяльності;

– визначення повноважень, які характеризують правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, та їх поділ на види;

– пропозиції, сформовані на основі узагальнення досвіду Франції, Польщі, Чехії, США, Словенії, Великої Британії щодо окреслення адміністративно-правового статусу керівника поліції у спеціальних нормативно-правових актах, закріплення принципу його відповідальності за дії підлеглих, визнання керівниками своїх підлеглих повноправними партнерами, об'єднаними спільною метою вирішення проблемних завдань, забезпечення якісного та своєчасного навчання керівників органів поліції, здійснення керівником органу поліції активної

профілактичної роботи.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшої розробки теоретичних та практичних проблем, пов’язаних із адміністративно-правовим статусом керівника органу Національної поліції як суб’єкта забезпечення дисципліни та законності (*акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 13 березня 2023 р.*);

– *правотворчості* – для удосконалення чинних та розробки нових нормативно-правових актів, які регламентують забезпечення дисципліни та законності керівником органу Національної поліції (*акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права від 14 березня 2023 р.*);

– *правозастосовній діяльності* – для покращення практичної діяльності керівника органу Національної поліції як суб’єкта забезпечення дисципліни та законності (*акт впровадження Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України від 15 березня 2023 р.*);

– *освітньому процесі* – під час підготовки підручників та навчальних посібників, а також проведенні занять з навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративна діяльність поліції», «Публічне адміністрування» (*акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 13 березня 2023 р.*).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертації було оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики» (м. Харків, 21 грудня 2021 р.); «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття» (м. Харків, 30 червня 2022 р.); «Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики» (м. Харків, 30 вересня 2022 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли своє висвітлення в 5 наукових статтях, 4 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, та тезах 3 доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 262 сторінку. Список використаних джерел включає 257 найменувань і займає 28 сторінок, додатки розміщено на 10 сторінках.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАКОННОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ

1.1. Поняття та значення забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції

Розвиток соціальної держави, забезпечення правопорядку, дотримання прав та законних інтересів людини і громадянина в суспільстві, забезпечення належного рівня функціонування та дотримання конституційних прав людини і громадянина є пріоритетним напрямком розвитку правової та соціальної держави. Пріоритетність соціального захисту громадян завжди була і залишається основним показником розвитку суспільства, функціонування відповідних органів влади, спроможності держави забезпечити захист своїх громадян у складних умовах. На сьогодні система органів, які уповноважені на здійснення захисту своїх громадян і осіб, які проживають на законних підставах на території України, є досить розвинутою та поширюється на різноманітні сфери суспільного життя. Проте особливого значення на сьогодні набуває робота правоохоронних органів України, які мають забезпечувати захист громадян та підтримувати правопорядок у суспільстві. Загалом про роль та значення правоохоронних органів у суспільстві та громадському житті можна говорити досить багато, оскільки на цей орган покладено велику кількість завдань та повноважень. Але говорити виключно про ефективність функціонування органу Національної поліції можна лише в тому випадку, коли його завдання не тільки юридично визначені і закріплені, а й тоді, коли створені відповідні механізми реалізації повноважень представників органів поліції, забезпечено неупереджене, неухильне виконання представниками органів поліції своїх повноважень у чітко визначених законодавством межах та із застосуванням виключно законних дій.

Особливого значення у системі захисту наших громадян є організація здійснення такого захисту саме органами Національної поліції, які, по праву, варто

вважати одними із основних органів у державі, які уповноважені на здійснення захисту прав, свобод та законних інтересів осіб у суспільстві. А тому і політика роботи вказаного органу має здійснюватися виключно із розумінням соціальної значущості вказаного органу, важливості його повноважень, важливості окреслення меж діяльності органу поліції в цілому, та кожного поліцейського загалом. Все це наводить на думку, відповідно до якої діяльність кожного із працівників органу поліції має здійснюватися у чіткому слідуванні нормам закону та нормативно-правових актів, які визначають аспекти їх діяльності та встановленні чіткого контролю з боку керівників та роботою підлеглих осіб. Тому одним із основних критеріїв забезпечення належного рівня функціонування органів Національної поліції є дотримання норм права всіма уповноваженими суб'єктами, які працюють у цьому органі, тобто дотримання ними законності при вчиненні дій та реальної дисципліни праці.

Окреслюючи розуміння та значення дисципліни, варто вказати, що однією із причин реформування системи правоохоронних органів в Україні у 2015 році стала саме необхідність підвищення рівня законності у роботі органів поліції та необхідність удосконалення регулювання питання службової дисципліни, в тому числі й посилення розуміння того, що кожний окремий поліцейський є особистістю, особою, яка самостійно уповноважена на здійснення захисту громадян у суспільстві. Питання дисципліни є важливим, оскільки від законності дій поліцейських та дотримання ними норм закону при виконанні посадових обов'язків залежить і довіра звичайних громадян до поліції та правоохоронних органів в цілому. Тому однією із причин проведення реформи поліції С. О. Кіщенко називає саме «низький рівень довіри громадян до поліції: суспільство сприймає співробітників органів внутрішніх справ як загрозу власній безпеці через систематичні випадки з боку міліціонерів, пов'язані із діями з недотримання прав людини, погрозами, фізичним та психологічним тиском, побоями, тортурами, жорстоким та нелюдським поведінням і навіть випадками смерті затриманих під час перебування у відділеннях міліції; існує зневіра у професійних якостях міліціонерів, у їх здатності захистити права та майно окремо взятого громадянина» [1, с. 12]. Всі наведені

фактори говорять про те, що на практиці мають місце порушення поліцейськими основних нормативно-правових актів, які стосуються питань поведження із особами, які вчинили адміністративне правопорушення чи кримінальний злочин, вчинення дій при затриманні особи, застосуванні заходів примусового характеру, триманні особи під вартою чи адміністративному затриманні тощо. Непоодинокими є випадки порушення заходів безпеки, які стосуються поведження зі зброєю, при зберіганні, обліку, перевезенні та використанні зброї, боєприпасів, проведення перевірки документів в осіб, здійсненні огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень та при вчиненні ряду інших процесуальних дій. Всі ці порушення є наслідком нерозуміння сутності та значення законності та дисципліни в роботі органів поліції, розуміння того, що кожний поліцейський має уособлювати законність та справедливість, ставити ступінь своєї процесуальної свободи із чітко визначеними нормами законодавчих та підзаконних актів, не допускати свавілля при виконанні своїх посадових обов'язків, а прийняті рішення в обов'язковому порядку мають відповідати букві закону.

Варто окремо наголосити й на тому, що організація захисту людини і громадянина буде ефективною виключно у тому випадку, коли належною буде й організація роботи органу Національної поліції. І в даному випадку, на нашу думку, мало говорити саме про зовнішню організацію роботи органів Національної поліції, оскільки ефективність роботи, в першу чергу, залежить від ефективності побудови внутрішньої структури органу та внутрішнього узгодження роботи Національної поліції, дисципліни праці працівників. А тому питанню організації внутрішньої роботи в органах Національної поліції України варто приділити особливе значення. Внутрішня організація роботи в органах Національної поліції України передбачає не тільки факт виконання працівниками своєї діяльності та визначених посадових обов'язків, а й розуміння кожним із працівників того, що варто неупереджено та чітко дотримуватися нормативно-правових актів у сфері їх діяльності, а також вміти їх правильно застосовувати. Погодимось із думкою Л. І. Каленіченко, яка наголошує на тому, що рівень правопорядку і законності в державі та суспільстві певною мірою залежить від ефективності виконання

працівниками Національної поліції України завдань, що на них покладені державою. Працівник Національної поліції України як посадова особа, що наділена державно-владними повноваженнями, а також як громадянин, під час несення служби та у буденному житті, повинен неухильно дотримуватися службової дисципліни, безапеляційно і точно виконувати вимоги всіх нормативно-правових приписів [2, с. 26]. Ми повністю погоджуємося із тим, що законність і дисципліна – це ті категорії, які стоять поруч один з одним та мають стосуватися всіх поліцейських, всіх працівників поліції. Забезпечення ж дотримання законності та дисципліни беззаперечно є прерогативою та обов'язком кожного поліцейського, але створення належних умов дотримання дисципліни та забезпечення відповідних заходів контролю покладено саме на керівника органу поліції.

Організація роботи в органах Національної поліції супроводжується й дослідженням такого поняття як «дисципліна» та «законність». У юридичній літературі по різному підходять до визначення наведених вище понять, зокрема має місце, як ми вже зазначили вище, їх розгляд у тісному співвідношенні. Таку думку підтримують Ю. П. Битяк та В. М. Гаращук, які говорять, що «основні умови існування будь-якої демократичної держави, її обов'язкові риси», які невід'ємні одна від одної, оскільки «законність можлива тільки за суворого дотримання дисципліни всіма фізичними та юридичними особами, а дисципліна, в свою чергу, обумовлюється межами закону» [3, с. 237].

Про тісний взаємозв'язок дисципліни і законності зазначав й Д. В. Мамчур, який наголошував на тому, що законність можлива тільки при суворому дотриманні дисципліни усіма фізичними і юридичними особами, а дисципліна, в свою чергу, обумовлюється рамками закону. Більше того, дисципліна і законність не тільки взаємопов'язані одне з одним, але й взаємообумовлені. Суворе дотримання усіма суб'єктами права законів та підзаконних актів – важлива вимога як законності, так і державної дисципліни, оскільки додержання дисципліни є необхідною вимогою законності і правопорядку [4, с. 346]. Отже, дисципліна та законність – це два взаємозалежних поняття, які обумовлюють один одного. В цілому ці категорії хоча й можуть існувати автономно один від одного, проте тільки

разом можуть забезпечити належний рівень мети їх існування, як окремих понять, а отже, й рівень дотримання виконання працівниками та службовцями покладених на них повноважень у чітких рамках та законодавчо регламентованій процедурі.

Про різnorідність поняття «законності» та «дисципліни» говорила О. Ю. Чапала: дисципліна та законність лише частково збігаються за формою та змістом, але не мають абсолютної тотожності – принципові розбіжності між ними обумовлюються їхнім змістом [5, с. 176]. Водночас О. А. Марушій розглядає поняття «дисципліна» як більш ширше поняття, аніж поняття «законність», а «відмінність між ними полягає в тому, що дисципліна охоплює порядок поведінки людей не тільки у сфері правової регламентації суспільних відносин (трудова, фінансова, службова, військова дисципліна тощо), але і в сфері дії інших норм, що функціонують у суспільстві (профспілкова, дисципліна побуту тощо) [6]. Відтак можемо зробити висновок про відсутність єдиного розуміння співвідношення законності та дисципліни у науковій літературі: розглядати їх у єдності, співвідношенні чи як окремі категорії. Наша ж позиція щодо дослідження законності та дисципліни саме в діяльності органів Національної поліції полягає у розгляді вказаних понять у їх тісному співвідношенні, єдності, розуміння того, що від дотримання дисципліни залежить правильність застосування закріплених по відношенню до роботи працівників поліції норм, а від точного, неухильного та суворого дотримання законності вчинення дій працівниками поліції залежить рівень їх дисципліни.

Розглядаючи поняття «законність», можемо говорити про відсутність єдиного підходу до розуміння вказаного поняття, а погляди вчених різняться, оскільки законність розглядають як принцип, як метод правового регулювання, як режим системи правовідносин, як неухильне дотримання норм закону, як неухильне виконання норм законів та нормативно-правових актів, як систему законів та законодавчих актів тощо. Така різnorідність позицій вчених говорить про складність у розумінні вказаного поняття, а отже, це поняття є досить об'ємним у своєму тлумаченні, а дія законності як правової категорії поширюється на досить значне коло суспільних відносин та широке коло суб'єктів.

Законність варто назвати фундаментом, на основі якого здійснюється побудова всіх інших правовідносин у відповідному органі, і чим яскравіший прояв законності у законодавчих та нормативно-правових актах та в діях керівників органу, тим сприятливішою буде атмосфера для формування дисципліни серед осіб, які перебувають на службі та виконують службові завдання. С. Т. Гончарук визначає законність як невід'ємний складовий елемент верховенства права. Суть законності, на його думку, полягає в необхідності суворого, точного і неухильного дотримання всіма без винятку суб'єктами права положень Конституції та законів України, а також приписів інших нормативно-правових актів [7, с. 138–141]. У юридичній літературі має місце розгляд поняття «законність» у широкому та вузькому розумінні. Зокрема, така думка висловлена В. В. Самохваловим, який у широкому сенсі під законністю розуміє дотримання всіма громадянами й організаціями законів і підзаконних актів, тобто необхідний державі спосіб поведінки населення. У вузькому сенсі, на думку вченого, законність виступає як принцип діяльності державного апарату щодо здійснення своїх владних функцій у чітких межах закону, пов'язаних із забезпеченням прав громадян та громадських організацій [8, с. 220–223]. Про розгляд законності як принципу діяльності говорить й Л. І. Каленіченко, яка вказує, що законність визначається відповідним принципом законності та передбачає закріплення вимог до вчинення дій поліцейськими при виконанні ними своїх трудових функцій. Як стверджує науковець, законність відіграє особливу, визначальну роль у організації та здійсненні діяльності Національної поліції України. «Сутність законності у організації та діяльності поліцейських полягає в тому, що в результаті дії законності як принципу, законності як методу діяльності поліцейських виникає режим суспільного життя, який характеризується тим, що більшість членів суспільства, суб'єктів права дотримуються і виконують зміст норм права» [2, с. 27]. Про розуміння законності як основоположного принципу, який покладено в основі всіх без виключення правовідносин також говорять Т. М. Радько та Н. В. Казаков, які законність розглядають не тільки як складне та багатопланове соціальне явище,

а й явище, яке має вплив на найширший спектр суспільних відносин економічного, політичного, ідеологічного, соціально-культурного та іншого характеру [9, с. 45–48].

Під поняттям законність у Національній поліції України С. С. Вітвіцький, В. С. Тулінов, О. М. Мердова розуміють «суворе й неухильне дотримання, виконання і застосування працівниками Національної поліції вимог чинного законодавства при виконанні поставлених перед ними завдань. Основними її рисами вчені називають: 1) універсальність, тобто положення законів, які регулюють суспільні відносини незалежно від місця й часу їх виникнення; 2) загальнообов'язковість – у цій рисі проявляється вища юридична сила законів, оскільки приписи норм права обов'язкові для всіх суб'єктів права, незалежно від майнового статусу, належності до державної влади тощо; 3) обґрунтованість – положення законів мають об'єктивний характер, вони насправді спрямовують суспільні відносини у вигідні для суспільства напрями, коли досягається баланс інтересів людини та держави; 4) наявність у державі органів, які забезпечують дотримання законності. Ідеться насамперед про правоохоронні органи, прокуратуру, суд, правозахисні громадські організації тощо» [10, с. 87].

Досліджуючи питання дотримання законності в роботі поліції України, варто окрему увагу звернути й на те, що наразі відбувається поступовий перехід від розуміння та усвідомлення поліції як правоохоронного карального органу до органу, який забезпечує надання якісних адміністративних послуг та сервісного обслуговування громадян, які цього потребують. Погодимось із думкою В. В. Сокурєнка, який пропонує виділяти соціально-сервісну орієнтацію діяльності поліції, спрямування її на забезпечення повної та безпосередньої реалізації прав і свобод людини та громадянина, розроблення нових форм і методів діяльності органів та підрозділів поліції у сфері реалізації правоохоронної функції держави з урахуванням загальновизнаних міжнародних стандартів [11, с. 10–11]. Ми погоджуємось із тим, що основна функція поліції має бути не каральна, а, перш за все, виховна та соціально-орієнтована, а орган поліції має розглядатися як орган, який за допомогою різних способів забезпечує захист прав, свобод та законних інтересів особи. Тому в таких «сервісних» правовідносинах законність, як зазначають

М. В. Ковалів, С. С. Єсімов та Ю. Р. Лозинський, є основоположним принципом діяльності поліції, що полягає в суворому та неухильному дотриманні приписів правових норм поліцейськими. Це говорить про те, що поліцейський ні при яких умовах не повинен переступати закон і повинен керуватися виключно законними наказами і розпорядженнями [12, с. 266].

Досить широке розуміння законності у роботі поліції надав Є. І. Бакутін, який під забезпеченням законності в діяльності поліції розуміє створення такого адміністративно-правового режиму в суспільстві, при якому вся система органів, виконуючи функції щодо охорони громадського порядку, громадської безпеки, зобов'язана, з одного боку, чітко дотримуватись вимог законів, а з іншого – вимагати від посадових осіб та громадян безумовного виконання цих законів та інших законодавчих актів, здійснювати правоохоронні та правозастосовні заходи для зміцнення правопорядку в державі [13, с. 209].

Досягнути такого розуміння органу поліції можна виключно за умови формування чіткого та неупередженого дотримання всіма суб'єктами поліцейської діяльності законності: 1) законності у нормах законодавчих актів; 2) законності у діях кожного поліцейського; 3) законності у використанні своїх повноважень; 4) законності у діях керівників по відношенню до підпорядкованих осіб; 5) законності у нормотворчій діяльності керівників та поліцейських тощо.

В цілому відзначимо, що якщо ж окреслювати законність саме в органах Національної поліції, то законність у вказаному органі варто розглядати у двох основних напрямках: як по відношенню власне до себе, так і по відношенню до осіб, з якими поліцейський взаємодіє у процесі виконання своїх безпосередніх функцій. Така думка вже обговорювалась окремими вченими. Так, А. В. Федчишин при характеристиці принципу законності в процесі виконання поліцією своїх службових обов'язків розглядає його в двох аспектах: 1) здійснення працівниками поліції діяльності щодо захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності, природного середовища, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань; 2) недопущення порушень законності посадовими особами Національної поліції при виконанні покладених на них державою обов'язків [14, с. 313–314].

У контексті викладеного можна відзначити, що законність у роботі органів Національної поліції є досить широким явищем, яке варто досліджувати та характеризувати комплексно. Наприклад, В. Ю. Дерзська, виділяє два основні напрямки розуміння законності в органах Національної поліції: перший стосується забезпечення законності під час виконання основних завдань, які стоять перед органами поліції та закріплені на законодавчому рівні (забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги); другий стосується недопущення протиправної поведінки з боку самих працівників поліції [15, с. 102]. Фактично законність у діяльності Національної поліції означає сукупність тих вимог, які застосовуються до роботи у вказаній сфері, застосовуються до поліцейських та які чітко закріплені відповідними законами чи нормативними актами. Законність у Національній поліції має бути універсальною, зрозумілою, обов'язковою, обґрунтованою та доцільною.

Іншим поняттям, яке потребує дослідження є поняття «дисципліна». У науковій літературі під терміном «дисципліна» розуміється певний порядок поведінки людей, що відповідає усталеним в суспільстві нормам права і моралі або вимогам певної організації, або як обов'язкове для всіх членів будь-якого колективу підпорядкування встановленому порядку, правилам [6]. В свою чергу, Г. П. Середа та С. Г. Стеценко дисципліну розглядають як свідоме додержання встановлених правовими та іншими соціальними нормами правил поведінки у державному і суспільному житті [16, с. 142]. У Національній поліції України поняття «дисципліна» пропонують розглядати як свідоме додержання встановлених правовими та іншими соціальними нормами правил поведінки працівниками Національної поліції у державному та суспільному житті [17, с. 49].

Одним із різновидів дисципліни К. О. Голікова виділяє службову дисципліну, під якою пропонує розуміти неухильне додержання (виконання) вимог, передбачених законодавчими та підзаконними актами, насамперед з питань

проходження служби, у тому числі контрактами (договорами) про працю, а також усними наказами (вказівками, розпорядженнями) керівників та начальників усіх рівнів, додержання обмежень і заборон, встановлених законодавством, реалізацію наданих прав у межах та в порядку, передбаченому законодавством [18, с. 110].

Про необхідність дотримання законності та дисципліни зазначено не тільки у науковій доктрині, а й на рівні законодавства. Проаналізуємо норми Закону України «Про Національну поліцію» щодо дотримання законності та дисципліни поліцейськими. Так, положеннях ст. 3 цього Закону визначено правову основу діяльності поліції, тобто визначено сукупність тих актів, які є ключовими у формуванні основ діяльності поліції та її органів. Більш чітко про необхідність дотримання законності та дисципліни у роботі поліції визначено у ст. 6, яка закріплює принцип верховенства права, ст. 7, яка проголошує необхідність забезпечення дотримання прав і свобод людини під час виконання своїх завдань поліцією. Статтею 8 взагалі чітко зазначено про необхідність поліції «діяти виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Чітко вказано на те, що поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази. Накази, розпорядження та доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України» [19]. Отже, з наведеного вище можемо зробити висновок, що основу діяльності органів поліції становлять не тільки рівень їх компетентності, порядності, добросовісності, а саме дотримання законності та дисципліни в органах поліції при виконанні своїх службових обов'язків та реалізації завдань органів Національної поліції.

Таким чином, під термінологічним розумінням законності та дисципліни в органах Національної поліції України варто розуміти чітке слідування всіма суб'єктами, які входять у систему органів Національної поліції норм, визначених та закріплених законом та підзаконними нормативно-правовими актами, що виражається у дотриманні поведінки при виконанні своїх повноважень, меж своєї діяльності, яка визначена нормативно-правовими актами, неупередженому

слідують тих приписів, які встановлюють аспекти роботи поліцейських у конкретних правовідносинах та із конкретними засобами.

Переходячи до питання окреслення значення забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції, варто окремо наголосити на тому, що часто це питання розглядається досить вузько. Ми ж є прихильниками думки, відповідно до якої законність та дисципліна розглядаються, як важливий елемент роботи органу поліції, а тому їх значення полягає в наступному:

1. Забезпечення законності і дисципліни в Національній поліції, на нашу думку, є важливою складовою та є передумовою формування у звичайних пересічних громадян нашої держави довіри до органів поліції, довіри до кожного представника поліції. На сьогодні, незважаючи на процес реформування органів поліції питання законності їх діяльності та дисципліни, на жаль, залишається відкритим. Це пов'язано із різними причинами, серед яких основне місце відведено саме недосконалості кадрової політики як серед особового складу, так і керівного складу поліції. Така думка висловлена та підтримана Ю. Р. Молчановим, який говорить про те, що у громадян має бути впевненість в тому, що персонал правоохоронних органів: 1) кваліфіковано здійснює правоохоронну діяльність щодо попередження злочинності, розкриття вчинених злочинів та охорони громадського порядку; 2) чесно виконує свої обов'язки та дотримується законів; 3) допомагає пересічним людям; ставиться до всіх людей із повагою [20, с. 238]. Отже, вчений вказує на те, що поліцейські мають виконувати свої функції кваліфіковано, професійно, неупереджено, швидко та оперативно, а також із розумінням того, що вони працюють, перш за все, на благо держави, на забезпечення правопорядку у суспільстві, на допомогу звичайним людям. Довіра до поліцейських формується саме у процесі виконання ними своїх функцій, особливо при взаємодії з іншими суб'єктами правовідносин, різноманітними категоріями громадян та осіб, які звертаються за допомогою, так і у взаємовідносинах з особами, які стали учасниками певних правовідносин. Тут варто розуміти те, що вчинені дії поліцейськими мають бути законними та вчинятися у відповідності до прописаних норм законодавства і саме такі дії мають

викликати довірливе ставлення з боку пересічних громадян. Формування довіри громад до органів поліції, беззаперечно, є багатоаспектним явищем та вимагає детальної аргументації, проте практика говорить про те, що незаконні дії органів поліції видно одразу, а резонансність певних ситуацій, в яких фігурують конкретні представники органів поліції, значно підриває авторитет не тільки окремого структурного підрозділу, Національної поліції в цілому, а й держави [21, с. 206].

Основними умовами законності В. А. Довбиш називає наступне: 1) стабільну розгалужену систему законодавства, спрямовану на відображення інтересів переважної більшості суспільства та захист прав і свобод окремої особи; 2) тотожність застосування правових норм до тотожних правовідносин та суб'єктів; 3) високий рівень правової культури населення (власна поведінка не порушує правових норм); 4) надійні державні гарантії формування законності та механізмів її відновлення (чітка структурована система дієздатних правоохоронних органів, високий рівень довіри до них з боку суспільства; політична воля керівництва держави; міжнародна підтримка тощо); 5) належний контроль суспільства за діяльністю органів та посадових осіб державного апарату як матеріальної сили державної влади; норми закону не підмінюються вимогами політичної доцільності [22, с. 2]. Як бачимо вчений, окреслюючи розуміння законності з точки зору філософії, важливою умовою її формування у державі називає роботу правоохоронних органів у державі та рівень довіри до таких органів. Це є важливим для формування правильного сприйняття завдань та функцій органів поліції, формування позитивного ставлення до поліції, довіри до правоохоронців та їх сприйняття у ракурсі органу, який захищає та охороняє;

2) забезпечення дисципліни і законності в Національній поліції є умовою ефективного функціонування держави в цілому, оскільки Національна поліція у відповідності до Положення про Національну поліцію України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року № 877 є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів

суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [23], а отже, є складовою державної влади. Тому, погодимося із думкою А. А. Астаф'єва, який говорить про те, що «дисципліна є обов'язковою умовою високої ефективності цього різновиду державної служби. Зміцнення рівня службової дисципліни в середовищі Національної поліції має першочергове значення для створення сприятливих умов функціонування державної влади. Невиконання чи неналежне виконання поліцейськими вимог службової дисципліни не тільки дискредитує Національну поліцію як центральний орган виконавчої влади, що служить суспільству, створює умови для корупції та зловживань, ставить під загрозу охорону прав і свобод громадян, а також підриває загалом підвалини державного ладу» [24, с. 10].

Про вплив законності та дисципліни у роботі поліцейських на формування належного ставлення громадян у державі, що в цілому впливає й на функціонування всього державного апарату, говорив і М. М. Прокоф'єв, який, на нашу думку, досить влучно зазначив, що «саме поліцейські наочно показують ставлення влади до закону. Діючи в установленому законом порядку, вони стають в очах населення виконавцями офіційно встановлених державною владою правил поведінки. Тому оцінка діяльності, як позитивна, так і негативна, виражає відношення населення до чинного законодавства. При цьому різко негативно громадянами відразу сприймається відступ від закону. Вчений стверджує, що ототожнення поліції з державою, державною владою є важливою обставиною при побудові нової моделі взаємодії суспільства та держави, заснованої на довірі. Ігнорування такого взаємозв'язку не дозволить сформувати дієву модель державної влади, яка відповідає існуючим викликам, отримує розуміння і підтримку у населення [25, с. 240]. Тісний взаємозв'язок між роботою органів поліції та гарантуванням належної роботи держави в цілому також прослідковує Н. І. Мозоль, яка говорить про те, що «органи внутрішніх справ є важливим гарантом здійснення вимог законності у державі саме тому, що реальний характер законності має місце тоді, коли вимоги закону не тільки проголошуються, а й впроваджуються в життя. Якісна й ефективна робота цих органів – необхідний засіб і умова, за допомогою

яких держава забезпечує повне і послідовне здійснення законності [26]. Ми цілком погоджуємося із наведеним вище твердженням, оскільки на органи поліції та поліцейських в цілому покладено обов'язок щодо охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії законності, допомоги іншим особам, які цього потребують. Виконуючи наведені вище завдання, фактично органи поліції вимагають неухильного виконання норм прийнятих в Україні законів та нормативно-правових актів від інших суб'єктів, а відносно порушників таких норм уповноважені на застосування різноманітних заходів примусового характеру та застосування відповідного покарання. Тому, вимагаючи дотримання прийнятих законів та актів від інших осіб, поліцейські власне мають не тільки активно діяти у сфері виявлення винних осіб та застосування до них покарання, а й подавати належний приклад дотримання ними законності та дисципліни, бути належним прикладом для звичайних людей у питаннях застосування законів, бути дисциплінованими, поважати норми права та дотримуватися букви закону як в службовій, так і позаслужбовій діяльності;

3) забезпечення законності та дисципліни в органах Національної поліції є показником розвитку демократії, якості дотримання прав, свобод та законних інтересів осіб у суспільстві, а також зміцнення правопорядку у державі. Як стверджує Є. І. Бакутін, «діяльність поліції – одна з основ у справі зміцнення та розвитку загальноєвропейських цінностей. Проте, щоб вона була ефективною, дуже важливо, щоб поліція поважала права людини, законність і принципи демократії – інакше ці загальноєвропейські цінності опиняться під загрозою. Вимоги до дотримання прав людини відображаються через повагу до законності, яка, у свою чергу, є суттєвим елементом демократії. Діяльність поліції необхідно розуміти як один із важливих засобів захисту, зміцнення та розвитку загальноєвропейських цінностей – дотримуватися вимог закону, а для поліції – дотримуватися юридичних правил і процедур. Дотримання основних прав і свобод людини у діяльності поліції є головною характерною рисою поліції, що служить суспільству, в якому панує закон [13, с. 209]. Що стосується зміцнення правопорядку, то в даному випадку варто згадати розуміння законності у діяльності

поліції, яке запропоноване Д. М. Полонським. Вчений під законністю у діяльності поліції пропонує розуміти правовий режим функціонування поліції, спрямований на зміцнення правопорядку в суспільстві, за якого система поліцейських служб підрозділів повинна суворо дотримуватися вимог чинного законодавства й забезпечувати безумовне виконання загальних і спеціальних правових норм іншими учасниками відповідних правовідносин [27, с. 12]. Ключовим у вказаному визначенні, на нашу думку, є, по-перше, факт того, що поліцейські служби мають дотримуватися законності, а, по-друге, саме дотримання законності з боку представників органів поліції має спонукати інших суб'єктів у суспільстві до належної та законної поведінки, дотримання ними приписів закону та невихід за межі закону. Досліджуючи питання законності у суспільстві в цілому, В. А. Довбиш називає, як ми вже говорити, певні умови законності, серед яких чи не ключове місце займає саме високий рівень правової культури населення, тобто коли власна поведінка не порушує правових норм [22, с. 2].

Загалом питання законності та демократії у суспільстві є не тільки тісно пов'язаними, а й взаємозалежними та впливають один на одного. Про взаємозв'язок законності та демократії досить вдало, на нашу думку, висловився М. С. Кельман. Вчений зазначив, що однією з основоположних ознак демократії, характерною для усіх її форм та концепцій, є законність. Демократія не може бути над законом чи поза законом, вона існує тільки в межах закону [28, с. 30]. Демократія утверджує законність і навпаки, тому погодимося із думкою П. О. Коломійцева, що «очевидним є те, що порядок у суспільстві, який не ґрунтується на законності, може бути досягнутий і без дотримання законності. Встановлюючи і підтримуючи порядок у суспільстві нелегітимними засобами, держава заперечує демократію, нехтує правами і свободами громадян» [29, с. 171]. Враховуючи наведене вище, можемо говорити про те, що і в роботі органів Національної поліції дотримання законності є показником рівня демократії у всій державі, оскільки саме виключно правомірними діями поліцейських забезпечується не порушення прав, свобод та законних інтересів інших фізичних осіб при виконанні своїх повноважень та при застосуванні наданих поліцейським прав;

4) забезпечення дисципліни і законності в Національній поліції спрямоване на створення необхідних умов для ефективного функціонування цього органу, в тому числі й шляхом впливу на правосвідомість поліцейських. Характеризуючи законність та дисципліну як правові категорії у суспільстві в цілому, К. О. Голікова зазначає, що «дисципліну можна визначити як умову ефективного функціонування суспільства і держави, стан суспільних відносин, що передбачає особливі форми зв'язків і стосунків між суб'єктами дисциплінарних відносин, які спрямовані на неухильне додержання (виконання) встановлених у державі та суспільстві загальнообов'язкових вимог» [18, с. 110]. Тобто, ми маємо на увазі те, що дотримання законності та дисципліни безпосередньо впливає на належний рівень функціонування органу поліції, в тому числі й впливає на стан роботи кожного поліцейського. Законність та дисципліна, беззаперечно, впливають на рівень правосвідомості особи, яка працює в органі поліції і чим більші вимоги встановлені до законності та дисципліни, чим більший контроль за виконанням законів та дотримання дисципліни, тим ефективнішим буде вплив на свідомість конкретного поліцейського щодо необхідності діяти виключно у визначених законом межах та із дотриманням відповідного рівня дисципліни. Досліджуючи значення законності та дисципліни у діяльності органу поліції та їх впливу на особу та її правосвідомість, варто згадати думку Г. П. Клімової, яка основною умовою панування законності називає якісні закони, на яких вона ґрунтується. А неякісний та неефективний закон – це закон, прийнятий без урахування основ природного права, без належного вивчення природи і структури соціальних потреб, якими він був покликаний до життя, без урахування специфіки правосвідомості і правової культури тих суб'єктів, на яких його було розраховано [30, с. 166–167]. Отже, законність та дисципліна досить позитивно впливає не тільки на безпосереднє функціонування органів поліції, а й має позитивний вплив на правосвідомість окремих поліцейських, формування якої здійснюється саме у процесі дотримання закону та дисципліни в органі поліції;

5) забезпечення дисципліни і законності в Національній поліції має за мету підвищення рівня дотримання службової дисципліни в органах Національної поліції

України. Як стверджує А. А. Астаф'єв, «дисципліна є обов'язковою умовою високої ефективності цього різновиду державної служби. Зміцнення рівня службової дисципліни в середовищі Національної поліції має першочергове значення для створення сприятливих умов функціонування державної влади. Невиконання чи неналежне виконання поліцейськими вимог службової дисципліни не тільки дискредитує Національну поліцію як центральний орган виконавчої влади, що служить суспільству, створює умови для корупції та зловживань, ставить під загрозу охорону прав і свобод громадян, а також підриває загалом підвалини державного ладу [31, с. 47]. Дисциплінованість – це завжди один із елементів продуктивної праці, професійності, якості роботи, свідомого та неупередженого виконання покладених на поліцейських обов'язків, морального вигляду поліцейського та всього особового складу. Часто дисциплінованість є й показником ділової репутації окремого поліцейського, його порядності, гідності носити звання поліцейського, бути представником органів поліції тощо;

б) дисципліна і законність має стимулювати не тільки належний рівень поведінки поліцейського, а й розуміння ним того, що є законним, а що протиправним, що є належним, а що ні. Як вдало з цього приводу говорить А. В. Кубаєнко, «для успішної реалізації принципу законності в діяльності поліції необхідно, щоб поліцейський чітко усвідомлював, що ні за яких умов не може виконувати злочинні накази вищих посадових осіб. А у разі виконання таких буде нести відповідальність відповідно до закону. Поліцейський може і зобов'язаний керуватися тільки законними наказами та розпорядженнями. Законність сприяє зміцненню правопорядку, а також створює умови для протидії корупції, сама законність потребує забезпечення цілим комплексом правових, організаційних, економічних та інших засобів. Право є примусовою вимогою реалізації певного мінімального добра або порядку, що не допускають відомих проявів зла» [32]. Це говорить про те, що при виконанні своїх повноважень кожний поліцейський має розуміти не тільки законність чи незаконність власних дій, а й усвідомлювати значення та законність тих наказів та розпоряджень, які він має виконувати. Тобто правильне розуміння законності та дисципліни в органах поліції має стимулювати

кожного поліцейського не до автоматичного виконання наказів вищестоящих службових осіб, а саме до розуміння того, що є законним та таким, що не порушує дисципліну. І це, на нашу думку, є ключовим для формування правильного розуміння законності та дисципліни в органі поліції, стимулювання належної поведінки всім особовим складом органів поліції та їх керівниками;

7) забезпечення законності та дисципліни в Національній поліції спрямовано й на запобігання розвитку корупції у вказаному органі. Терміном «корупція», як зазначає А. В. Куракін, охоплюються усі форми зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади, хабарництва та інших службових зловживань, про які йдеться і в законодавстві України [33, с. 35–47]. Загалом, питання корупції в органах поліції є досить актуальним явищем, яке з кожним роком, на жаль, не зменшує свого значення та сутності. Як стверджує А. В. Кубаєнко, законність сприяє зміцненню правопорядку, а також створює умови для протидії корупції. Саме тому законність потребує забезпечення цілим комплексом правових, організаційних, економічних та інших засобів [34, с. 103]. У свою чергу С. С. Рогульський організаційно-правовими заходами боротьби з корупцією називає саме прийняття органами виконавчої влади нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання питання боротьби з корупцією, вдосконалення вже діючих актів та в практичних діях державних органів щодо створення умов для правомірного функціонування державного апарату та попередження корупції через усунення причин та умов виникнення корупції в Україні [35, с. 68]. Отже, на прикладі Національної поліції можемо говорити про те, що боротьба з корупцією полягає виключно у трьох основних аспектах, а саме: 1) прийнятті відповідних актів, які містять заходи боротьби з корупцією в органах поліції уповноваженими на це органами; 2) реальному дотриманні особовим складом органу поліції вказаних актів у рамках дотримання ними законності та дисципліни в органах поліції; 3) застосування покарання у випадку порушення законів та підзаконних нормативно-правових актів, які стосуються питань боротьби з корупцією. Таким чином, порушення законодавства у сфері корупції тягне за собою покарання, а утримання від вчинення дій, які заборонені на законодавчому чи нормативно-

правовому рівні – це вияв дотримання законності та дисципліни в органах поліції, а отже, говорить про їх належну поведінку та вияв поваги до законодавства України;

8) забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції України має позитивний аспект й для захисту власної (особистої) безпеки поліцейського при виконанні ним своїх повноважень. Не є новиною інформація про те, що робота поліцейського є досить ризикованою та пов'язана із постійною небезпекою для власного життя та здоров'я, а застосування спеціальних технічних засобів та вогнепальної зброї у протидії із злочинами створює додаткову платформу для можливого випадкового застосування вказаних засобів не на користь поліцейського, в тому числі із необережності чи недбалості. Тому питання дотримання належного рівня законності та дисципліни щодо використання наведених вище засобів є досить актуальним. На сьогодні на підзаконному рівні розроблено чималу кількість певних інструкцій та порядків, які стосуються використання технічних засобів та вогнепальної зброї, використання яких є частиною наданих повноважень поліцейського. Беззаперечне дотримання таких актів є показником належного рівня дисципліни, а прояв законності забезпечується послідовністю виконання дій, які визначені такими актами та неперевищенням наданих поліцейському повноважень, які ними ж і визначені;

9) забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції України має позитивний аспект й для захисту безпеки осіб, з якими поліцейський працює та контактує у процесі виконання ним своїх повноважень. Сутність вказаної тези виражається у тому, що дотримуючись визначених у інструкціях нормах та правил особа не може зашкодити як роботі інших осіб-поліцейських, так і життю та здоров'ю осіб, які перебувають у безпосередній близькості із поліцейськими, які виконують свої повноваження;

10) сприяння стимулювання належної поведінки як керівниками органів поліції, так і іншими особами. Стимулювання дотримання законності керівними органами Національної поліції полягає у необхідності дотримання законності видання відповідних актів, в тому числі й наказів та розпоряджень, які адресуються нижчестоящим виконавцям, а також дотримання встановленої процедури їх

прийняття та реалізації. Наразі поліцейському на законодавчому рівні закріплена можливість відмовитися від виконання явно злочинного чи незаконного наказу вищестоящего керівника. І чим більше таких фактичних відмов буде, тим менше стане незаконних та злочинних наказів, а по відношенню до керівників, які видають такі накази, будуть прийняті відповідні міри правового, дисциплінарного чи іншого характеру. З цього приводу варто погодитися із думкою А. В. Кубаєнка, що «для успішної реалізації принципу законності в діяльності поліції необхідно, щоб кожний поліцейський чітко усвідомлював, що за жодних обставин не може виконувати злочинні накази вищих посадових осіб. А в разі виконання таких наказів буде нести відповідальність відповідно до закону. Вчений наголошує на тому, що поліцейський може й зобов'язаний керуватися тільки законними наказами та розпорядженнями [34, с. 102–103].

Якщо ж розглядати стимулювання належної поведінки іншими суб'єктами права, в тому числі й іншими поліцейськими, то варто говорити про так званий пасивний елемент. Про таку мету говорить Л. І. Каленіченко: «законність відіграє особливу, визначальну роль у організації та здійсненні діяльності Національної поліції України. Сутність законності у організації та діяльності поліцейських полягає в тому, що в результаті дії законності як принципу, законності як методу діяльності поліцейських виникає режим суспільного життя, який характеризується тим, що більшість членів суспільства, суб'єктів права дотримуються і виконують зміст норм права» [36, с. 90–91]. І в таких ситуаціях саме поліцейський має подавати належний приклад для інших своєю бездоганною поведінкою як на роботі, такі і в сім'ї чи побуті. Характеризуючи працівника поліції та його вплив на поведінку інших осіб у суспільстві, науковці зазначають, що «вдягнувши погони, працівник ніби авансом отримує частку пошани і слави всього корпусу гідних працівників, які стоять на варті правопорядку. Це накладає на кожного співробітника правоохоронного органу особливу відповідальність за підтримання його честі не тільки як особистості, але й як представника усього особового складу поліції. Автори наголошують на тому, що населення й суспільство оцінюють працівників правопорядку не тільки як конкретних представників влади, а й

узагальнено, переносячи на людину в мундирі добру чи недобру славу інших співробітників Національної поліції, а отже, кожний поліцейський відповідає не лише за свої вчинки, а й за вчинки своїх поплічників» [37, с. 143].

Резюмуючи викладене вище, можна констатувати, що питання дотримання законності та дисципліни в органах Національної поліції не зменшує своєї актуальності на практичному рівні. На сьогодні ми можемо в цілому говорити про те, що необхідність дотримання законності та дисципліни визначено на законодавчому рівні та розглядається як важлива вимога належної роботи поліцейських та виконання ними своїх обов'язків. Проте простого закріплення законності та дисципліни є замало, адже має бути створено реальні правові механізми своєчасного та ефективного контролю та нагляду за їх дотриманням, зокрема й в органах поліції.

1.2. Місце та особливості керівника органу Національної поліції у системі суб'єктів забезпечення дисципліни та законності

Організація роботи будь-якого органу в нашій державі не здійснюється хаотично, безсистемно та без чітко визначених завдань та цілей, оскільки така організація роботи органу не забезпечить належного виконання поставлених перед органом завдань та цілей та досягнення мети функціонування органу. Злагодженість роботи органу, розуміння кожного працівника обсягу своїх повноважень, встановлення чітких критеріїв взаємодії між особами та забезпечення відповідних механізмів їх співпраці – це важлива частина реальної роботи органу, досягнення оптимального балансу та співвідношення можливостей працівників із тими повноваженнями, які на них покладено. Це ж стосується й органу Національної поліції, на який покладено виконання ключової функції в державі – забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Ефективність роботи органу Національної поліції, беззаперечно, як робота будь-якого іншого органу у нашій державі ґрунтується на спеціально прийнятих законах України та підзаконних нормативно-правових актів, які деталізують норми профільного закону. Проте організувати роботу колективу органу виключно саме законами та нормативно-правовими актами неможливо, навіть за умови беззаперечного дотримання всіма суб'єктами передбачених норм та їх цілеспрямованого виконання. Все ж має бути особа, яка спроможна організувати виконання приписів закону та нормативно-правових актів, яка буде контролювати стан дотримання та виконання актів, яка у випадку необхідності зможе забезпечити виконання ролі «арбітра» у розв'язанні окремих спорів, як можуть виникнути при застосуванні тих чи інших норм та їх практичному застосуванні. Така роль, беззаперечно, відведена саме керівнику органу Національної поліції – як особі, уповноваженої на створення необхідних умов належного функціонування органу поліції, зокрема й з питань дотримання працівниками своїх повноважень, посадових інструкцій, дотримання ними законності у своїй роботі та забезпечення дотримання відповідного рівня дисципліни.

Окремо варто зазначити, що помилковою є думка окремих членів нашого суспільства про те, що чим більша кількість органів поліції ми маємо у конкретній адміністративно-територіальній одиниці, тим ефективнішим є захист населення від різноманітних злочинних посягань та більшим є рівень соціальної захищеності людини. Ні, така думка неправильна, оскільки кількість поліцейських в конкретному органі поліції не може бути показником забезпечення реального захисту населення на відповідній підпорядкованій їм території. Звичайно, ми розуміємо про необхідність співвіднесення кількості поліцейських із обсягом завдань органу, покладених на працівників повноважень із обсягом роботи в цілому, проте збільшення кількості поліцейських без якісного менеджменту управління ними не буде ефективним та не забезпечить належного стану охорони та дотримання правопорядку на певній території. Таку ж думку висловлював й О. О. Самойленко: безперервне збільшення штатів поліції не привело до зниження рівня злочинності у суспільстві та поліпшення розкриття злочинів [38, с. 82–83].

Ми повністю погоджуємося із позицією вченого відносно того, що кількість не завжди означає якість, а тому говорити про те, що якість роботи органу поліції залежить в повній мірі від кількості осіб, які уповноважені на виконання завдань органу поліції, ми не можемо. Більш важливим є все ж якісна організація роботи поліцейських, правильний розподіл функцій між поліцейськими, здійснення дієвого та своєчасного контролю за працівниками, швидке та оперативне реагування на певні внутрішні конфліктні ситуації, суперечності тощо. І це робота саме керівника органу поліції – забезпечити сталість та розумність управління органом поліції, забезпечити своєчасність прийняття оперативних та процесуальних рішень, забезпечити організацію роботи підпорядкованих осіб та підрозділів у чіткій відповідності із нормами закону та спеціальних законодавчих актів, організувати належний рівень дотримання всіма підпорядкованими поліцейськими службової дисципліни. Враховуючи наведене, варто відзначити, що на керівника органу поліції покладено досить багато повноважень, які охоплюють різні сфери його роботи, а тому така особа має бути різносторонньо обізнаною, мати не тільки високі професійні знання та навички, а й високі моральні якості. Якість, ефективність та стабільність дотримання законності та дисципліни поліцейськими в значній мірі залежить саме від умілого керівництва, вміння керівника організувати роботу таким чином, щоб не порушувався закон та дисципліна не тільки з боку поліцейських, а й відносно них самих.

Визначаючи місце та особливості керівника органу поліції, перш за все пропонуємо визначитися із розумінням самого поняття «керівник органу поліції». Як правильно підкреслює М. Д. Мартинов, у науковій літературі та нормативно-правових актах єдиного загальноприйнятого визначення змісту поняття «керівник» не існує. Але в цей же час вчений говорить про те, що саме керівник виробляє стратегію управління, консолідує зусилля своїх підлеглих на досягненні цілей та вирішенні важливих завдань, що, у свою чергу, відображається на підготовці та прийнятті відповідних управлінських рішень. Особливе значення діяльність керівника набуває в таких ієрархічних структурах, як органи внутрішніх справ, побудованих за принципом єдиноначальності [39, с. 89]. Як бачимо, вчений вказує

на особливе місце керівника, говорячи про його особливе місце у системі організації роботи органу поліції та його службових осіб.

У юридичній літературі під поняттям «керівник» розуміють службову особу, яка наділена адміністративною владою щодо очолюваного нею колективу та яка уповноважена на здійснення внутрішньоорганізаційного управління ним [40, с. 82]. Н. О. Армаш під керівником розуміє посадову особу, наділену адміністративною владою щодо очолюваного ними певного формально-організованого колективу, яка здійснює внутрішньо-організаційне управління ним [41, с. 35]. Цікавим є й підхід таких вчених як Л. В. Давиденка, М. І. Мички, В. М. Гусарова, які керівництво розглядають як діяльність керівника по створенню та підтриманню організаційного порядку і управління справою і людьми. Керівник – завжди організатор і керівник [42, с. 6].

Розуміння керівника саме у лавах Національної поліції України закріплено у Законі України від 15.03.2018 року № 2337-VIII, що затверджує Дисциплінарний статут Національної поліції України. Так, під поняттям керівник запропоновано розуміти службову особу поліції, яка наділена правами та обов'язками з організації службової діяльності підлеглих їй поліцейських та інших працівників поліції і контролю за їхньою службовою діяльністю [43]. В свою чергу, М. Д. Мартинов на прикладі визначення поняття керівника територіального органу внутрішніх справ України пропонує розглядати його «як посадову особу, наділену адміністративною владою, на яку нормативно-правовими актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих, представницьких та інших функцій, надано право прийняття найбільш важливих управлінських рішень за всіма напрямками діяльності та застосовування заходів дисциплінарного впливу з метою ефективного виконання підлеглими завдань щодо охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю, забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян» [39, с. 90]. З огляду на викладене, можна зазначити, що характерною рисою керівника органу поліції є наявність владних розпоряджень та надана йому можливість впливати на підлеглих йому осіб за допомогою різних засобів: заходів впливу, авторитету, переконання, стимулювання до здійснення належної поведінки тощо.

Досліджуючи кадровий потенціал керівного складу Національної поліції України в цілому, Ю. А. Хатнюк та О. Б. Кравець визначають його як наявний кадровий управлінський ресурс, який має оптимальну структуру та компетенцію раціонального використання засобів і методів управлінської діяльності для досягнення поставленої мети. До керівного складу системи Національної поліції України науковець відносить: 1) Міністра внутрішніх справ України; 2) керівника Національної поліції України; 3) керівників територіальних органів та підрозділів Національної поліції [44, с. 4]. Коротко охарактеризуємо кожного із наведених вище керівників.

Міністр внутрішніх справ України – це особа, яка є очільником Міністерства внутрішніх справ, призначення якого відбувається за поданням Прем'єр-міністра України і звільняється з посади Верховною Радою України. У відповідності до Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року № 878 на Міністра внутрішніх справ України покладено ряд важливих завдань та повноважень: організаційних, контрольних, кадрових, у сфері фінансів та фінансової діяльності, організації діловодства та архівної справи. Міністр внутрішніх справ МВС здійснює керівництво його діяльністю, спрямовує та координує здійснення іншими центральними органами виконавчої влади заходів з питань, що належать до компетенції МВС; спрямовує та координує діяльність визначених Кабінетом Міністрів України центральних органів виконавчої влади. Здійснюючи такий важливий спектр повноважень щодо забезпечення координації та спрямування центральних органів влади та забезпечення здійснення кадрової політики в Міністерстві, ми не можемо не зазначити про те, що Міністр внутрішніх справ забезпечує здійснення законності цими органами, дотримання ними передбачених Конституцією, Законами та іншими актами норм та положень. Про дисциплінарні повноваження Міністра внутрішніх справ взагалі вказано у згадуваному нами вище положенні, а саме: «порушує перед Кабінетом Міністрів України питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності керівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Міністр, та їх заступників;

ініціює питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності керівників структурних підрозділів апаратів центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Міністр, їх територіальних органів та їх заступників, а також керівників закладів, установ і підприємств, що належать до сфери їх управління; порушує в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності першого заступника, заступників Міністра та державного секретаря МВС; порушує питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності керівників закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління ВМС [45].

Наступним суб'єктом керівного складу органів поліції є Керівник Національної поліції України. У відповідності до Положення про Національну поліцію України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року № 877, «Національна поліція є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку». Пунктом 10 цього порядку встановлено, що Національну поліцію очолює Голова, якого призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра внутрішніх справ. Основними повноваженнями, які стосуються саме питань дотримання законності та дисципліни, варто назвати: організацію та контроль за виконанням Національною поліцією та її територіальними органами Конституції та законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів міністерств, що належать до сфери діяльності Національної поліції; забезпечення виконання доручень Міністра внутрішніх справ з питань, що належать до компетенції Національної поліції; скасування повністю чи в окремій частині актів територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції, а також закладів та установ; забезпечення надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей, запобігання та протидію насильству за ознакою статі

в межах своїх повноважень тощо. У питаннях дотримання дисципліни Голова Національної поліції виконує наступні повноваження: вирішує в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності поліцейських, державних службовців центрального органу управління Національної поліції, працівників Національної поліції [23]. В цілому на Голову Національної поліції покладається обов'язок контролю за дотриманням законодавства нижчестоящими органами та забезпечення умов для виконання ними норм законодавчих актів, а отже, й дотримання ними законності у своїй роботі. Це ж стосується й контролю за дисципліною таких осіб, що є важливою складовою їх нормальної та ефективної роботи.

Окремим важливим суб'єктом виділено керівників територіальних органів та підрозділів Національної поліції. Керівник територіального органу Національної поліції, на думку А. Є. Крищенко, це «призначена начальником територіального органу Національної поліції посадова особа, яка в межах своїх повноважень має забезпечувати належне функціонування ввіреного їй територіального органу. Керівник територіального органу поліції – це особа, яка очолює територіальний орган поліції та наділена повноваженнями приймати рішення щодо розпорядження виділеними йому матеріальними, фінансовими, трудовими ресурсами» [46, с. 189]. Вважаємо, що саме на керівника найнижчої ланки управління органами поліції покладено основний тягар забезпечення законності та дисципліни у ввіреному йому підрозділі. Формування законності та дисципліни в органах поліції, беззаперечно, залежить від роботи найвищого керівництва в державі, Міністра Міністерства внутрішніх справ України, Голови Національної поліції України, проте, формування цілісного уявлення про поліцію в цілому залежить від роботи територіальних органів поліції, оскільки саме вони є найближчими до населення, до звичайних людей. Саме на рівні територіальних органів поліції розслідується більшість різноманітних справ та злочинів, а тому законність та прозорість дій органів поліції є важливим елементом формування єдиного розуміння дій поліції у рамках закону. І чим більше територіальних органів, які дотримуються норм закону

та дисципліни, тим вищою є довіра до поліції в цілому та розуміння цього органу як органу, де панує законність та дисципліна.

Загалом про роль та значення керівника у системі органів поліції говорили неодноразово. Так, досить влучно про значення керівника у питаннях дотримання законності та дисциплін в органах Національної поліції зазначив А. В. Нетудихатка, який вказав саме на провідну роль керівника. Автор зазначив, що «провідна роль і відповідальність за стан дисципліни в органі чи підрозділі покладена саме на керівника. Гарний керівник має не лише керувати робочим процесом, а й вивчати особисті й робочі якості підлеглих для найкращого застосування їхніх умінь, визначення напрямів, які працівнику необхідно покращити, щоб досягти успіхів у роботі. Він повинен запобігати порушенням службової дисципліни серед особового складу, а у випадках їх допущення виявляти причини, що сприяли вчиненню порушення, та об'єктивно підходити до вибору дисциплінарного покарання для винного працівника» [47, с. 178].

Місце керівника органу Національної поліції у системі суб'єктів забезпечення дисципліни та законності варто назвати ключовим. Погодимось із думкою А. В. Кубаєнка, що причин виникнення негативних процесів і явищ у сфері внутрішніх справ багато. Одна з них – неефективне управління та організація діяльності органів внутрішніх справ (відомо, що за останні десять років були допущені недоліки в кадровій роботі, мало місце недостатнє фінансове і матеріально-технічне забезпечення службової діяльності працівників органів внутрішніх справ) [32, с. 182]. Ми вважаємо, що основою діяльності будь-якого органу поліції є робота його керівника щодо якісного управління та належної організації роботи підпорядкованих структурних підрозділів. Розуміння роботи керівника органу поліції як особи, яка займає ключове місце у питаннях забезпечення дотримання законності та дисципліни, обумовлено наступними факторами та розумінням самого керівника:

1) керівник органу поліції є особою, яка бере безпосередню участь у формуванні державної політики у сфері дотримання законності та дотримання дисципліни праці своїми підлеглими особами на належному рівні функціонування

органу поліції. О. М. Бандурка вказує на необхідність наявності значних зусиль щодо організації, визначення цільового спрямування, координації, створення умов для діяльності органу для повноцінного функціонування колективу і успішної реалізації роботи кожного члена такого колективу [48, с. 95]. І такі управлінські та організаційні функції мають здійснюватися саме керівником органу поліції, як особи, що у відповідності до покладених на неї повноважень здатна здійснювати вплив на підпорядкованих їй суб'єктів, мати управлінські повноваження для організації належного рівня роботи органу та забезпечення дисципліни праці працівників. Керівник органу поліції на основі загальних норм та загальних вимог, які визначені для роботи Національної поліції, формує напрямки роботи у підпорядкованому йому структурному підрозділі, але із врахуванням певних особливостей, що дозволяє більш зважено підійти до питання формування політики дотримання законності та дисципліни в конкретному органі поліції;

2) керівник органу поліції має створити усі умови для дотримання своїми підлеглими особами норм законодавства, яке регулює діяльність Національної поліції, дотримання ними правил етикету, точного та неухильного дотримання, виконання та застосування норм, приписів законодавчих та нормативно-правових актів. На керівника покладено обов'язок здійснення контролю за роботою підпорядкованих поліцейських, проведення моніторингу дотримання законності та дисципліни по відношенню до підлеглих осіб, узагальнення дотримання поліцейськими законності при вчиненні ними процесуальних дій та при фактичному виконанні своїх посадових обов'язків. Керівник органу поліції забезпечує дотримання законності та дисципліни шляхом вжиття заходів як на безпосередньому робочому місці своїх підлеглих осіб, так і поза ним. На поліцейських покладається обов'язок знати закони, інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження поліції, а також свої посадові (функціональні) обов'язки, а також безумовно виконувати накази керівників, віддані (видані) в межах наданих їм повноважень та відповідно до закону. Детально про надання наказів та їх виконання ми будемо говорити у наступному розділі дисертації, зараз же лише наголосимо на тому, що норми законодавства мають бути дотримані всіма

сторонами: і керівником і підлеглими особами. В той же час на керівника органу поліції покладено повноваження щодо здійсненню контролю за роботою своїх підлеглих працівників;

3) керівник органу поліції – гарант дотримання дисципліни працівників органу поліції. Усунення причин порушення законності та дисципліни, вжиття заходів, спрямованих на усунення причин та загроз порушення принцип законності у діяльності поліції та причин порушення дисципліни праці поліцейських безпосередньо покладено саме на керівника органу поліції. Про розуміння керівника як особи, яка несе відповідальність за дисципліну своїх підлеглих, прямо зазначено у Дисциплінарному статуті Національної поліції України, а саме норма ст. 3 прямо говорить про те, що керівник несе відповідальність за дотримання підлеглими службової дисципліни [43]. З метою забезпечення дотримання службової дисципліни цією ж статтею на керівника покладено ряд обов'язків, які є необхідними для створення умов забезпечення дисципліни та дотримання підлеглими особами службової дисципліни;

4) керівник органу поліції – гарант якості надання послуг працівниками поліції для населення шляхом здійснення контролю за законністю їх дій при виконанні ними своїх повноважень та дотримання ними службової дисципліни. На керівника органу поліції покладено обов'язок щодо створення належних умов для роботи підлеглих осіб. І це стосується не тільки певних фізичних можливостей та наявності матеріально-технічного забезпечення, а й власне, відповідного рівня психологічного та емоційного благополуччя в органі поліції, емоційної стійкості працівників, їх працездатності. В такому випадку активного прояву набувають саме організаторські здібності керівника органу поліції – організувати належний та якісний рівень роботи підлеглих осіб, забезпечити їх всіма необхідними матеріалами та засобами для виконання покладених на них функцій;

5) керівник органу поліції – як «арбітр», тобто є гарантом розв'язання спорів, які виникають у відповідному органі поліції. Орган Національної поліції – це орган із складною внутрішньою структурою, специфічною діяльністю, а отже, й особливим морально-психологічним та соціально-сприятливим кліматом певної

сукупності індивідів. Виступаючи гарантом розв'язання спорів між підлеглими особами, керівник органу Національної поліції бере на себе обов'язок розібратися в тій чи іншій ситуації, розглянути доводи всіх сторін та допомогти прийняти правильне та законне рішення.

Проте бувають і випадки, коли керівник органу поліції стає безпосереднім учасником конфліктної ситуації. Це можуть бути випадки недотримання підлеглими особами субординації, порушення службової етики поліцейського, норм трудового права, службової дисципліни тощо. В таких випадках роль та значення керівника тільки зростає, оскільки саме він має першим подати приклад розвитку ситуації в такому аспекті, при якому має бути забезпечено стимул до швидкого та неупередженого розв'язання конфліктної ситуації. Він має подати приклад належної та гідної поведінки вирішення спору, забезпечити відповідний стимул до налагодження взаємодії, з мінімізацією негативних для сторін наслідків. Від того, якою буде поведінка керівника як учасника конфлікту залежить й поведінка підлеглих осіб у подальшому, коли саме вони будуть сторонами конфлікту. І якщо у поведінці керівника буде прослідковуватися беззаконність та недисциплінованість, то чекати такої ж поведінки від підлеглих осіб при вирішенні їхнього конфлікту не варто, а це, беззаперечно, вплине як на авторитет конкретного керівника так і на авторитет підпорядкованого йому органу поліції;

б) керівник органу поліції розглядається як наставник дотримання законності та дисципліни в органі поліції по відношенню до інших працівників та службовців та виконання ними своїх функціональних обов'язків у відповідності до норм закону та загальних принципів моралі. Особливого значення процедура наставництва має по відношенню до молодих спеціалістів, оскільки формування правосвідомості у роботі молодих спеціалістів повинна здійснюватися на основі чіткого розуміння сфери своєї роботи, методів роботи, формування правовідносин у процесі виконання своїх повноважень. І саме керівник, як ми вже неодноразово говорили, відіграє ключову роль у формуванні правильного розуміння особою свого ставлення до роботи та розуміння того, що діяти варто виключно у межах закону та із дотриманням певного рівня дисципліни. Це є, звичайно, більш педагогічним

підходом до розуміння керівника як наставника, адже, як цілком слушно підкреслює М. Е. Морозова, наставництво є корисним не тільки для молодих спеціалістів, а й для тих працівників, які вже працюють давно та постійно. Вчена наголошувала на тому, що «для ефективної діяльності організації в цілому, запобігання плинності кадрів, зміцнення корпоративної культури, успішного впливу на молодих спеціалістів слід відновити реальну роботу наставників і стимулювати їх діяльність. Ефективна робота наставників у роботі з молодими спеціалістами сприятиме формуванню і підтриманню в останніх сприятливої мотивації до професійної діяльності» [49, с. 11].

Окремо наголосимо на тому, що розуміння керівника органу поліції саме як наставника відсутнє у нормах чинного законодавства, про це не говориться у відповідних нормативно-правових актах, але в той же час ця характеристика керівника органу поліції є досить важливою не тільки для підлеглих осіб, а й для самого керівника. Таку думку, зокрема, підтримує Ж. В. Савич. Автор зазначає, що «досвід наставництва підвищує мотивацію самого наставника до виконання покладених на нього обов'язків з навчання нових працівників, зміцнює його авторитет у колективі через визнання керівництвом особистісних і професійних досягнень; сприяє особистій задоволеності за рахунок успішного виконання нових функцій, а також особистому саморозвитку. Наставник також отримує нові знання, навички та вміння в процесі виконання своїх функцій, систематизує наявний професійний досвід» [50, с. 10];

7) керівник органу поліції є особою, яка спонукає своїх підлеглих осіб до належної поведінки не тільки в межах органу поліції, а й поза ним. Як стверджує О. А. Ласковська, «керівникові, впливаючи на підлеглих, необхідно мати на меті спонукання їх до певної службової поведінки, що відповідала б вимогам підрозділу так і його власним уявленням. Вчений зазначає, що дуже важливо, щоб в управлінських апаратах знаходилися не просто високоосвічені люди, що мають життєвий і практичний досвід, а компетентні працівники, які спроможні підтверджувати сучасний стиль роботи й оволодівати новітніми формами керування органами та підрозділами поліції [51, с. 117]. І це є досить важливим,

оскільки бездоганна поведінка працівників поліції є показником розуміння його як порядної особи, а тому і рівень довіри до таких осіб збільшується в рази. Вважаємо, що неможливо бути бездоганим на роботі і порушником поза нею, бути дисциплінованим у рамках органу поліції і не мати ніякої поваги до закону чи дотримання дисципліни поза межами службового кабінету. Розуміння поліцейського має бути комплексним, а тому й вимоги до його службової та позаслужбової поведінки є ідентичними [52, с. 188].

Для розуміння керівника органу поліції як основного суб'єкта дотримання законності та дисципліни підлеглими йому особами варто визначити його основні особливості саме у цій сфері правовідносин. Але розпочати все ж потрібно саме з розуміння того, які характеристики притаманні керівнику. Характеризуючи керівника органу поліції, М. Д. Мартинов називає наступні його особливості: 1) він є першою особою – представником органу державної влади, що надає можливість одноосібно вирішувати всі питання, віднесені до його компетенції на території області, міста, району; 2) виконує роль арбітра, виступаючи при цьому не тільки представником органу державної влади, але й очікуваної соціальної справедливості; 3) його діяльність і вчинки всебічно оцінюються вищестоящими керівниками, колегами, підлеглими, а також зовнішнім оточенням – органами державної влади і громадськістю, що служить своєрідною формою контролю; 4) в його найближчому оточенні, як правило, перебувають нижчестоящі керівники, хоча слід враховувати підпорядкованість апаратам МВС, ГУМВС (УМВС); 5) за рівнем ієрархії управління він має менші можливості безпосереднього спілкування з рядовими співробітниками [39, с. 90].

Не менш важливого значення набуває й визначення особливостей керівника органу Національної поліції у системі як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, що проявляється, на нашу думку, в наступному:

1) діяльність керівника органу поліції є досить багатоплановою та багатофункціональною, а тому забезпечення здійснення контролю за діяльністю підпорядкованих осіб та здійснення контролю за дотриманням ними дисципліни є одним із пріоритетних завдань керівника. Як зазначає з цього приводу О.М. Бандурка,

діяльність сучасного керівника є багатоплановою. Вона поєднує діяльність з визначення основних цілей інституту, організації, підрозділу, а також шляхи їх досягнення, стратегії розвитку: це і вплив на підлеглих, і виконання певних функцій як по відношенню до підлеглих і організації в цілому, так і до вищих органів. Вчений говорить про те, що вплив керівника на підлеглих має спонукати їх до певної службової поведінки, що відповідає б вимогам організації підрозділу так і власним уявленням. Відомо про два основні способи впливу: прямий (наказ, завдання) і опосередкований, мотивувальний (через стимули) [53, с. 27]. Керівник має розуміти всі нюанси не тільки своєї роботи, а й розуміти аспекти роботи всіх підпорядкованих осіб. Це є необхідним не тільки для розуміння того, хто за що має відповідати, а це є основою для формування якісної організаторської політики в органі поліції, планування аспектів роботи того чи іншого відділу. Тому багатоаспектність роботи керівника органу поліції варто розуміти як розуміння всіх аспектів роботи підпорядкованих йому осіб, а тому можемо говорити про те, що керівник органу поліції є відповідальним за здійснення організаційної діяльності своїх підрозділів, матеріально-технічного забезпечення, кадрового, а також забезпечення дисципліни та законності;

2) керівник органу поліції виконує безліч ролей: керівника, організатора, наставника, лідера, арбітра тощо. Про таку особливість керівника у своїх наукових працях вказує М. Д. Виноградський, який найголовнішими ролями керівника називає: лідера, організатора, наставника, вихователя, генератора нових ідей, захисника інтересів працівників. Вчений наголошує на тому, що формування керівника за наведеними вище ролями сприятиме повноцінному функціонуванню системи управління та організації загалом [54, с. 58]. Ми погоджуємося із таким твердженням та вважаємо, що формування керівника органу поліції у різних ролях є важливим чинником забезпечення законності та дисципліни в органі поліції і такі ролі не можуть зводитися виключно до процесу керівництва. Має бути розуміння того, що керівник органу поліції у питаннях дотримання законності та дисципліни є не тільки особою, яка виконує виключно каральну функцію, а варто розуміти керівника, як наставника та особу, яка здатна допомогти, підтримати, спільно

опрацювати певні службові ситуації, знайти компромісне вирішення окремих питань службової діяльності тощо;

3) наявність у керівника особливих вимог до його посади та роботи. Це забезпечується особливим порядком прийняття його на роботу та допущення до виконання покладених функцій, а також наявності відповідних особистісних якостей, які у поєднанні із виконанням своїх службових обов'язків є базою для формування якісного управління органом, а отже, й дотримання підлеглими особами законності та дисципліни. Це означає, що керівник органу поліції має бути наділений відповідними діловими якостями, які б надавали йому змогу своїм авторитетом впливати на підпорядкованих йому осіб, зобов'язаний мати високі моральні якості, бути сумлінним. Особливого значення набуває й грамотність керівництва у сфері забезпечення законності та дисципліни, грамотного поєднання різних заходів впливу: як методам переконання як і методом примусу;

4) керівник органу поліції при здійсненні своєї діяльності у сфері забезпечення дотримання законності та дисципліни має володіти певним управлінським стилем. Під стилем управління М. В. Ковалів пропонує розуміти упорядковану сукупність робочих, практичних прийомів його поведінки і відносин з підлеглими в процесі управління, під яким розуміються розробка, прийняття рішень, організація їх виконання і контроль службової діяльності. У стилі управління знаходять вияв концептуальні засади керівника, риси його особистості, досвід, світогляд, кругозір, характер, ділові манери, професійна грамотність. Саме у процесі здійснення управління забезпечується поєднання та відображення професійних, організаційних, ідейно-політичних, моральних та інших якостей керівника [55, с. 177]. Керівник органу Національної поліції зобов'язаний мати відповідні управлінські навички роботи із підлеглими особами та мати змогу забезпечувати належний рівень внутрішньої організації роботи поліцейських, дотримання ними законності, дисципліни та правопорядку;

5) керівник органу поліції наділений загальними та спеціальними повноваженнями у сфері забезпечення законності та дисципліни по відношенню до своїх підлеглих осіб. На думку О. В. Петришина, специфіка діяльності та правового

статусу вказаної категорії службовців полягає саме в «здійсненні внутрішньоорганізаційного (на засадах прямого підпорядкування) управління відповідним колективом» [56, с. 32]. Розгляд конкретних загальних та спеціальних повноважень буде розглянуто у наступному розділі дисертації;

6) керівник органу поліції має владні повноваження. Про владний характер повноважень саме керівників поліції говорить М. І. Ануфрієв, який наголошує на тому, що керівники являють собою групу посадових осіб, яким делеговані права та обов'язки владного характеру, а отже, вони можуть віддавати накази, доручення, які є обов'язковими для виконання певними суб'єктами. Вчений вважає, що саме керівний склад органів і підрозділів поліції несе на собі основний тягар діяльності з управління та відповідальність за її результати [57, с. 25–26]. Наявність саме владних повноважень у керівника означає можливість впливати на інших осіб, не допускати дій і вчинків, які дискредитують орган Національної поліції з боку підлеглих осіб, зменшують його значущість цього органу чи підривають його імідж, дій та вчинків, які можуть шкодити інтересам держави, інтересам фізичних та юридичних осіб тощо;

7) чітка межа субординації між керівником та підлеглими особами. Це означає, що керівник не має права виконувати свої управлінські, кадрові, організаційні чи інші повноваження по відношенню до осіб, які не перебувають у його підпорядкуванні. Загалом, про принцип субординації чітко зазначено у Дисциплінарному статуті Національної поліції України, затверджену Законом України від 15.03.2018 року № 2337-VIII. Так, закріплено положення про те, що під час виконання службових обов'язків поліцейський підпорядковується лише своєму безпосередньому та прямому керівникові. Керівник, якому поліцейський підпорядкований за службою, у тому числі тимчасово, є прямим керівником для нього. Найближчий до підлеглого прямий керівник є безпосереднім керівником. Цим же законом закріплено заборону на втручання в службову діяльність поліцейських особами, які не є їхніми прямими керівниками, крім випадків, визначених Конституцією та законами України [43];

8) однією із найбільш характерних особливостей є те, що на сьогодні встановлюється тісний взаємозв'язок між працівником органу Національної поліції та його керівником. Це означає, що у такому взаєморозумінні оцінка конкретного органу Національної поліції чи її окремого підрозділу здійснюється комплексно, оскільки не можна говорити про належний стан контролю та забезпечення дотримання законності та поведінки керівником, але при цьому мати осіб, які у цьому органі визнані порушниками дисципліни та законності. На сьогодні ми неодноразово спостерігали такі ситуації, коли неналежна поведінка окремих працівників органів Національної поліції ставала причиною накладення різних дисциплінарних стягнень не тільки на таку особу, а й на її керівника.

Окреслюючи формулу взаємовідносин керівника із підлеглими особами, М. В. Ковалів надає таке розуміння зв'язку: «у стосунках між керівником та підлеглими в процесі використання влади існує пряма пропорційна залежність (так званий баланс влади): влада керівника над підлеглими тим більша, чим вища залежність підлеглих від керівника, і навпаки. Ця залежність може набувати різних форм прояву, прямо чи опосередковано підлеглі залежать від управлінських рішень керівника (у питаннях ресурсного забезпечення, розподілу та отримання винагород, послуг, інформації тощо). Водночас підлеглі впливають на керівника, адже це вони реалізують на практиці усі його рішення, вказівки, накази та розпорядження, і саме виконання дорученої роботи залежить від них» [58, с. 36];

9) керівник органу управління при здійсненні заходів щодо дотримання законності та дисципліни поліцейськими має діяти виключно у рамках закону, не виходити за межі дозволеного, а покарання, у випадку його застосування, має накладатися у відповідності до норм законодавства;

10) від керівника органу Національної поліції залежить атмосфера у конкретному органі Національної поліції. Саме тому, «керівник поліцейського підрозділу має чітко усвідомлювати, що від його дій, поведінки та діяльності значною мірою залежить рівень душевного благополуччя підлеглого особового складу, а отже, і його психологічне здоров'я» [44, с. 4]. Ми дійсно погоджуємося із тим, що найбільш складною частиною роботи керівника є створення в колективі

нормальних морально-психологічних, організаційних, соціальних та інших передумов колективної діяльності.

Як висновок, можемо говорити про пряму залежність роботи керівника органу поліції у питаннях створення умов забезпечення дисципліни службовців Національної поліції, здійснення контролю за роботою підлеглих йому осіб. Дотримання законності та дисципліни в органі поліції має стати саме ключовим напрямком роботи керівника органу, оскільки ефективність роботи поліцейських багато в чому залежить від організації роботи керівником, який має не тільки організувати певний рівень взаємодії між підлеглими особами, а й вміти розкрити особливості кожного свого працівника з метою найефективнішого використання його умінь та здібностей.

1.3. Правові засади забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції та місце серед них адміністративно-правового регулювання

Законність та дисципліна в системі органів Національної поліції – це ті явища, які мають бути чітко регламентовані на законодавчому рівні. Мова йде про те, що орган поліції виконує спеціальні завдання, які стосуються охорони прав, свобод та законних інтересів людини, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки і правопорядку. Також це орган, який у своїй роботі застосовує для цього відповідні заходи державного примусу (фізичний вплив, застосування сили), спеціальні поліцейські заходи (перевірка документів, опитування осіб, зупинення транспортного засобу тощо), спеціальні засоби державного примусу (гумові кийки, засоби обмеження рухомості, кийки тощо), вогнепальну зброю тощо. Все це обумовлює необхідність детальної регламентації у підзаконних актах порядку дій поліцейських, зазначенні конкретних дій поліцейських у тій чи іншій ситуації, зазначення конкретних умов, при яких застосовується фізичний вплив, спеціальні засоби чи вогнепальна зброя. І це, на нашу думку, не тільки колосальна

робота законодавця та уповноважених на прийняття підзаконних актів органів, а й досить значна робота самих поліцейських, які мають це не тільки знати, а й вміти застосовувати встановлені норми на практиці. Саме останній аспект є ключовим, оскільки має виключати певні емоції, роздратування, стрес, суб'єктивне ставлення до порушника закону тощо, а поліцейський має навчитися правильно розуміти ситуацію, що виникла. Тому, вважаємо, що саме знання нормативних актів, які встановлюють основи роботи поліцейських, їх правильне розуміння та застосування на практиці – це ті чинники, які в цілому визначають законність дій поліцейських та встановлюють дисципліну їх праці. Порушення актів – це порушення законності та дисципліни, а отже, покарання винних осіб.

Досліджуючи правові засади забезпечення дисципліни і законності в Національній поліції, варто зазначити, що у питаннях законності та дисципліни було прийнято досить багато нормативно-правових актів, різноманітних цільових та комплексних програм, які спрямовувались на підвищення рівня законності та дотримання службової дисципліни. Формування норм законодавства щодо визначення законності та дисципліни відбувається ще з моменту проголошення незалежності України і продовжує формуватися зараз. І ця проблема була актуальною як у період становлення нашої держави, так і наразі. Так, про актуальність проблеми удосконалення законності та дисципліни в органах поліції у свій час висловлювався В.О. Михайлов, який зазначав, що «починаючи з 1991 р. керівництво національної міліції (поліції) приділяло суттєву увагу зміцненню дисципліни й законності серед особового складу, підтвердженням тому є значне розмаїття керівних та програмно-цільових документів. Суттєвого ж покращення стану законності й дисципліни в діяльності поліцейських підрозділів не відбулося» [59, с. 89].

Протягом всієї історії існування поліції (раніше – міліції) мали місце непоодинокі випадки порушення поліцейськими визначених для їх діяльності законів та нормативно-правових актів, порушення норм професійної етики, перевищення влади та зловживання службовими повноваженнями, невідкриття кримінальних справ чи справ про адміністративні правопорушення за певними фактами чи по відношенню до конкретних осіб, фальсифікації документів,

отримання неправомірної вигоди, порушення вимог щодо складання процесуальних документів, наслідком чого ставало їх скасування тощо. Були й більш тяжкі порушення, серед яких: вчинення правопорушень та злочинів, пов'язаних із «кришуванням» певних осіб чи вчинених злочинів, учинення порушень у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, частими були й злочини, пов'язані з видобуванням корисних копалин, доведенням до самогубств, осіб, які перебувають під слідством чи до яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, вчинення вбивств при допитах підозрюваних осіб, вчинення кримінальних злочинів чи адміністративних правопорушень поліцейськими у робочий та позаробочий час. Все це, на нашу думку, є наслідком порушення службової дисципліни поліцейськими, в тому числі й через відсутність дієвого контролю за дотриманням поліцейськими дотримання вимог нормативно-правових актів, які й визначають аспекти їх діяльності.

Відзначимо, що реального та дієвого забезпечення законності та дисципліни досягнуто не було, що, на нашу думку, обумовлювалося як відсутністю дієвих та ефективних механізмів впровадження наведених вище актів, так і неналежним рівнем здійснення контролю за дотриманням законності, дисципліни та виконання актів з боку керівників органів поліції. І з кожним роком ця проблема тільки загострювалась, а рівень відповідальності за вчинені дії та порушення службової дисципліни зменшувався, що і обумовило розвиток беззаконності та безкарності працівників поліції. Реформа 2015 року дещо змінила формат розуміння правового статусу поліцейського, в тому числі й у питаннях його ставлення до законності вчинення ними своїх дій та дотримання норм, які визначають дисципліну праці поліцейських. Саме тому у цей період було прийнято ряд важливих актів, які стосувалися саме поведінки поліцейських, етичних вимог до них, укріплення службової поведінки тощо. Досягнути відповідного рівня роботи працівників поліції, незалежності виконання ними своїх професійних обов'язків неможливо без впливу права, яке має здійснюватися постійно, цілеспрямовано та неупереджено на поведінку поліцейського з метою стимулювання його до належної поведінки у рамках законодавства України.

Отже, спрямування поведінки поліцейських здійснюється шляхом відповідного правового забезпечення. Термін «засада» в українській мові та літературі має наступні значення: основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правила поведінки; спосіб, метод здійснення чого-небудь [60, с. 300]. Як стверджує О. І. Безпалова: «в механізмі правового регулювання управління органами поліції можна виокремити дві складові частини – статичну та динамічну. Статичний складник включає в себе правові норми, які регламентують специфіку управління органами поліції. Інші ж елементи правового механізму управління органами поліції (інституційна складова частина, принципи, форми й методи, правовідносини та ресурсна складова частина) виступають динамічним складником. Невід’ємною складовою частиною механізму правового регулювання управління органами поліції є правове забезпечення, тобто статичний складник» [61, с. 111]. Процес забезпечення законності та дисципліни в Національній поліції України базується на нормах закону, відповідних законодавчих актів, які систематизують основні положення закону. При регулюванні правовідносин щодо дотримання законності та дисципліни здійснюється посилання на певне законодавство, яким й регламентуються правила поведінки осіб, визначаються основні принципи, мета, завдання, повноваження осіб, умови їх діяльності тощо. Фактично правове забезпечення – це сукупність відповідних законодавчих актів, які регулюють правовідносини щодо дотримання у Національній поліції законності та дисципліни. Завдяки правовому забезпеченню досягається розвиток правовідносин щодо дотримання законності та дисципліни в Національній поліції шляхом постійного моніторингу стану законності та дисципліни, виявлення прогалин та їх заповнення, швидкому реагуванню на ті правовідносини, які виникають та є нерегульованими, а також через забезпечення певного юридичного супроводу таких правовідносин.

На основі проаналізованих наукових позицій вчених пропонуємо під поняттям «правові засади забезпечення дисципліни та законності органів поліції» розглядати сукупність норм та положень, які знаходять своє вираження у відповідних офіційних документах та актах, прийнятих уповноваженими на це

органами та суб'єктами, які є визнані та забезпечені державою та встановлюють правила діяльності органів поліції та поліцейських у сфері виконання основних завдань, які покладені на поліцію. Такі норми закріплюють основні засади поведінки особи, визначають конкретні межі та рамки такої поведінки, вихід за які може мати певні негативні наслідки для такої особи.

Зазначимо, що правові засади забезпечення законності та дисципліни в Національній поліції України в нашій державі досліджені в цілому детально, проте в сучасних умовах воєнного стану повноваження поліції досліджені фрагментарно, оскільки повноваження були доповнені та у чинні закони та нормативно-правові акти було внесено ряд змін. Такі повноваження потребують детального дослідження та вивчення, оскільки на сьогодні спостерігається тенденція щодо постійних змін у законодавстві та колізійність певних норм чинного законодавства.

Окремо слід зазначити, що правові засади забезпечення дисципліни та законності у роботі органів Національної поліції здійснюється саме шляхом адміністративно-правового регулювання, під яким у юридичній науковій літературі запропоновано розуміти як здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування [62, с. 207–208]. Подібну думку щодо поняття адміністративно-правове регулювання наводить й І. М. Шопіна, яка під цим терміном розуміє адміністративно-правовий вплив на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів та інших правових явищ, які в сукупності складають механізм адміністративно-правового регулювання [63, с. 55].

Адміністративно-правове регулювання законності та дисципліни в діяльності органів виконавчої влади О. П. Завадяк розглядає як «особливий вид правового регулювання, яке здійснюється за допомогою адміністративно-правових норм матеріального й процесуального характеру та полягає у впорядкуванні адміністративних правовідносин, що виникають у зв'язку з визначенням поняття, змісту й порядку забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів виконавчої влади» [64, с. 83]. Отже, адміністративно-правове регулювання – це

певний вплив на суспільні відносини та осіб, які є учасниками таких правовідносин із можливим застосуванням певних юридичних чи інших засобів. Вважаємо, що основною метою правового регулювання забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції є: 1) недопущення поліцейськими діяльності, яка не визначена та не закріплена нормативно-правовими актами; 2) недопущення вчинення поліцейськими дій та діяльності, яка дискредитує орган поліції, перешкоджає зміцненню авторитету органу поліції; 3) діяльність поліцейських має здійснюватися виключно у рамках наданих їм повноважень, у відповідності до норм закону та підзаконних нормативно-правових актах, у чіткій послідовності тих дій, які закріплені на нормативно-правовому рівні.

Загалом, місце адміністративно-правового регулювання забезпечення законності та дисципліни Національній поліції України, на нашу думку, виражається в тому, що: 1) упорядкування здійснюється шляхом прийняття та ухвалення конкретних законів та нормативно-правових актів, які визначають аспекти дотримання законності та дисципліни в Національній поліції України; 2) завдяки адміністративно-правовим нормам забезпечується стійкість правового порядку у сфері дотримання законності та дисципліни; 3) імперативність адміністративних норм передбачає обов'язковість виконання норм, які визначені адміністративно-правовим регулюванням; 4) наявність адміністративних норм передбачає й можливість втручання в адміністративну діяльність з метою упорядкування правовідносин. Так, на думку С. М. Гусарова, особлива роль адміністративної діяльності полягає у можливості «безпосередньо втручатися в ситуацію, припиняти небезпечні дії суб'єкта, усувати причини й умови, що можуть призвести до тяжких наслідків, захищати належним чином права громадян та держави» [65, с. 74]; 5) основним регуляторним засобом адміністративно-правового регулювання, як стверджують Р. В. Шаповал та Н. Ю. Цибульник, є приписи, тобто вказівки щодо обов'язкового вчинення, також існують й заборони та дозволи, що є менш ефективними в загальній практиці [66, с. 41]; 6) створюються відповідні правові умови та правові основи для втілення адміністративних норм законності та дисципліни у Національній поліції України у життя; 7) результатом

адміністративно-правового регулювання має стати чітко встановлений порядок організації та діяльності органів поліції а їх посадових осіб, як тих, що наділені адміністративною владою, так і тих, що її не мають.

Ми вже говорили про те, що законність в діяльності органів Національної поліції означає неухильне та беззаперечне дотримання правових приписів, а отже, для розуміння того, чи є дії поліцейського такими, які відповідають закону, варто розуміти та знати норми, в яких закріплюються норми поведінки поліцейського в тих чи інших ситуаціях. Тому, вважаємо, що окреслюючи правові засади забезпечення дисципліни та законності в органах Національної поліції, варто, в першу чергу, проаналізувати основні акти, в яких закріплюється діяльність поліцейського та послідовність його дій у тих чи інших правовідносинах. Це є досить важливим, оскільки порушення процедури вчинення певних дій є підставою для їх скасування.

Переходячи до безпосереднього розгляду правових засад забезпечення законності та дисципліни в органах поліції та місця серед них адміністративно-правового регулювання, пропонуємо окреслити такі акти починаючи з загальних актів, які визначають основи роботи поліції, в тому числі й щодо дотримання законності та дисципліни. Правові засади забезпечення дисципліни та законності в Національної поліції України становлять сукупність міжнародних, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають правовий статус працівників органів національної поліції, їх повноваження та компетенцію, встановлюють основи взаємовідносин як між собою, із іншими органами, з іншими особами у процесі фактичного виконання ними своїх посадових обов'язків. Як стверджує О. П. Завадяк, адміністративно-правове регулювання законності та дисципліни в діяльності органів виконавчої влади здійснюється за допомогою системи адміністративного законодавства, в ієрархії якого необхідно виділити Конституцію України, кодекси та закони України, підзаконні нормативно-правові акти, рішення й акти органів державної влади внутрішньоорганізаційного характеру [64, с. 83].

Досліджуючи правові засади забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції, варто наголосити на тому, що законодавством, яке регулює діяльність Національної поліції чітко не окреслено мету забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції, але це ні в якому разі не зменшує значення дотримання законності та дисципліни працівниками цього органу. Так, у положеннях ст. 3 Закону України «Про Національну поліцію» чітко закріплено, що «у своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами» [19]. На таких працівників також поширюються норми Закону України «Про запобігання корупції» [67]. Вважаємо, що правові засади забезпечення органу національної поліції варто поділити на загальні та спеціальні. Загальними є Конституція України, міжнародні акти, Закон України «Про запобігання корупції». Спеціальними є Закони «Про Національну поліцію», «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», а також інші підзаконні та відомчі нормативно-правові акти, які визначають аспекти діяльності органів поліції.

Розглянемо загальні акти, які встановлюють правові засади забезпечення органу поліції щодо дотримання законності та дисципліни. Отже, основою для формування норм щодо законності та дисципліни органу поліції варто назвати Конституцію України – Основний Закон нашої держави, на основі якого формується спеціальне законодавство. Нормами Конституції не закріплено прямої вказівки щодо правової, організаційної чи іншої діяльності органів поліції, не забезпечено деталізацію правових засад органів поліції, в окремому спеціальному розділі, як це зроблено по відношенню до суддів, чи окремій статті як для Вищої ради правосуддя, прокуратури чи адвокатури. Основними нормами щодо дотримання органами поліції законності та дисципліни є загальні норми, які передбачені ст. 6 Конституції України – «органи законодавчої, виконавчої та

судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України» та ч. 2 ст. 19 – «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [68]. Погодимось із думкою Н. М. Пархоменко, що «правореалізаційний процес є діяльністю суб'єктів суспільних відносин щодо виконання, використання, дотримання і особливо застосування норм права, також має відбуватися відповідно до норм Конституції та законів України» [69, с. 40]. Вся діяльність органів поліції, робота кожного окремого керівника органу поліції, кожного поліцейського, кожної особи, яка працює в органах поліції має ґрунтуватися на нормах Конституції України та не суперечити їй.

Наступною категорією актів є міжнародні акти. Сфера роботи Національної поліції пов'язана із захистом та охороною прав, свобод та законних інтересів осіб, а у процесі вчинення передбачених законом дій поліцейські взаємодіють із значною кількістю осіб з різним правовим статусом (потерпілі, свідки, підозрюваний, обвинувачений, прокурор, адвокат тощо). Це говорить про те, що в органах поліції мають дотримуватися норм, які визначені основними міжнародними документами в сфері захисту прав людини. Ці акти – Загальна декларація з прав людини [70], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року [71], Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року [72], Декларація про захист всіх осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижують гідність видів поведінки та покарання від 09.12.1975 року [73], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 01.11.1950 року [74] та інші важливі акти, які прийняті Радою Європи, Генеральною асамблеєю ООН та іншими міжнародними організаціями та структурами. Загалом міжнародні акти закріплюють певні стандарти діяльності органів поліції, правила для поліцейських для забезпечення законності їх діяльності, дисципліни та правопорядку.

Ми не будемо поглиблюватися у загальні міжнародні акти, які встановлюють загальні та універсальні правила поведінки для роботи осіб, в тому числі й органів поліції, як представників влади, а розглянемо деякі міжнародні документи, які

стосуються саме законності та дисципліни в повсякденній роботі поліції. Так, основним міжнародним документом щодо регулювання поліції у міжнародній спільноті на сьогодні є Декларація про поліцію, яка прийнята Парламентською асамблеєю Ради Європи у 1979 році та яка встановлює особисті принципи дії поліцейського при виконанні своїх обов'язків, які визнаються та приймаються міжнародною спільнотою. Основними принципами, які стосуються поведінки, дотримання законності та дисципліни названо: співробітники поліції, які порушили права людини, або співробітники поліцейських органів, розбещених через їх нелюдське поводження, не повинні працювати в поліції; поліпшення загальноприйнятих правил професійних етичних норм для поліції, з урахуванням принципів прав людини і фундаментальних свобод; заручення активною підтримкою суспільства, в якому вони служать; необхідність формулювання інструкцій з поведінки для поліції в умовах війни чи надзвичайних ситуаціях [75].

В додатку до Декларації про поліцію суттєву увагу приділено етиці поліцейського та на 16 позиціях розписано етичні норми його роботи. Так, наприклад, у сфері дисципліни зазначено, що «поліцейський зобов'язаний не виконувати або ухилятися від наказів або інструкцій, що припускають заходи катування, нелюдського чи іншого поводження; поліцейський виконує накази вищестоящих чинів, як ведеться, але утримується від виконання наказів, що, як йому відомо або повинно бути відомо, є протиправними; поліцейський протистоїть порушенням закону. Якщо допущене порушення спричинить за собою негайну або непоправну і серйозну шкоду, він діє негайно за своїм розумінням; карні або дисциплінарні міри не застосовуються до поліцейського, що відмовився виконувати протиправний наказ; у поліцейській організації існує чітка підзвітність. Завжди відомо, який керівний чин несе останню відповідальність за помилки поліцейського; поліцейський одержує ясні і чіткі інструкції щодо засобу й обставин застосування зброї тощо. Поліцейський протистоїть порушенням закону. Якщо допущене порушення спричинить за собою негайну або непоправну і серйозну шкоду, він діє негайно за своїм розумінням. Отже, Декларація про поліцію закріпила правовий

статус та базові принципи роботи поліції, а також основі стандарти у сфері правоохоронної діяльності.

Важливого значення для розвитку законності та дисципліни в органах поліції в Україні набуває й Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 року. У вказаному акті наголошується на важливості дотримання прав людини та виявлення поваги до прав та свобод людини з боку поліції та інших правоохоронних органів [76]. Кодекс є рамковим документом, що визначає межі правомірної поведінки щодо дотримання правопорядку, містить норми щодо діяльності з підтримання правопорядку, недопущення зловживань з боку осіб, які забезпечують правопорядок у суспільстві та охороняють права людини. Кодекс забороняє застосування тортур або інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поводження та покарання (ст. 5), а застосування сили можливе лише у випадках крайньої необхідності. Важливою нормою є закріплений обов'язок забезпечувати повну охорону здоров'я затриманих.

Враховуючи те, що Україна впевнено наближається на вступ до Європейського Союзу важливого значення мають й спеціальні міжнародні акти, які стосуються роботи органів поліції. Одним із прикладів є Європейський кодекс поліцейської етики, що схвалений Комітетом Міністрів 19 вересня 2001 року [77]. У цьому Кодексі чітко зазначено про те, що «співробітники поліції підпадають під дію тих самих законів, що й звичайні громадяни; винятки з цього принципу можуть бути виправдані лише тоді, коли вони спрямовані на забезпечення нормальної діяльності поліції в демократичне суспільство». Цим же Кодексом закріплені норми щодо основних положень діяльності поліції, а саме: суворо дотримуватися принципу незалежності та неупередженості суддів; поліція в принципі не повинна виконувати судові функції; необхідність забезпечувати належне функціональне співробітництво між поліцією та прокуратурою; поліція має з повагою ставитись до ролі адвокатів захисту у кримінальному судочинстві». Фактично вказані норми окреслюють законну сферу діяльності поліції та встановлюють межі діяльності поліції, в тому числі й у взаємовідносинах із іншими органами та особами.

Наголошено на тому, що такі взаємовідносини мають ґрунтуватися на повазі та взаєморозумінні. Що стосується аспектів дисципліни, то вказаним Європейським кодексом закріплено ряд важливих положень у даній сфері. Основними з них є те, що «поліція повинна здійснювати свої поліцейські функції у громадянському суспільстві, діючи під відповідальним керівництвом цивільної влади; поліція повинна мати достатню оперативну незалежність; співробітники поліції на всіх посадових рівнях мають особисто відповідати за свої дії, бездіяльності або за накази, що віддаються підлеглим; організація поліції повинна включати чітко визначену субординацію; організація поліцейських служб повинна передбачати ефективні заходи для забезпечення непідкупності співробітників поліції та відповідної їх поведінки при виконанні ними своїх обов'язків – особливо щодо дотримання основних прав і свобод людини, закріплених, зокрема, у Європейській конвенції про права людини тощо» [77].

До міжнародних актів, які стосуються законності та дисципліни в роботі органів поліції варто віднести й Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку ООН від 1990 року, в яких містяться керівні принципи застосування поліцією вогнепальної зброї [78]. Цей акт включав в себе положення щодо першочергової необхідності застосовувати саме ненасильницькі засоби, а вже потім силу та вогнепальну зброю; визначені випадки застосування зброї: вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину проти життя або здоров'я поліцейського або іншої особи чи якщо опір поліцейському несе таку реальну загрозу; вчинення певних дій перед використанням вогнепальної зброї – обов'язок представитися та зробити чітке попередження про намір використання вогнепальної зброї, надати час на усвідомлення своєї вимоги, за виключенням реальної надмірної загрози або створення ризику смерті; вчинення окремих дій у процесі роботи: необхідність проходження підготовки і перевірки знань згідно з відповідними кваліфікаційними стандартами застосування сили, застосування вогнепальної зброї тощо.

Важливими, на нашу думку, є й міжнародні акти, які стосуються питання регулювання протидії корупції в органах поліції, а тому варто згадати загальні

міжнародні акти у вказаній сфері. Основними, вважаємо, є Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 року [79], Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року [80], Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року [81] та Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 15 травня 2003 року [82] тощо.

Наступна ланка актів, які визначають правові засади забезпечення органу поліції є Закони України. Основоположним є Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року № 580-VIII. Як говорить Н. І. Мозоль, «основа, фундамент будь-якої держави, передумова законності – самі закони. Керування поведінкою людей через видання законів, що містять загальні та конкретні правила поведінки – умова законності. У державі немає інших способів управління суспільством, окрім як через видання законів або застосування сили» [26]. Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року № 580-VIII закріплено принципи діяльності Національної поліції, серед яких ключове місце відведено саме принципу законності. Вказаний принцип ґрунтується на нормах, що поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України, поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази. Накази, розпорядження та доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України [19]. Вказаним нормативним актом регламентовано основні положення не тільки щодо законності у роботі поліцейських, а й закріплено основні засади дисципліни поліцейських, взаємовідносин між керівниками та підлеглими, чітко окреслено повноваження поліцейських, вхід за межі яких, фактично, означає порушення норм, які закріплені законом. Деталізація наданих поліцейському повноважень здійснюється у відповідних підзаконних нормативно-правових актах за певними видами діяльності чи за певними суспільними відносинами.

Наступним законом, який є ключовим щодо регулювання дисципліни поліцейських є Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції

України», яким закріплено поняття службової дисципліни, розуміння значення керівників та підлеглих, закріплено обов'язки керівників по відношенню до підлеглих, особливості віддання (видання) та виконання наказів. У вказаному законі детально регламентовано положення щодо здійснення заохочень та накладення дисциплінарних стягнень [43]. Важливого значення у період дії воєнного стану набув розділ V наведеного вище закону, яким регламентовано особливості проведення службового розслідування в період дії воєнного стану. Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» є основним актом, в якому визначено основи службової дисципліни, встановлено підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до поліцейських заохочень [43]. Тому не дарма цілком справедливо стверджує В. В. Сокурєнко, що «дисциплінарний статут Національної поліції України має на меті вирішення низки проблем, серед яких: забезпечення єдиного розуміння службової дисципліни в органах Національної поліції; визначення правового статусу керівників та підлеглих, особливості видання та виконання наказів в системі Національної поліції України; розкриття підстав та порядку застосування заохочень та здійснення процесу нагороджень поліцейських; дослідження змісту та особливостей роботи дисциплінарних комісій, а також реалізацію поліцейським його права на захист в процесі службового розслідування; здійснення наукового аналізу застосування дисциплінарних стягнень до працівників Національної поліції України; тлумачення механізму обліку заохочень та дисциплінарних стягнень в органах Національної поліції України» [83, с. 5–6]. Принагідно відмітити, що особливе значення має встановлення у Законі України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» гарантій для поліцейського при застосуванні до нього заходів дисциплінарного провадження та проведення службового розслідування.

До законів, які визначають правові засади забезпечення дисципліни також варто віднести й Закон України «Про запобігання корупції», яким у ст. 3 закріплено, що суб'єктами, на яких поширюється дія вказаного закону, є поліцейські (п. «з» ч. 1 ст. 3) [67]. Вказаним законом визначено детальний алгоритм

дій, які в цілому мають вчиняти керівники та підлеглі особи з метою дотримання норм цього закону та встановлює обмеження для суб'єктів, на яких поширюється вказаний закон щодо використання своїх службових повноважень, одержання подарунків, одержання неправомірної вигоди або подарунка, обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави. Цим законом детально визначено порядок вчинення дій керівника у питаннях запобігання та регулювання конфлікту інтересів, окреслено вимоги до етичної поведінки суб'єктів, на яких цей закон поширюється, а також покладено обов'язок щодо здійснення особами фінансового контролю у вигляді подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Варто наголосити на тому, що дотримання законодавства у сфері запобігання корупції є важливим кроком для встановлення законності у роботі органів поліції, оскільки чітке дотримання обмежень, які визначені законом є показником належної поведінки поліцейських, слідування їх нормам закону та визначених обмежень. Випадки, які стосуються корупційних діянь як з боку самих поліцейських, так і з боку інших осіб, які намагаються вчинити певні корупційні дії по відношенню до поліцейських є немало, а тому важливим є розуміння, як діяти поліцейському у тій чи іншій ситуації, які дії є саме законними у правовідносинах щодо запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням, у питанні запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Саме така правомірна поведінка з боку суб'єктів і визначена Законом України «Про запобігання корупції».

Враховуючи те, що в нашій країні введено воєнний стан, то варто зазначити, що основним нормативно-правовим актом, яким керуються державні органи в Україні під час введення воєнного стану є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [84]. Із запровадженням воєнного стану в Україні та у зв'язку з військовою агресією російської федерації по відношенню до України, робота Національної поліції України дещо змінилась. Так, мали місце розширення певних повноважень поліцейських, зокрема щодо отримання інформації від громадян та органів державної влади, здійснення заходів з конвоювання осіб. Законом України від 15.03.2022 року за № 2123-IX «Про внесення змін до законів України «Про

Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» внесено ряд доповнень у повноваження органів поліції, зокрема й щодо здійснення екстреної комунікації за телефонним номером 102; оброблення та використання інформації, переданої поліції постачальниками електронних комунікаційних мереж; здійснення заходів для надання домедичної допомоги; приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин; вжиття заходів у межах компетенції для забезпечення здійснення Уповноваженим із захисту державної мови своїх повноважень; у межах визначеної законодавством компетенції здійснює розмінування, що має оперативний характер, у частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень; організація роботи з надання, позбавлення та підтвердження допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт тощо [85]. Проте положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не вирішують питання кадрового забезпечення Національної поліції в умовах війни.

При здійсненні своєї діяльності поліцейські також мають дотримуватися норм Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X [86], Кодексу адміністративного судочинства від 06.07.2005 року № 2747-IV [87], Кримінального кодексу України від 05.04.2001 року № 2341-III [88], Кримінального процесуального кодексу від 13.04.2012 року № 4651-VI [89] тощо, у питаннях відшкодування шкоди варто назвати Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [90], а при спілкуванні з людьми поліція керується Законом України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 року № 393/96-ВР [91] тощо.

Наступну ланку правових засад забезпечення законності та дисципліни складають підзаконні нормативно-правові акти. Ця група актів є досить численною, оскільки саме підзаконними актами забезпечено детальне регулювання діяльності

органів поліції, визначено конкретизацію правовідносин у цій сфері. Тому вважаємо, що доцільним буде підзаконні нормативно-правові акти об'єднати за конкретними суспільними відносинами, на які останні поширюються та які регулюють. Отже, спеціальні акти у сфері забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції пропонуємо поділити на певні підгрупи за сферою діяльності:

1) акти у сфері здійснення добору поліцейських на посади в органи поліції, фактично, це кадрові питання. Нами вже було зазначено про те, що питання підвищення рівня законності та дисципліни серед органів Національної поліції було одним із завдань, які варто було вирішити у ході проведення реформи системи органів поліції. А тому й правові засади забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції України беруть свій початок саме із процесу добору кандидатів до органів поліції. На нашу думку, процес добору в органи поліції та подальша діяльність поліцейських часто є взаємообумовленим процесом, оскільки від прозорості та законності відбору в органи поліції формується розуміння особи до системи поліції в цілому. Тобто, якщо на етапі відбору можуть бути відхилення від норм закону, то в особи може сформуватися й хибна позиція відносно того, що такі відхилення можуть мати й в безпосередній роботі поліцейського без відповідних наслідків такої діяльності. В зазначеному аспекті ми наголошуємо на тому, що формування необхідності дотримання законності у своїх діях у поліцейського має формуватися саме на етапі його добору на роботу, а це можна здійснити виключно шляхом проведення організації добору на службу поліцейських із дотриманням всіх процедур здійснення такого добору виключно у законний спосіб [92, с. 98-106]. Основним актом щодо кадрових питань в органах поліції варто назвати наказ МВС України від 25.12.2015 № 1631 «Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських», який прийнято з «метою забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання в органах поліції». Цим наказом

затверджено «Порядок діяльності поліцейських комісій» і «Типовий порядок проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади» [93].

Законність та дисципліна має бути покладена й в основу подальшого процесу проходження служби, просування по службі, присвоєння чергових спеціальних звань та їх позбавлення тощо. Основними актами, які визначають порядок проходження служби є: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.11.2015 № 1465, яким затверджено «Інструкцію про порядок проведення атестування поліцейських» [94]. Цим наказом закріплено роботу атестаційних комісій, порядок організації, підготовки та проведення атестування та тестування, повноваження апеляційної атестаційної комісії. Метою атестування визначено «оцінку ділових, професійних, особистих якостей поліцейських, їх освітнього та кваліфікаційного рівнів, на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри». Наказом Міністерства внутрішніх справ від 12.03.2016 № 177 «Про затвердження Порядку присвоєння спеціальних звань поліції та позбавлення спеціальних звань» закріплено порядок та умови присвоєння спеціальних звань поліції та позбавлення спеціальних звань та детально регламентовано таку процедуру. Наприклад, передбачено, що «за своєчасне подання матеріалів про присвоєння спеціальних звань середнього складу поліції відповідає керівник органу чи підрозділу поліції, у якому проходить службу особа, що представляється до присвоєння спеціального звання, а контролюють – керівники підрозділів кадрового забезпечення цих органів та підрозділів або особи, які виконують їх обов'язки» [95]. Будь-яка процедура проведення атестації, присвоєння спеціальних звань та позбавлення спеціальних звань має відбуватися виключно на законних підставах, а сама процедура є законною в тому випадку, коли здійснена у відповідності до визначеного порядку із дотриманням всіх норм, стадій вимог тощо;

2) акти, які визначають порядок вчинення окремих процесуальних дій. Діяльність поліції є досить різноманітною, пов'язана із постійним ризиком для себе особисто, своїх колег, інших осіб, які просто можуть перебувати поблизу вчинення тієї чи іншої дії. А такі дії як затримання, вжиття заходів, спрямованих на усунення

загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, доставлення затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення до органів поліції, обмеження пересування особи взагалі пов'язані із певним примусом до вчинення тієї чи іншої дії, а тому у таких випадках варто чітко дотримуватися відповідних наказів Міністерства внутрішніх справ, керуватися профільними інструкціями, які регламентують вчинення дій, пов'язаних із здійсненням певного впливу на особу. Законність вчинення дій у таких випадках є надзвичайно важливим, оскільки, як ми вже неодноразово говорили про те, що саме у таких випадках формується довіра до поліції та розуміння того, що поліція не є виключно каральним органом, а тим органом, який має на меті забезпечити законність та правопорядок у суспільстві. Прикладом актів, які чітко визначають алгоритм дій поліцейського можна назвати наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника» від 01.08.2018 № 654 [96], який не тільки визначає підстави та порядок застосування такого заборонного припису, а й встановлює вимоги до його змісту та оформлення. Іншим не менш важливим нормативним актом є наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.02.2019 № 124 «Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України», яким визначено дії працівників поліції, спрямовані на взяття на профілактичний облік кривдника з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства на встановлений законодавством строк і проводить з ним профілактичну роботу. Зокрема, визначено підстави для поставлення кривдника на профілактичний облік, підстави для зняття з обліку, які мають бути детально проаналізовані поліцейським для формування матеріалів за фактом вчинення домашнього насильства та подальшого інформування свого керівника [97];

3) акти щодо роботи в інформаційній сфері, в тому числі із службовою інформацією. Законність застосування технічних засобів, як вважає Є. І. Бакутін,

тісно зв'язана з етичними аспектами отримання інформації від людини та про людину, а також з тактичними аспектами правомірного застосування технічних засобів та технічними аспектами впровадження й використання технічних засобів, які забезпечують об'єктивне, достовірне, найбільш повне і ефективне збирання, дослідження та використання даних у розслідуванні правопорушення на рівні сучасних вимог [13, с. 212]. В свою чергу, С. В. Сенік ціллю адміністративно-правового регулювання у сфері інформаційної та інформаційно-аналітичної діяльності Національної поліції України називає забезпечення максимального рівня у суспільстві законності та правопорядку, в тому числі у зв'язку з налагодженістю та досконалістю її діяльності на основі застосування відповідних адміністративно-правових засад і налагодження управлінського механізму їх втілення. При цьому важливо своєчасно вносити зміни та приймати нові акти у цій галузі, оскільки адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері діяльності поліції та досягнення відповідних регуляторних цілей адміністративно-правового регулювання визначаються системою законодавства [98, с. 64]. До актів вказаної групи пропонуємо віднести: наказ Національної поліції України від 12.10.2018 № 945 «Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в системі Національної поліції України» [99], наказ Центрального управління Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» [100], яким визначено перелік інформації, що становить державну таємницю в Національній поліції тощо.

Інформаційна сфера в органах поліції передбачає й відповідний порядок роботи у відповідних електронних системах органів Національної поліції. І тут варто згадати про наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14.06.2019 № 508, яким затверджено Інструкцію з формування та ведення інформаційної підсистеми «Єдиний облік» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» [101], яка призначена для обробки відомостей під час прийняття та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події. Особливим є й порядок знищення документів в органах поліції, що регламентується постановою Кабінету Міністрів України від

19.10.2016 № 736 «Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію» [102], якою «визначено єдині вимоги до ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, зібрану під час провадження оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, діяльності у сфері оборони держави, та іншу службову інформацію, в органах державної влади, інших державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим» тощо;

4) акти у сфері дотримання законності та дисципліни при взаємодії з особами, в тому числі й щодо розгляду ними заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події. До таких актів віднесено: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2019 № 100 «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події» [103], наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27.04.2020 № 357 «Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України» [104]; наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.02.2017 № 119 «Про затвердження Порядку організації роботи із депутатськими запитами та депутатськими зверненнями народних депутатів України в Національній поліції України» [105] тощо;

5) акти, які визначають порядок оформлення відповідних матеріалів. Контроль та дотримання законності та дисципліни у вказаній сфері є досить важливим, оскільки від законності та правильності процедури складання процесуальних документів залежить можливість оскарження дій працівників поліції на підставі недотримання ними процедури, яка визначена підзаконними актами для окремою процесуальної дії. Прикладом таких актів, які встановлюють підґрунтя для адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції є наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1376 «Про

затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції», якою «встановлено порядок оформлення в органах Національної поліції України, у тому числі в їх структурних (відокремлених) підрозділах, матеріалів про адміністративні правопорушення, порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також визначає порядок контролю за дотриманням законодавства під час оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення (крім правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху)» [106]. Іншим прикладом є наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2015 № 1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі», яким «визначено процедуру оформлення поліцейськими підрозділів поліції та поліцейськими, на яких покладаються обов'язки із забезпечення безпеки дорожнього руху в окремих регіонах та населених пунктах, де тимчасово відсутня патрульна поліція (далі – поліцейський), матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі» [107];

б) акти щодо розгляду звернень громадян, в тому числі й при здійсненні особистого прийому. Загалом розгляд звернень громадян у органах Національної поліції є одним із напрямків покращення роботи поліції та здійснення контролю за роботою підлеглих осіб. Крім того, як наголошує Г. М. Котляревська, розгляд і вирішення звернень громадян є одним із найбільш дієвих та ефективних заходів громадського контролю за діяльністю органів Національної поліції України. Вчена окремо зазначає, що звернення громадян до органів поліції – це спосіб ініціювання громадянами у визначеній законодавством формі (усній або письмовій) правовідносин із органами поліції, їх посадовими особами, з метою реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів. За своїм змістом звернення поєднує дві складові частини: сутнісну (мета, предмет та передумови звернення) та формальну (форма, вид звернення) [108, с. 322]. Розгляд звернень громадян зазвичай здійснюється із виділенням певних стадій, яка

характеризується відповідними процесуальними діями, процесуальними строками розгляду та встановленої процедури повідомлення про результати розгляду звернення. Порушення законодавства щодо розгляду звернень громадян є недопустимим, а винні особи притягуються до юридичної відповідальності.

Основними підзаконними актами у регулюванні вказаних правовідносин є наказ МВС України від 15.11.2017 № 930 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України», який встановлює єдиний порядок приймання, реєстрації, розгляду звернень громадян, контролю за виконанням доручень за результатами розгляду звернень громадян та дотриманням строків їх розгляду, основні вимоги до організації проведення особистого прийому громадян і ведення діловодства за зверненнями громадян [109];

7) акти у сфері взаємодії органів Національної поліції з іншими органами влади. Ця категорія актів є досить важливою, оскільки уповноважені посадові особи органів поліції мають своєчасно виконувати свої повноваження у вказаній сфері, так як від них залежить подальші можливі дії працівників інших органів влади. До цієї категорії актів ми пропонуємо віднести: наказ Міністерства соціальної політики України та Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства» від 13.03.2019 № 369/180, яким визначено процедуру проведення оцінки вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи, з метою визначення ефективних заходів реагування, спрямованих на припинення такого насильства та попередження його повторного вчинення [110].

Як висновок зазначимо, що правові засади забезпечення органу поліції щодо дотримання законності та дисципліни містяться у різних актах різної юридичної сили. Окреслюючи зміст законодавчих та нормативно-правових актів, якими у своїй діяльності керуються посадові особи органів Національної поліції України, зазначимо, що реалізація та неухильне дотримання адміністративно-правових

засад, які визначені такими актами є основою для формування законної поведінки поліцейських, реалізації діяльності виключно у наданих рамках, законності застосування тієї чи іншої процесуальної дії, поліцейських заходів тощо. Неупереджене виконання законів та нормативно-правових актів формує виконавську та службову дисципліну, з тим, що діяльність поліцейського має здійснюватися виключно на основі чіткого та неухильного дотримання законів і підзаконних нормативних актів.

Висновки до Розділу 1

Дисципліна та законність розглядаються як важливий елемент роботи органу поліції, а їх значення розкривається через таке: 1) є передумовою формування у пересічних громадян довіри до органів поліції, до кожного представника поліції; 2) є умовою ефективного функціонування держави в цілому, оскільки Національна поліція належить до органів виконавчої влади; 3) є показником розвитку демократії, якості дотримання прав, свобод та законних інтересів осіб у суспільстві, а також зміцнення правопорядку у державі; 4) забезпечення дисципліни і законності в Національній поліції спрямоване на створення необхідних умов для ефективного функціонування цього органу, в тому числі й шляхом впливу на правосвідомість поліцейських; 5) дисципліна і законність мають стимулювати не тільки належний рівень поведінки поліцейського, а й розуміння ним того, що є законним, а що протиправним, що є належним, а що ні; 6) забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції спрямовано також на запобігання корупційним проявам; 7) забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції України позитивно впливає на захист власної (особистої) безпеки поліцейського при виконанні ним своїх повноважень; 8) забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції України має позитивний вплив і на захист осіб, з якими поліцейський працює та контактує у процесі виконання службових

повноважень; 9) воно стимулює належну поведінку як керівників органів поліції, так і інших осіб.

Аргументовано, що основні особливості керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності полягають у такому:

- 1) діяльність керівника органу поліції є багатоплановою та багатофункціональною, а тому здійснення контролю за діяльністю підпорядкованих осіб та дотриманням ними дисципліни є одним із пріоритетних завдань керівника;
- 2) керівник органу поліції виконує безліч ролей: керівника, організатора, наставника, лідера, арбітра тощо, що є важливим чинником забезпечення дисципліни та законності в органі поліції, і такі ролі не можуть зводитися виключно до процесу керівництва;
- 3) наявність особливих вимог до керівника, його посади та роботи, що забезпечується особливим порядком прийняття його на службу та допущення до виконання покладених функцій, а також наявністю відповідних особистісних якостей, які у поєднанні із виконанням службових обов'язків є базою для формування якісного управління органом, а отже, й дотримання підлеглими особами дисципліни та законності;
- 4) керівник органу поліції зобов'язаний мати відповідні управлінські здібності, навички роботи з підлеглими, а відтак мати змогу забезпечувати належний рівень організації роботи поліцейських, дотримання ними дисципліни та законності;
- 5) керівник органу поліції наділений загальними та спеціальними повноваженнями у сфері забезпечення дисципліни та законності щодо своїх підлеглих;
- 6) наявність чіткої субординації між керівником та підлеглими особами;
- 7) встановлення тісного взаємозв'язку між керівником органу Національної поліції та його працівниками;
- 8) керівник при здійсненні заходів щодо дотримання дисципліни та законності поліцейськими має діяти виключно у рамках закону, не виходити за межі дозволеного, а стягнення, у випадку його застосування, має накладатися відповідно до норм законодавства;
- 9) від керівника органу Національної поліції залежить атмосфера у цьому органі.

Визначено, що систему правових засад забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції становлять:

А) Конституція України та інші законодавчі акти, зокрема і міжнародні, ратифіковані у встановленому порядку;

Б) підзаконні нормативно-правові акти, які запропоновано поділити на певні підгрупи за сферою дії: 1) акти у сфері здійснення добору поліцейських на посади в органи поліції (кадрові питання); 2) акти, які визначають порядок вчинення окремих процесуальних дій; 3) акти щодо роботи в інформаційній сфері, в тому числі із службовою інформацією; 4) акти у сфері дотримання дисципліни та законності при взаємодії з особами, в тому числі й щодо розгляду ними заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події; 5) акти, які визначають порядок оформлення відповідних матеріалів; 6) акти щодо розгляду звернень громадян, в тому числі й під час здійсненні особистого прийому; 7) акти у сфері взаємодії органів Національної поліції з іншими органами влади та громадськістю.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА ОРГАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАКОННОСТІ

2.1. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності

Особливу роль у забезпеченні дисципліни та законності органу Національної поліції відіграє керівник, який не тільки забезпечує організацію роботи підпорядкованих йому осіб, а й є гарантом ефективного та повного виконання підлеглими особами покладених на них завдань та функцій, дотримання прав, свобод та законних інтересів як осіб, які звертаються до органів поліції, так і свого особового складу. Зазначимо, що дотримання дисципліни та законності в органах Національної поліції залежить не тільки від професіоналізму керівника та його особистісних якостей, а й від його адміністративно-правової діяльності та адміністративно-правового статусу, а отже, й наданих на законодавчому рівні можливостей для керівника щодо вирішення питань та проблем, які пов'язані із забезпеченням дотримання законності та дисципліни підлеглих йому осіб. Враховуючи те, що керівник органу Національної поліції України є, як ми вже визначали, ключовим суб'єктом забезпечення законності та дисципліни в органі поліції, який він очолює, варто більш детально окреслити адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції.

Досліджуючи правовий статус керівника органу Національної поліції в науковій літературі, більшу увагу науковці все ж звертали на спеціальний статус керівника органу поліції, як суб'єкта адміністративного права. В той час, розуміння керівника саме як суб'єкта дотримання законності та дисципліни розглядалось як елемент спеціального правового статусу і не мало окремого дослідження. Тобто,

слід зазначити, що інститут керівника органу поліції саме як суб'єкта дотримання законності та дисципліни на сьогодні є досліджений частково. Зокрема, мають місце поглиблений розгляд керівника у питаннях притягнення до юридичної відповідальності та при проведенні службового розслідування, в той час як ряд інших питань залишаються поза детальним дослідженням з боку вчених та науковців. І це є проблемою, оскільки в повному обсязі не розкрито сутність керівника органу поліції саме як суб'єкта дотримання законності та дисципліни, тому що в більшості наукових праць вчених питання досліджено з негативним аспектом – як керівника, що здійснює каральні функції. На сьогодні в умовах розвитку поліції саме як органу, що надає певні послуги та формування розуміння поліції як органу, що здійснює захист, недостатньо розглядати керівника виключно як особу, що виконує контроль за дотриманням підлеглими особами правильності застосування законодавства та дотримання дисципліни підлеглими особами. Розуміння керівника має бути здійснено більш глибоке, а тому для вирішення вказаної мети має місце ретельніше дослідження адміністративно-правового статусу керівника органу поліції саме як суб'єкта дотримання законності та дисципліни [111, с. 22].

Окремо наголосимо й на тому, що у юридичній літературі адміністративно-правовий статус керівника органу поліції в контексті його дослідження саме як суб'єкта, на якого покладено завдання забезпечувати дотримання законності та дисципліни в підпорядкованому йому органі, не розкрито. Було досліджено та охарактеризовано лише окремі елементи правового статусу керівника, але це в більшій мірі стосувалося правового статусу керівника як організатора, як керівника органу досудового розслідування тощо. Вважаємо, що в повній мірі все ж не розкрито саме статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни.

У науковій літературі під терміном «статус» прийнято розуміти сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб [112, с. 693]. Цей термін походить від латинського терміну «status», який перекладається як стан, положення, правове становище громадянина чи юридичної особи [113, с. 1023]. В юридичній

літературі, зокрема М. В. Кравчук, правовий статус особи розглядає як сукупність або систему всіх належних громадянину суб'єктивних юридичних прав, свобод та обов'язків, що визначають його правове становище у суспільстві, яке закріплене у чинному законодавстві та інших формах права [114, с. 115]. В свою чергу, О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко окреслюють правовий статус як систему законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків суб'єкта суспільних відносин [115, с. 366].

Більш ширше поняття адміністративно-правового статусу надає О. В. Литвин, який під вказаним терміном пропонує розуміти визначений чинним законодавством перелік суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, гарантій їх реалізації, а також обмежень, які у своїй сукупності забезпечують реалізацію повноважень у рамках функцій та завдань державної служби [116, с. 178]. Під адміністративно-правовим статусом Н. Шаптала та Г. Задорожня пропонують розуміти юридично закріплене становище особи як соціального суб'єкта в суспільстві, тобто це сукупність прав та обов'язків особи, визначених та гарантованих Конституцією і законами України, іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [117, с. 472]. Відтак, систематизуючи наведені вище визначення, можемо зазначити, що адміністративно-правовий статус визначає конкретне місце особи як у суспільстві, так і в конкретних правовідносинах, шляхом закріплення чітких прав та обов'язків, які покладаються на особу, а також визначення гарантій їх діяльності.

Адміністративно-правовий статус є досить складною категорією, а тому його дослідження не буде ідентичним для певних груп та категорій осіб, навіть тих, які пов'язані спільними правами та обов'язками. Правовий статус завжди спрямований на індивідуалізацію особи, встановлення її особливостей у тих чи інших правовідносинах. Не виключенням у вказаному аспекті є й адміністративно-правовий статус керівника як суб'єкта дотримання законності та дисципліни. Тому, вважаємо, що перш ніж надати термінологічне розуміння керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності варто досить коротко розглянути суміжні із наведеним вище терміни, якими є поняття

адміністративно-правового статусу працівника Національної поліції, поліцейського, територіальних підрозділів Національної поліції тощо. Коротко їх охарактеризуємо.

Так, наприклад, В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко адміністративно-правовий статус працівника Національної поліції розглядають як регламентовану нормами адміністративного законодавства систему складових елементів, що визначають правове становище працівника поліції в правовідносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, фізичними та юридичними особами, а також з іншими поліцейськими при виконанні посадових обов'язків, що характеризує його як суб'єкта державно-владних повноважень [118, с. 218].

Адміністративно-правовий статус територіальних підрозділів патрульної поліції та їх керівників, як стверджують О. В. Назимко та Ю. А. Гречишкін обумовлений двома обставинами, перша з яких полягає у специфіці правового статусу Національної поліції України, як центрального органу виконавчої влади, а друга репрезентує патрульну поліцію, яка займає особливе становище в структурі Національної поліції, в якості міжрегіонального територіального органу з відповідними повноваженнями [119, с. 62]. Тобто вчені спостерігають безпосередній зв'язок правового статусу територіальних органів Національної поліції та їх керівників із правовим статусом Національної поліції як центрального органу, що, на нашу думку, є досить правильним та вірним. Фактично є базовий адміністративно-правовий статус Національної поліції в цілому та на основі його здійснюється формування та визначення адміністративно-правового статусу територіальних одиниць, а отже, й адміністративно-правового статусу керівників таких одиниць.

Що стосується адміністративно-правового статусу саме керівника органу Національної поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни, то вважаємо, що він містить три основні складові, які варто розглядати виключно у їх комплексному поєднанні. Проведемо аналогію розгляду адміністративно-правового статусу керівника органу поліції із керівником державної служби. Як стверджує з цього приводу О. М. Стець, «керівник державної служби в державному

органі володіє: а) загальним правовим статусом громадянина України; б) галузевим правовим статусом у межах службового права – статусом державного службовця; в) спеціальним правовим статусом у межах службового права, якого опосередковано характером наданих повноважень – статусом керівника державної служби в державному органі. Кожен рівень правового статусу характеризується певним об'ємом прав, обов'язків, обмежень, гарантій та відповідальності» [120, с. 203]. Складовими адміністративно-правового статусу саме керівника органу Національної поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни ми пропонуємо назвати:

1) загальний правовий статус, який є притаманний всім без виключення особам та містить у собі загальні права і обов'язки, які належать усім громадянам (загальні конституційні та галузеві права й обов'язки) [121, с. 38–41]. Загальний правовий статус досить часто порівнюють із конституційно-правовим, аргументуючи це тим, що основні права, свободи, законні інтереси та гарантії мають бути закріплені саме на рівні Основного закону держави. Окреслюючи розуміння конституційно правового статусу особистості, Т. А. Француз-Яковець розглядає його як «сукупність базових правових норм та інститутів, що проголошені на рівні конституції та конституційних законів і мають на меті визначення місця та ролі людини з погляду реалізації та гарантування її прав у відносинах як з державою, так і з іншими суб'єктами правовідносин» [122, с. 6]. Загальний правовий статус керівника органу поліції розглядається саме крізь призму розуміння його як людини, яка наділена правами та виконує певні обов'язки. Характеризуючи загальний правовий статус особи, І. К. Полховська говорить «про права людини, тобто природні права, які належать усім людям від народження незалежно від їх державної приналежності (мова йде про громадян, іноземців та осіб без громадянства), а також про права громадян – позитивні права, які належать громадянину внаслідок приналежності до конкретної держави, з якою він має правовий зв'язок [123, с. 20]. Саме загальний або конституційний правовий статус покладено в основу інших видів правових статусів особи. Саме такий правовий статус є найбільш стабільним, незмінюваним, універсальним та не залежить від зміни місця роботи або від соціального стану особи.

З цього приводу доцільним є цитування норм Конституції України, які найбільш повно визначають та характеризують правовий статус особи: ст. 21 – «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. У ст. 22 нормативно закріплена рівність конституційних прав і свобод, а також заборона недопущення при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Стаття 24 проголошує рівність конституційних прав та свобод громадян перед законом» [68]. Втім, конституційне закріплення прав, свобод та законних інтересів не є тим критерієм, який характеризує вичерпність таких прав, а тому погодимося із думкою К. Г. Волинки, що держава визнає існування природних невідчужуваних від особи прав і свобод, перелік яких не вичерпується визначеними в Конституції правами і свободами [124, с. 64]. Враховуючи наведене вище, можемо говорити про те, що загальний правовий статус обумовлюється можливістю особи здійснити своє конституційне право на реалізацію не тільки права на працю, а й права обіймати певні посади в органах поліції, в тому числі й керівні посади;

2) спеціальний правовий статус, під яким прийнято розуміти правовий статус особи у сфері професійної трудової діяльності [125, с. 86]. Тобто загальний правовий статус доповнюється відповідними правами, обов'язками, гарантіями тощо, які доповнюють загальний правовий статус, враховуючи службове становище та службові повноваження особи. Спеціальний правовий статус варто розподілити на дві підкатегорії:

а) адміністративно-правовий статус поліцейського, як працівника органу Національної поліції. Наявність такого статусу, на нашу думку, обумовлена тим, що будь-який керівник органу Національної поліції (чи це Голова Національної поліції України, чи керівник обласного, чи територіального управління) є, перш за все, поліцейським, а тому наділений відповідним адміністративно-правовим статусом саме поліцейського, як працівника, як службовця. Ми не будемо наразі докладно характеризувати правовий статус поліцейського, а лише зазначимо, що законами України та підзаконними нормативно-правовими актами на поліцейського

покладено обов'язок служити державі, дотримуватися її законів та приписів, виконувати свої завдання справедливо, неупереджено, із дотриманням основних принципів поліцейської діяльності, поважати права, свободи та законні інтереси осіб, поважати право на життя кожної особи. У сфері службової діяльності на поліцейського покладено обов'язок виконувати покладені на нього повноваження, виконувати накази вищестоящего керівництва, правомірно використовувати свої повноваження та здійснювати їх виключно у визначеному порядку та в тій мірі, які йому надані законом. Поліцейський має розуміти значення своїх дій, вміти аналізувати не тільки свої дії, а й віддані йому до виконання накази. І якщо такий наказ є незаконним, поліцейський повинен відмовитися від його виконання і таке невиконання протиправного наказу не може бути підставою для притягнення поліцейського до юридичної відповідальності. Окремо зазначимо, що спеціальний правовий статус визначається нормами спеціального законодавства;

б) адміністративно-правовий статус власне керівника органу Національної поліції. Основними характеристиками, які визначають керівника органу Національної поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни є наявність управлінських, організаційних, розпорядчих функцій, функції контролю та можливості застосування заохочувальних та каральних заходів по відношенню до підлеглих осіб. Ключовою ознакою такого правового статусу, на нашу думку, є наявність державо-владних повноважень. Погодимось з думкою А. Є. Крищенко, який, характеризуючи керівника органу поліції як суб'єкта щодо забезпечення публічної безпеки та порядку, зазначає, що «ознакою влади постає можливість суб'єкта нав'язувати іншим учасникам суспільних відносин власну волю для досягнення заздалегідь поставлених цілей. Характерною рисою служби в органах поліції є наділення її службовців державно-владними повноваженнями. Тому цілком логічно, що керівник територіального органу Національної поліції як владний суб'єкт також має певні права та обов'язки» [46, с. 189]. Ми повністю погоджуємось із тим, що розуміння керівника має супроводжуватися не просто назвою «керівник», «організатор», «лідер» тощо, а його діяльність має бути підкріплена конкретними правами, які такий керівник має використовувати саме

для здійснення керівництва та управління. І такі повноваження мають бути чітко закріплені, тобто повинні мати певні форму вираження – норму права, закріплену в законі чи підзаконному нормативно-правовому акті. Керівник повинен мати законодавчу можливість здійснювати вплив на інших, зазвичай підлеглих осіб. Керівник на відміну від звичайного поліцейського має більші права саме у сфері управління органом поліції, здійсненні безпосереднього та опосередкованого впливу на інших суб'єктів, проведенні організаційної та контрольної діяльності в органі поліції;

3) адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції обумовлений та тісно пов'язаний із адміністративно-правовим статусом власне органу поліції. Тобто межі діяльності керівника органу Національної поліції щодо забезпечення законності та дисципліни визначено межами правової та процесуальної діяльності самого органу Національної поліції. Окреслюючи тісний взаємозв'язок правового статусу органу поліції в цілому, правового статусу поліцейського та правового статусу керівника, пропонуємо назвати думку, яка висловлена В. А. Глуховею. Вчений називає ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію України», яка закріплює «ті послуги, які виконує Національна поліція, а саме: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидія злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Назвавши наведені вище послуги, вчений говорить, що перелічені послуги утворюють специфіку і особливий характер діяльності поліцейського, який зобов'язаний професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків і наказів керівництва» [126, с. 115].

Якщо ж окреслювати саме розуміння правового статусу керівника органу Національної поліції, то варто зазначити, що адміністративно-правовий статус керівника органу поліції окреслює його місце в адміністративному процесі, визначає межу його компетенції у питанні дотримання законності та дисципліни

серед своїх підлеглих осіб. Правовий статус керівника органу Національної поліції включає в себе різноманітні статуси: звичайної фізичної особи, поліцейського, керівника, як особи, також визначається правовим статусом органу поліції, як органу влади. Це говорить про його складність та неоднозначність, а з іншої сторони індивідуалізує адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції саме як суб'єкта забезпечення законності та дисципліни. Загальний, спеціальний та власне адміністративно-правовий статус керівника як суб'єкта дотримання та забезпечення законності є неподільними та невіддільними один від одного, а тому їх варто розглядати виключно комплексно та неподільно один від одного.

З огляду на складність розуміння адміністративно-правового статусу керівника Національної поліції, варто визначити особливості, які є притаманними для керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення законності та дисципліни. У науковій літературі, а саме Д. Л. Лемеш, характеризуючи адміністративно-правовий статус посадової особи правоохоронного органу, називає наступні його особливості: «1) регламентується адміністративно-правовими нормами; 2) визначає їх фактичне становище у системі правовідносин, що виникають у професійній діяльності вказаних осіб; 3) є складною категорією, що обумовлює одночасно її структурованість та єдність; 4) його основу складають адміністративні повноваження (права, обов'язки та функції); 5) є стійким соціально-правовим явищем, похідним від загального правового статусу та спеціального статусу органу, в якому проходить службу посадова особа» [127, с. 153]. Досить широко про особливості та зміст адміністративно-правового статусу особи говорить В. В. Галуцько, акцентуючи увагу на таких аспектах, а саме правовий статус особи: 1) ототожнюється з правосуб'єктністю; 2) встановлюється нормативно-правовими актами, що встановлюють суб'єктивні права та юридичні обов'язки особи; 3) визначається нормативно-правовими актами, які встановлюють суб'єктивні права та юридичні обов'язки особи в сукупності з їх правосуб'єктністю; 4) розглядається як система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків та юридичної відповідальності,

відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку у суспільстві [128, с. 58]. Отже, враховуючи наведені вченими особливості, пропонуємо розкрити зміст та більш детально визначити особливості правового статусу, які характеризують керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення законності та дисципліни:

1) керівник органу Національної поліції як суб'єкт забезпечення дисципліни та законності є суб'єктом права у сфері забезпечення дисципліни та законності відносно своїх підпорядкованих працівників, діяльність якого визначається нормами адміністративного права. Правове регулювання діяльності керівника органу Національної поліції визначено Конституцією України [68], Законами «Про Національну поліцію» [19], «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [43], іншими актами, які стосуються визначення правосуб'єктності керівника у питаннях законності та дисципліни. Тобто саме нормами адміністративного права визначаються адміністративні права та обов'язки керівника, які він вправі застосовувати для підтримання рівня законності та забезпечення дисципліни в органу поліції;

2) адміністративно-правовий статус визначає певне правове становище керівника щодо здійснення заходів з забезпечення та дотримання законності та дисципліни. Правове становище або ж правовий статус, як говорить Х. В. Малиняк – це урегульована правовими нормами сукупність державно-службових відносин на обійманій посаді, які розкриваються через чітко визначене коло прав, обов'язків та відповідальність. До правового статусу вчений фактично відносить права, свободи, обов'язки, обмеження, заборони, відповідальність [129, с. 135]. На сьогодні окремі права керівників органу Національної поліції по відношенню до підлеглих осіб закріплені Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України». Так, у ст. 3 закріплено чіткі обов'язки керівників по відношенню до своїх підлеглих, а в ст. 8 цього ж Закону визначено конкретні права керівників по відношенню до підлеглих щодо застосування певних видів заохочень. Наприклад, керівникові Національної поліції України належить право застосовувати заохочення, передбачені цим Статутом, до всіх поліцейських, крім

відомчих заохочувальних відзнак МВС України, а інші керівники поліції застосовують до підлеглих заохочення в межах повноважень, наданих їм керівником Національної поліції України [43]. Фактично мова йде про чітку межу реалізації повноважень у сфері заохочення між керівниками різних ланок управління, а обсяг повноважень кожного з керівника органу поліції пов'язаний із субординаційною складовою органу управління у Національній поліції;

3) керівник органу Національної поліції як суб'єкт забезпечення дисципліни та законності наділений відповідною галузевою правосуб'єктністю щодо забезпечення законності та дисципліни, а через його правовий статус здійснюється реалізація його конкретних повноважень, спрямованих на забезпечення законності та дисципліни. Погодимось із думкою Н. В. Ільєвої, яка говорить про те, що через наділення державних органів та їх посадових осіб певним правовим статусом державою створюються реальні умови для реалізації повноважень конкретного органу, відповідно удосконалення статусу має сприяти розв'язанню певних проблемних питань організації та діяльності і, як наслідок, покращенню діяльності відповідного державного органу та його посадових осіб [130, с. 152]. Вказане твердження має на меті розуміння того, що в органі поліції питання дотримання законності та дисципліни особовим складом має вирішувати як безпосередньо вище керівництво, так і керівництво на місцях, тобто керівники територіальних органів поліції, керівників відділів тощо. Це здійснюється шляхом закріплення відповідних та конкретних норм у законах, які регулюють діяльність керівників у різноманітних питаннях та при безпосередній реалізації різноманітних повноважень у питаннях кадрового забезпечення, надання вказівок та наказів, можливості застосування заходів до осіб, які відмовляються виконувати законні накази та розпорядження тощо;

4) через реалізацію керівником свого правового статусу, в тому числі й шляхом встановлення прав, обов'язків та відповідальності у сфері забезпечення законності та дисципліни визначається характер взаємовідносин керівника із своїми підлеглими особами. Таку тезу підтверджує А. В. Панчишин, який наголошує на багатоаспектності, універсальності та комплексності категорії «правовий статус»,

на чіткості його структури, що установлює характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою, а також шляхом визначення прав, обов'язків і гарантій їх реалізації, визначає місце суб'єкта у правовідносинах [131, с. 95];

5) керівник органу Національної поліції, як суб'єкт забезпечення дисципліни та законності наділений державно-владними повноваженнями, в тому числі й щодо застосування державного примусу. Ми не будемо зараз детально характеризувати конкретні державно-владні повноваження, а лише зазначимо позицію М. І. Іншина, який говорив про те, що «працівники органів внутрішніх справ наділяються державно-владними повноваженнями і здатні проводити в дію механізм державного примусу. Владна природа службових повноважень забезпечує реальну і необхідну можливість для даної категорії державних службовців впливати на поведінку суб'єктів суспільних відносин для досягнення соціально-корисного результату, забезпечує обов'язковість їх підпорядкування законним вимогам і розпорядженням» [132, с. 45]. Отже, основна характеристика керівника органу поліції у питаннях забезпечення дисципліни та законності є саме можливість застосування державного примусу до осіб, які є у відповідному підпорядкуванні, можливості здійснення впливу на їх поведінку. Керівник має право вимагати дотримання належного рівня дисципліни, дотримання законності особовим складом у своїй роботі, вчиняти заходи, спрямовані на підтримання законності та дисципліни, а у випадку невиконання чи неналежного виконання – вимагати в примусовому порядку дотримання законності та дисципліни, застосовувати заходи державного примусу [133, с. 137];

6) керівник органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності є носієм спеціальних прав у питаннях дотримання законності та дисципліни. Втім, реалізуючи спеціальні права у сфері дисципліни та законності по відношенню до підлеглих осіб, керівник має керуватися наступними принципами: 1) всі рішення, які приймаються керівником у сфері забезпечення законності та дотримання дисципліни підлеглими особами мають ґрунтуватися виключно на нормах закону, тобто відповідати чинному законодавству та підзаконних нормативно-правовим актам; 2) рішення керівника у сфері забезпечення законності

та дисципліни не повинні виходити за межі його компетенції та повноважень. Це говорить про чітку субординаційну складову, яка має застосовуватися по відношенню до підлеглих осіб. Рішення про застосування заходів впливу на порушників законності має застосовуватися керівником тільки у межах їх компетенції та поширюватися виключно на осіб, які перебувають у підпорядкуванні; 3) рішення про застосування заходів у випадку порушення законності та дисципліни має відбуватися виключно у тих формах та у тому порядку, що визначені нормативно-правовими приписами;

7) на керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності покладено спеціальні обов'язки, які стосуються здійснення контролю за дотриманням законності та дисципліни у підпорядкованому йому органі поліції. Тобто це означає, що на керівника органу поліції покладено виконання спеціального обов'язку у сфері забезпечення законності та дисципліни підлеглих йому осіб. Така норма, зокрема, визначена Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», яка передбачає встановлення певних обов'язків керівника щодо своїх підлеглих [43];

8) керівник органу Національної поліції є незалежним суб'єктом у сфері забезпечення законності та дисципліни, що має визначатися його правовим статусом. Як стверджує з цього приводу С. В. Зливко, правовий статус керівників правоохоронних органів повинен забезпечувати їм незалежність у прийнятті рішень, які пов'язані з їх професійною діяльністю, з метою досягнення поставлених перед конкретним правоохоронним органом завдань [134, с. 101]. Тобто незалежність керівника у прийнятті організаційно-управлінських рішень має бути свідомою та без будь-якого впливу на його рішення, як з боку його працівників та підлеглих осіб, з боку вищестоящего керівництва та без впливу осіб, які не мають відношення до роботи поліції, тобто без внутрішнього та зовнішнього впливу.

Варто наголосити й на тому, що робота керівника органу поліції не має супроводжуватися виключною гонитвою за показниками ефективності роботи. Тобто такі показники не можуть ставати в залежність з дотриманням законності та дисципліни підлеглими поліцейськими. Ми не говоримо про те, що не має бути

показників ефективності роботи, беззаперечно, вони мають бути і мають бути на високому рівні, але прагнення керівників забезпечити високі показники службової роботи не повинні підштовхувати підлеглих осіб до порушення законності. Це є досить важливим, а тому керівник має дотримуватися балансу показників службової роботи та стану дотримання законності серед своїх співробітників. І перевага, на нашу думку, все ж має бути на дотриманні принципу законності.

Вивчення правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності неможливе без розгляду елементів, які складають основу розуміння правового статусу. Наприклад, Н. Янюк пропонує виділяти в структурі статусу обов'язки, права, гарантії діяльності і юридичну відповідальність [135, с. 89], а В. Олефір вважає, що для комплексного розуміння адміністративно-правового статусу особи варто розглядати такі юридичні інститути: 1) публічні суб'єктивні права та юридичні обов'язки; 2) правосуб'єктність особи; 3) адміністративна відповідальність; 4) у деяких випадках – дисциплінарна відповідальність посадових осіб публічної адміністрації [128, с. 59]. Між тим, Ю. В. Ладика до елементів адміністративно-правового статусу зараховує правосуб'єктність, посадові завдання, основні функції, права та обов'язки, гарантії та форми діяльності, відповідальність та порядок посадових взаємовідносин (підпорядкованість) [136, с. 610]. Ми пропонуємо до основних елементів правового статусу керівника органу Національної поліції у сфері забезпечення законності та дисципліни віднести наступні елементи: правосуб'єктність; принципи діяльності; гарантії діяльності та юридична відповідальність.

Охарактеризуємо основні елементи правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни. Першим елементом правового статусу керівника органу Національної поліції варто назвати правосуб'єктність. В сукупності адміністративна правоздатність та адміністративна дієздатність утворюють адміністративну правосуб'єктність фізичних осіб, органів та організацій як суб'єктів адміністративного права, які є носіями конкретних суб'єктивних прав і обов'язків у сфері реалізації виконавчої влади [137, с. 94].

Проте окремими вченими виділяється ще й третій елемент правосуб'єктності – деліктоздатність. Коротко охарактеризуємо ці складові.

Керівник органу Національної поліції наділений спеціальною правоздатністю, а отже, можемо говорити про те, що такий керівник має відмінну від інших поліцейських правосуб'єктність. Для керівника органу поліції визначено особливий порядок призначення керівників на посади, що характеризується підвищеними вимогами до такої особи. Згідно ч. 5 ст. 21 Закону України «Про Національну поліцію» безпосереднє керівництво поліцією здійснює керівник поліції. Керівником, заступником керівника територіального органу поліції може бути призначена особа, яка: 1) відповідає загальним умовам вступу на службу в поліцію; 2) має вищу повну юридичну освіту; 3) має стаж роботи в галузі права не менш як сім років; 4) має досвід роботи на керівних посадах не менш як п'ять років. Передбачено й особливий порядок призначення на посаду керівника поліції – керівник поліції призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій Міністра внутрішніх справ України [19]. Згідно ч. 7 ст. 15 Закону України «Про Національну поліцію» керівником, заступником керівника територіального органу поліції може бути призначена особа, яка: 1) відповідає загальним умовам вступу на службу в поліцію; 2) має вищу повну юридичну освіту; 3) має стаж роботи в галузі права не менш як п'ять років; 4) має досвід роботи на керівних посадах не менше одного року. Керівники територіальних органів поліції призначаються на посади та звільняються з посад керівником поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ України. Правоздатність керівника органу Національної поліції характеризується державно-владними повноваженнями, розгляд яких ми здійснимо у наступному підрозділі дисертації. Втрачає правовий статус керівника органу Національної поліції особа з моменту закінчення державно-службових відносин, тобто припинення державної служби в правоохоронному органі (наприклад, після звільнення, виходу на пенсію тощо) [138, с. 93].

Головним елементом правового статусу керівника органу Національної поліції є його права та обов'язки. Відзначимо, що виконуючи керівну роль в органі

поліції керівник має значну кількість прав у сфері забезпечення законності та дотримання службової дисципліни. А також на нього покладено й ряд обов'язків у вказаній сфері. Завданням керівника органу поліції варто назвати здійснення належного рівня організації роботи своїх підлеглих осіб, а також забезпечення дотримання ними вимог законності та належного рівня дисципліни. Для виконання вказаних вище завдань керівник органу поліції наділений відповідними правами. Так, Законом України «Про Національну поліцію», а саме у ст. 22 закріплено наступні права керівника поліції у питаннях забезпечення дотримання законності та дисципліни: «1) здійснення керівництва поліцією, її діяльністю, забезпечення виконання покладених на неї завдань; 2) у межах компетенції організація та контроль виконання поліцією Конституції та законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, наказів міністерств, а також наказів і доручень Міністра внутрішніх справ України з питань, що належать до сфери діяльності поліції; 3) здійснення розподілу обов'язків між своїми заступниками; 4) можливість скасування повністю чи в окремій частині актів територіальних органів поліції; 5) надання доручень, обов'язкових для виконання поліцейськими, державними службовцями і працівниками поліції; 6) здійснення кадрових повноважень; 7) прийняття у визначеному порядку рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності поліцейських; 8) внесення подань про представлення поліцейських, державних службовців апарату центрального органу управління поліції та працівників поліції до відзначення державними нагородами України; 9) присвоєння спеціальних звань поліції, рангів державним службовцям тощо» [19]. Всі ці повноваження керівника поліції спрямовані на формування правильного уявлення про законність у органі поліції, формує належний рівень забезпечення службової дисципліни та її дотримання. Суттєві повноваження щодо дотримання законності та дисципліни покладено й на керівників територіальних підрозділів поліції у сфері забезпечення законності та дисципліни.

Відзначимо, що у Дисциплінарному статуті Національної поліції України закріплено коло певних обов'язків керівників по відношенню до підлеглих їм осіб. Так, ст. 3 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України»

закріплено положення про основні і обов'язки керівника по відношенню до своїх підлеглих. Зокрема, закріплено, що з метою забезпечення дотримання службової дисципліни керівник зобов'язаний: «1) створити умови, необхідні для виконання підлеглими обов'язків поліцейського; 2) поважати честь і гідність підлеглих, не допускати порушень їхніх прав та соціальних гарантій; 3) розвивати у підлеглих розумну ініціативу та самостійність під час виконання ними обов'язків поліцейського; 4) сприяти підвищенню підлеглими рівня кваліфікації, достатнього для виконання службових повноважень; 5) вивчати індивідуальні та професійні якості підлеглих, забезпечуючи прозорість і об'єктивність в оцінюванні їхньої службової діяльності; 6) забезпечити сприятливий стан морально-психологічного клімату в колективі, своєчасно вчиняти дії із запобігання порушенню службової дисципліни підлеглими та виникненню конфліктів між ними; 7) контролювати дотримання підлеглими службової дисципліни, аналізувати її стан та об'єктивно доповідати про це безпосередньому керівникові, проводити профілактичну роботу із зміцнення службової дисципліни та запобігання вчиненню підлеглими правопорушень; 8) у разі виявлення порушення підлеглим службової дисципліни вжити заходів для припинення такого порушення та застосувати дисциплінарне стягнення до порушника або порушити клопотання про застосування стягнення уповноваженим керівником» [43]. Вважаємо, що покладення на керівника органу поліції таких обов'язків по відношенню до своїх підлеглих осіб є суттєвим кроком для формування реального дотримання законності у органі поліції та забезпечення захист підлеглих осіб від свавільних дій керівника. Тобто, мається на увазі те, що керівник володіє не тільки правами, а й має певні обов'язки, які стосуються питання дотримання законності та дисципліни в органі поліції і у випадку порушення таких обов'язків чи перевищення своїх службових повноважень у питанні забезпечення законності та дисципліни в органі поліції. Вважаємо, що покладення на керівника органу поліції певних обов'язків є одним із важливих кроків для встановлення певних меж правової діяльності керівника щодо здійснення ним роботи з підтримання законності та дисципліни в підпорядкованому йому органі поліції та є важливим елементом захисту підлеглих поліцейських від свавільних дій

керівника. Порухення визначених обов'язків керівника є підставою для застосування до нього певної юридичної відповідальності.

Погодимося із думкою, яка висловлена М. С. Яковенко та М. В. Романенко. Вчені наголошують на тому, що посадові обов'язки керівника, його владні повноваження – це механізм, який забезпечує управління персоналом, тільки на зовнішньому рівні. Вони регулюють діяльність керівника, підкреслюють його статус та виконують деякі інші функції. Разом із тим украй потрібним і значущим є вплив внутрішніх механізмів управління персоналом. Серед них перш за все треба відзначити: авторитет керівника; явище лідерства; вміння працювати в команді. Коли вказані механізми поєднуються і стають єдиним цілим, це свідчить про високий рівень управлінської культури керівника поліції України [139, с. 189].

Окремим елементом правового статусу керівника нами виділено принципи. Основними принципами, на яких ґрунтується діяльність керівника органу поліції щодо забезпечення законності та дисципліни, варто назвати: 1) законність; 2) справедливість; 3) незалежність; 4) неупередженість; 5) верховенство права; 6) персональна відповідальність керівника; 7) принцип єдиноначальності; 8) принцип підпорядкованості, що означає положення, відповідно до якого керівник надає у межах своїх повноважень наказ підлеглий особі, який має бути виконаний; 9) принцип відповідальності; 10) принцип єдності владних повноважень керівника тощо. Перелік принципів, які покладені в основу адміністративно-правового статусу керівника органу поліції, не є вичерпними, а тому в цілому можна говорити про їх більш розширене тлумачення.

Особливою є й відповідальність керівника органу Національної поліції, яка характеризується тим, що керівник несе відповідальність за дотримання підлеглими службової дисципліни. Тобто керівнику органу поліції надано відповідні права щодо дотримання законності та забезпечення дисципліни підлеглими особами, на нього покладено обов'язок щодо забезпечення умов для дотримання законності та дисципліни та, як наслідок, на керівника покладено й відповідальність за дотримання підлеглими службової дисципліни. В даному випадку варто говорити про досить і досить тісний взаємозв'язок між правами, обов'язками та рівнем

відповідальності керівника у сфері дотримання законності та дисципліни підлеглими особами. Чим якісніше здійснюються права та обов'язки керівника органу поліції щодо створення умов для дотримання підлеглими особами законності у своїх діях, дотримання ними законодавства та службової дисципліни, тим меншою є кількість таких порушень, а отже, і кількість фактів притягнення керівника до відповідальності. Детально про відповідальність керівника буде розглянуто у наступному підрозділі дисертації.

Наступним елементом адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення законності та дисципліни варто назвати гарантії. На сьогодні не має чіткої норми, яка б систематизувала та закріплювала в повному обсязі гарантії захисту особового складу поліцейських від свавільних дій свого керівництва. Проте ми розуміємо, що нормативно-правове закріплення прав керівника у сфері забезпечення законності та дисципліни підлеглими особами, авторитет та лідерство керівника не можуть в повному обсязі забезпечити ефективність поставлених перед керівником завдань та цілей щодо забезпечення законності та дисципліни в органі поліції. Беззаперечно, мають бути створені такі умови, при яких керівник може поспиратися не тільки на свої права та авторитет, а саме на норми, які підкріплюють його права та авторитет. Мова йде про гарантії роботи керівника як суб'єкта дотримання та забезпечення законності та дисципліни. Вважаємо, що основними гарантіями адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення законності та дисципліни варто виділити правові гарантії, суть яких полягає у регламентуванні діяльності керівника органу поліції щодо забезпечення та дотримання дисципліни на рівні закону; закріплення конкретних повноважень щодо застосування заходів державного примусу, повноважень при здійсненні та проведенні службового розслідування; встановлено чіткий перелік обов'язків, які покладено на керівника відносно своїх підлеглих. Важливого значення мають й організаційні гарантії: законодавством чітко визначено організаційну основу для проведення службового розслідування, про здійснення дій щодо проведення заохочення підлеглих осіб, присвоєння їм спеціальних знань, отримання нагороджень тощо.

Крім того, в контексті дослідження гарантій адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення законності та дисципліни варто виділити наступні гарантії:

1) категоричність та імперативність вказівок керівника. Як стверджує О. Ю. Синявська, категоричність наказів керівника полягає в безумовному їх виконанні, а імперативність – у владному, такому, що не припускає вибору, їх виконанні. В той самий час дослідниця відмічає, що категоричність та імперативність наказу не повинні суперечити закону [140, с. 430];

2) обов'язковість виконання законного наказу чи розпорядження керівника. Характеризуючи наведену тезу, зазначимо, що у Дисциплінарному статуті Національної поліції закріплено положення, відповідно до якого, поліцейський отримує наказ від керівника в порядку підпорядкованості та зобов'язаний неухильно та у визначений строк точно його виконувати» [43, ст. 5];

3) заборона критики та обговорення виконання законного наказу керівника;

4) визначення точного строку виконання наказу чи розпорядження керівника;

5) чітко сформульовані вимоги до наказу чи розпорядження керівника;

6) заборона на виконання явно злочинного чи незаконного наказу підлеглими особами, а також керівником, який отримав такий наказ від свого вищестоящого керівництва;

7) наявність визначеної законом процедури оскарження з боку поліцейського тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що адміністративно-правовий статус керівника органу поліції характеризується трьома основними складовими: загальний правовий статус; спеціальний правовий статус, що складається із адміністративно-правового статусу поліцейського, як працівника органу Національної поліції та адміністративно-правового статусу власне керівника органу Національної поліції; адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції, що обумовлений та тісно пов'язаний із адміністративно-правовим статусом власне органу поліції.

2.2. Завдання та функції керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності

На сьогодні законодавство ставить досить високі вимоги до керівників органу Національної поліції, оскільки саме на нього покладено обов'язок щодо впровадження у життя державної політики розвитку органу поліції, функціонування всіх його ланок, становлення незалежного та сильного органу поліції. Ми вже говорили про те, що діяльність керівника органу поліції є багатофункціональною, а його робота пов'язана із величезною відповідальністю не тільки за вчинення процесуальних дій підлеглих осіб, управління органом, а й за формування сталого психоемоційного контакту з кожним працівником, можливості швидко реагувати на порушення збоку працівників, швидко та ефективно вирішувати конфлікти, бути лідером та управлінцем одночасно. Роль керівника є ключовою, з огляду на той спектр завдань, які останній має виконувати та реалізовувати. Це надзвичайно важко, відповідально та вимагає повної віддачі себе роботі, оскільки приклад належного керівника – це обличчя органу влади, якому інші особи довіряють, від якого чекають захисту та розуміння ситуації, яка стала приводом для звернення до органу поліції. Вплив керівника на своїх підлеглих осіб має мотивувати до вчинення дій щодо дотримання законності та дисципліни, до повного, об'єктивного та неупередженого дотримання приписів законодавства, вчинення дій у відповідності та в послідовності до визначених нормативних актів.

На керівника у сфері дотримання законності та дисципліни покладено основне завдання – створення умов для реалізації підлеглими особами своїх прав та виконання своїх обов'язків у відповідності до тих вимог, які визначені нормативно-правовими актами. На сьогодні на рівні Дисциплінарного статуту Національної поліції України на керівника покладено обов'язок щодо підтримання службової дисципліни. Саме керівник має роз'яснити та розтлумачити основні права та обов'язки підлеглий собі, які в цілому й становлять основу для формування основ подальшої роботи кожного поліцейського. Варто зазначити, що на рівні закону сформовано стандарти взаємовідносин між керівниками та підлеглими

особами органів поліції, а їх фактичні відносини мають базуватися на принципах субординації, взаємоповаги, вимогливості, доброзичливості та взаємності.

Окреслюючи завдання та функції керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, варто наголосити на таких особливостях роботи керівників, а саме: 1) дотримання законності та дисципліни в органі поліції часто залежить від особистості керівника органу поліції, його особи, як прикладу дотримання законності та дисципліни, прикладу щодо виконання ним свого професійного обов'язку та покладених на нього службових повноважень; 2) робота керівника характеризується здійсненням комплексних мір щодо дотримання законності та дисципліни, оскільки ці два поняття є невіддільними один від одного, а розкриття кожного із вказаних термінів в повній мірі можливо шляхом їх системного та комплексного дослідження та аналізу; 3) систематичність здійснення заходів щодо виконання завдань та функцій з дотримання законності та дисципліни, оскільки саме систематичність формує в особового складу розуміння правильності та законності вчинення своїх дій та сприяють якнайкращому та якнайшвидшому засвоєнню набутих знань; 4) до виконання завдань та реалізації функцій щодо забезпечення законності та дисципліни мають бути залучені всі без виключення керівники органів поліції, оскільки виконання визначених завдань та реалізація функцій лише окремими керівниками органів поліції не забезпечить комплексного підходу до вирішення проблем належного функціонування правовідносин у сфері службової діяльності; 5) у питаннях забезпечення законності та дисципліни необхідним є суворий та постійний контроль за поведінкою підлеглих осіб, які перебувають на службі, а в окремих випадках й поза межами служби; 6) завдання та функції щодо дотримання законності та дисципліни в органі поліції мають супроводжуватися принциповою можливістю застосування до порушників закону та дисципліни заходів примусового характеру.

Переходячи до безпосереднього розгляду визначення завдань, які покладаються на керівника як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, зазначимо, що завдання керівника органу Національної поліції у вказаному розумінні полягає у різнобічному розумінні аспектів своєї роботи та спроможностей

свого колективу. Загалом основне завдання керівника органу Національної поліції варто охарактеризувати як здійснення внутрішньо-організаційної діяльності у конкретному органі Національної поліції. Зокрема, про таку діяльність керівника поліції говорить О. В. Петришин, який зазначає, що специфіка діяльності та правового статусу вказаної категорії службовців полягає в «здійсненні внутрішньо-організаційного (на засадах прямого підпорядкування) управління відповідним колективом» [56, с. 32]. До сфери внутрішньо-організаційної адміністративної діяльності органів Національної поліції Г. Ю. Штанько відносить роботу з інформацією, процеси прийняття і виконання управлінських рішень, різні форми організаційної діяльності, які утворюють в сукупності процес управління [141, с. 186]. Внутрішньо- організаційна діяльність забезпечується саме керівниками, які наділені відповідними повноваженнями щодо управлінської роботи органу поліції, прийняття рішень як процесуальних, так і організаційних, здійснення заходів стимулювання роботи працівників, заохочення їх ініціативи до служби, недопущення до безпідставного притягнення до дисциплінарної відповідальності, забезпечення контролю за станом виконавської дисципліни тощо.

У науковій літературі основним завданням керівного складу будь-якого органу влади, до якого в цілому ми можемо віднести й орган Національної поліції, називають таке оціночне поняття як «забезпечення законності та дисципліни». Втім, це поняття «забезпечення законності та дисципліни» не є зрозумілим та його не розкрито у жодному нормативно-правовому акті, який регулює діяльність поліції. А тому досить складно правильно та в повному об'ємі трактувати вказане поняття та розуміти ті сфери діяльності, в яких має місце таке забезпечення та способи досягнення оптимального рівня законності та дисципліни. Під забезпеченням законності у державному управлінні В. М. Гаращук пропонує розуміти «діяльність відповідних державних формувань, спрямовану на: 1) недопущення порушень в діяльності органів державної влади, їх посадових осіб, тих вимог і приписів, які закріплені в діючих законах і підзаконних актах, якими вони користуються в своїй повсякденній роботі; 2) виховання працівників апарату управління у дусі суворого дотримання законності та державної дисципліни; 3) своєчасне й оперативне

виявлення, припинення та встановлення відповідних порушень; 4) відновлення порушених прав і забезпечення законних інтересів громадян, суспільних організацій; 5) встановлення причин та умов, які сприяють порушенню законності; 6) притягнення до встановленої відповідальності винних у порушенні законності та дисципліни; 7) розробку та прийняття заходів, спрямованих на усунення причин і умов порушення законності та дисципліни; 8) створення умов невідворотності відповідальності у випадку їх порушення [142, с. 37]. Забезпечення виконання завдань, які стоять перед керівником органів поліції у питаннях забезпечення законності та дисципліни мають формуватися на основі організації ефективної інформаційно-виховної роботи з особовим складом поліції, здійснення профілактичної роботи та безпосередньої роботи із підлеглими особами у тісному взаємозв'язку.

Загалом, досліджуючи сутність поняття «завдання», окреслимо визначення, надане О. М. Бандуркою, який під поняттям «завдання» розуміє обсяг роботи, який необхідно виконати для досягнення мети, цілі, замислу [143, с. 321]. Законом України «Про Національну поліцію» у ст. 21 закріплено положення щодо розуміння керівника та заступника керівника поліції, а ст. 22 визначено основні повноваження керівника поліції [19]. Проте вказані повноваження є досить загальними та стосуються всіх без виключення сфер роботи керівника щодо діяльності органу поліції. Конкретні повноваження керівника у питаннях дотримання законності та дисципліни визначені досить неоднозначно та, на нашу думку, неповно. У Законі України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [43] чітко не окреслено основні завдання саме керівників органу Національної поліції по відношенню до підлеглих осіб. Підтримуючи позицію законодавця, зазначимо, що керівництво органів поліції відіграє ключову роль у отриманні законності та дисципліни серед особового складу органів поліції, проте заходи, які проводяться керівниками мають бути комплексними та цілеспрямованими. Аналізуючи причини та умови порушення законності та дисципліни в роботі поліції, на прикладі органів патрульної поліції В.О. Михайлов наводить результати соціологічного дослідження у вказаній сфері. Якщо проаналізувати, то 97,2 % проблемою вважають відсутність розроблених санкцій

за порушення дисципліни і законності; 66,7 % говорять про прагнення керівників забезпечити високі показники службової діяльності підрозділу, що підштовхує підлеглих порушувати законність; 62,0 % зазначають, що серед проблем забезпечення законності у поліції домінує слабка внутрішньо-управлінська діяльність; 60,8 % зазначають про психологічну неготовність працівників поліції до дотримання законності; 59,4 % вказують на відсутність контролю безпосередніх керівників за поведінкою підлеглих, їхню необізнаність про умови життя та потреби особового складу; 58,9 % називають проблему низького рівня знань нормативно-правової бази працівників поліції; 53,7 % респондентів причину негативу знаходять у невчасному та формальному проведенню атестацій і спеціальних перевірок особового складу [144, с. 59–60]. Наявність вказаних проблем говорить, в першу чергу, про неефективність роботи з боку керівників, які не можуть в повній мірі здійснити організаційні та контрольні повноваження, а також на належному рівні здійснити правоосвітницьку та виховну роботу серед особового складу органу поліції.

Розуміння ролі та значення керівника органу поліції варто здійснити із загального визначення завдань, які стоять перед керівниками. Основним завданням керівника С. В. Одегова називає забезпечення максимальної мотивації до праці підлеглих працівників – державних службовців у процесі виконання ними посадових обов’язків [145, с. 114]. В цілому, ми погоджуємося із тим, що робота керівника має мотивувати підлеглих осіб до дотримання законодавства та дисципліни, формувати у них правильне уявлення про законність та чітке виконання посадових обов’язків, законних наказів та розпоряджень вищестоящого керівництва. Завдання керівника поліції щодо дотримання законності та дисципліни є досить складним та має ґрунтуватися не тільки на наявності у керівника відповідних адміністративних, управлінських, каральних та інших повноважень, а й на його особистому авторитеті. Саме лідерство та авторитетність керівника має стати основою для формування та поставлення основних завдань керівника як суб’єкта дотримання законності та дисципліни. Без особистого прикладу досягнути високого рівня виконавської дисципліни та законності досить складно. Загалом,

основним завданням керівника органу поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності варто назвати забезпечення ефективного управління та отримання необхідних результатів щодо дотримання особовим складом поліції законності та дисципліни. Проте це завдання має бути більш деталізовано, а тому основні завдання керівника, як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, варто визначити та назвати за наступними видами діяльності:

У сфері нормативно-правової роботи: 1) вивчення особовим складом підрозділу вимог нормативних правових актів, які стосуються дотримання законності та дисципліни; 2) контроль з боку керівника за дотриманням особовим складом підрозділу вимог нормативних правових актів, які стосуються забезпечення законності та дисципліни; 3) доведення до особового складу основних нормативно-правових актів, які стосуються дотримання законності та службової дисципліни, доведення основних змін у законодавстві щодо застосування спеціальних засобів та зброї, основних змін до норм законодавства у сфері забезпечення виконавської дисципліни.

У сфері роботи з кадрами: 1) керівник органу має забезпечити здійснення такого впливу на підлеглих осіб, з метою спонукати їх до певної службової поведінки, яка б відповідала вимогам як керівника, так і органу поліції в цілому; 2) підвищення рівня дотримання правопорядку підлеглими особами з боку керівників, формування у особового складу належного та неупередженого ставлення до законів, нормативно-правових актів, формування розуміння того, що людина – це, у відповідності до Конституції України, найвища соціальна цінність, а захист її прав, свобод та законних інтересів є пріоритетним напрямком роботи правоохоронних органів у будь-яких ситуаціях [68]; 3) вивчення керівниками органу поліції особового складу свого органу та кожної підлеглої особи, її особистих та професійних якостей, робочих якостей та професійних можливостей. Як говорить Л. Е. Орбан-Лембрик, особливу увагу начальник повинен приділяти вивченню індивідуальних якостей підлеглих, додержанню статутних відносин між ними, згуртуванню колективу, вчасному встановленню причин проступків підлеглих і запобіганню їм, створенню обстановки нетерпимого ставлення до порушників

дисципліни. При цьому він зобов'язаний всіляко використовувати силу громадського впливу колективу [146, с. 308]. Вказане завдання має на меті розуміння керівником органу Національної поліції умов життя та життєвих потреб своїх підлеглих, проблем, які останні мають, які труднощі вони мають в звичайному житті. Це є важливою інформацією для керівника, оскільки останній має розуміти умови життя своїх підлеглих осіб для того, щоб здійснювати співвідношення з можливим порушенням ними законності та дисципліни, формувати уявлення про можливість здійснення ними незаконних дій чи корупційних діянь, які можуть бути обумовлені повсякденним життям та умовами їх життя; 4) забезпечення здійснення виховного впливу на особовий склад у питаннях дотримання дисципліни та законності; 5) забезпечення керівниками органів Національної поліції належних умов проходження служби, а також створення належних умов для виконання співробітниками органів поліції своїх службових обов'язків, забезпечення відповідних умов для виконання службової дисципліни; 6) створення правових гарантій дотримання законності та дисципліни підлеглими особами органів поліції та контроль за їх дотриманням; 7) підвищення рівня культури праці поліцейських, оскільки погодимося із думкою А. І. Суббот: «на дисциплінованість впливають професійні та ділові якості працівника. Чим вища культура праці, тим вища, за рівних умов, готовність виконати поставлені завдання в будь-яких умовах і обставинах. Добре організована праця впливає на моральну атмосферу колективу, розвиток соціальної та естетичної культури, а найголовніше – сприяє організованості, дисциплінованості особового складу, та є запорукою забезпечення особистої безпеки правоохоронців» [147, с. 200]. Завданнями керівника органу Національної поліції є здійснення систематичного підвищення правової культури, спеціальної підготовки, моральних якостей кожного працівника; 8) вчасне реагування на емоційний стан підлеглих осіб, в тому числі й стан, який обумовлений особистими проблемами, проблемами в сім'ї, іншими проблемами (смерть близької людини, хвороба власна чи члена сім'ї, розлучення тощо), в тому числі й шляхом надання відповідної допомоги з боку як керівника органу поліції, так і інших

співробітників, вчинення дій щодо здійснення морально-психологічного розвантаження, роботи з психологом тощо.

У сфері розгляду порушень законності та дисципліни: 1) реалізація керівником своїх повноважень у сфері дотримання дисциплінарних обов'язків, які стосуються накладення дисциплінарних стягнень та застосування заходів заохочення по відношенню до підлеглих осіб органів поліції; 2) забезпечення всебічного розгляду ситуації, яка сприяла порушенню законності чи дисципліни і підлеглими особами; 3) виявлення причин, які сприяли порушенню законності та дисципліни підлеглими особами, аналіз виникнення таких причин та пошук шляхів для унеможливлення виникнення аналогічних порушень у майбутньому; 4) забезпечення об'єктивного підходу до вибору дисциплінарного покарання для підлеглих осіб; 5) забезпечення невідворотності покарання винних у порушенні законності та дисципліни осіб.

У сфері здійснення аналізу виконання приписів закону та дотримання службової дисципліни підлеглих осіб органів Національної поліції: 1) забезпечення з боку керівників органів Національної поліції належного виконання рішень колегій, нарад, вимог наказів та вказівок (розпоряджень), які стосуються роботи органів поліції, дотримання ними актів, які стосуються їх діяльності; 2) забезпечення систематичного аналізу службової дисципліни та дотримання законності серед підлеглих осіб, шляхом проведення певного контролю чи моніторингу стану дотримання законності та дисципліни; 3) забезпечення та контроль за дотриманням строків виконання поставлених завдань, оскільки це становить основу дисципліни особового складу органів поліції.

У сфері публічної діяльності основним завданням керівника Національної поліції, як суб'єкта дотримання законності та дисципліни, варто назвати звітування про стан дотримання законності та дисципліни в органах Національної поліції перед суспільством. У положеннях ст. 86 Закону України «Про Національну поліцію» встановлено, що з метою інформування громадськості про діяльність поліції керівник поліції та керівники територіальних органів поліції раз на рік готують та публікують на офіційних веб-порталах органів поліції звіт про діяльність поліції [19]. Відкритість роботи органу поліції передбачає собою й

відкритість щодо оприлюднення відповідної статистичної інформації, даних про кількість випадків порушення та відкритих кримінальних та адміністративних справ в органі поліції тощо. В. Ю. Дерзська наголошує, що офіційне звітування керівників органів поліції щодо дотримання стану законності є основною формою реалізації контролю місцевими органами влади за дотриманням законності при здійсненні своїх повноважень працівниками поліції [148, с. 109].

Отже, під термінологічним розумінням завдань керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності пропонуємо розуміти адміністративно-правову та організаційну діяльність керівника органу поліції, яка спрямована на підтримання належного стану виконавської дисципліни, виконання законів та підзаконних нормативно-правових актів особовим складом органів поліції, а також на вчинення та реалізацію заходів забезпечення законності та дисципліни по відношенню до особового складу органу поліції при здійсненні ними адміністративних, службових та інших повноважень [149].

Ланцюг розуміння завдань керівника Національної поліції неможливо здійснити без розгляду тих функцій, які виконує керівник, як суб'єкт дотримання законності та дисципліни. Зазначимо, що окреслення функцій керівника органу поліції є досить актуальним, оскільки правильне розуміння функцій є прерогативою до належного рівня управління та нормального функціонування органу поліції.

Під поняттям «функція» в юридичній літературі розуміють напрями або види впливу права на суспільні відносини. В них виражається роль і призначення права в суспільстві й державі, його соціальна цінність та найважливіші риси [40, с. 313]. У Новому тлумачному словнику української мови функція тлумачить як: 1) явище, що залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін; 2) роботу будь-кого, будь-чого, обов'язок, повинність, місію [150, с. 707]. В. Б. Авер'янов функції розуміє як складники змісту управлінської діяльності, що відображають окремі напрями (види) цієї діяльності, включаючи відносно самостійні групи якісно однорідних дій керуючого суб'єкта [151, с. 17]. Окреслюючи поняття «функція», О. Є. Рязанцев та А. В. Рубін зазначають про те,

що «вказане поняття є багатозначним і є суто юридичним поняттям. Функція впливає із внутрішньої якості явища, проте, остання, як стверджує вчений, обов'язково має зовнішню форму. Функції у теорії держави і права означають напрям, предмет та зміст діяльності державно-правового інституту» [152, с. 273]. Про багатозначність розуміння поняття «функція» говорив і В. М. Зінченко, який зазначав, що «функція характеризує напрям необхідного впливу права на суспільні відносини, тобто такого впливу, без якого суспільство на даному етапі розвитку не може існувати (регулювання, охорона, закріплення певного виду суспільних відносин). Функція виражає найбільш суттєві риси права і спрямована на здійснення корінних завдань, що стоять перед правом на даному етапі його розвитку [153, с. 45]. Тож, розуміння функцій пов'язано із здійсненням конкретного впливу суб'єкта на певні суспільні відносини, розумінням того, що саме через здійснення правового впливу на певні суспільні відносини можна досягнути ефективного виконання поставлених перед суб'єктом чи органом мети та завдань. У правовідносинах, які стосуються забезпечення дисципліни та законності у органі поліції, ключовим суб'єктом, на якого покладено повноваження щодо здійснення впливу на підлеглих осіб, є саме керівник, а тому важливим є окреслення саме його функцій.

Що стосується розуміння функцій керівника загалом, то пропонуємо під цим терміном розуміти основні напрямки діяльності керівників, які визначають зміст та спрямованість їх роботи для забезпечення належного рівня дотримання особовим складом та підлеглими особами визначених законами та підзаконними нормативно-правовими актами норм та стандартів службової дисципліни. Функції мають певну мету, а їх диференціація дозволяє більш повно окреслити розуміння керівника як суб'єкта дотримання законності та дисципліни в органі поліції та регламентувати їх роботу щодо дотримання законності та дисципліни.

На керівника органу Національної поліції України покладено ряд досить важливих функцій, які спрямовані на дотримання законності та дисципліни в органах поліції, а їх реалізація дозволить в повній мірі виконувати завдання, які стоять перед органом поліції та ефективно застосовувати свої повноваження

кожним поліцейським та кожної особою, яка працює в органі поліції. Основними функціями керівника Л. С. Стельмашук називає «стратегічну функцію, яка полягає в постановці, на основі аналізу ситуації і прогнозування, цілей діяльності державного органу влади, процесу розробки стратегії і складання планів. До головних функцій також слід віднести: вироблення спільного плану дій всієї організації; координація всіх підрозділів управління; вплив на нижчі ланки та їх керівників; підбір кадрів на різні ділянки управління. Іншими функціями вчений також називає: адміністративну, організаційну, направляючу, кадрову, стимулюючу, комунікаційну» [154]. Втім, це не є виключний перелік функцій, які покладено на керівників у питаннях дотримання законності та дисципліни, оскільки функції як безпосередньо керівника так і органу поліції є досить широкими та конкретними. Враховуючи специфіку діяльності органу поліції в цілому, суть якої зводиться до дотримання законності, варто наголосити на тому, що такі завдання та функції органу обумовлюють й формування домінування компонента службової дисципліни. Формування політики та виконання основних функцій щодо формування та реалізації службової дисципліни покладається на керівників та виражається у відповідних функціях, які виконує керівник.

Під функціями керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення законності та дисципліни пропонуємо розуміти цілеспрямований вплив керівника на підпорядкованих осіб у визначених законом випадках та із встановленою процедурою з метою зміцнення службової діяльності, законності та дисципліни, виховання у підлеглої особи дисциплінованості, самоорганізації та самодисципліни, формування в особового складу внутрішнього розуміння необхідності дотримання законів, підзаконних нормативно-правових актів у своїй роботі, чіткому та неупередженому виконанні законних наказів та розпоряджень керівників [155, с. 201].

Як ми вже зазначили, завдання та функції керівника є досить тісно пов'язаними та взаємообумовлюють один одного, а тому на основі наведених вище завдань керівника органів поліції щодо дотримання законності та дисципліни пропонуємо виділити й основні функції керівників у питаннях дотримання

законності та дисципліни. Вважаємо, що саме через розуміння функцій керівника органу поліції можна чітко визначити місце та роль керівника у системі суб'єктів, які уповноважені на забезпечення законності та дисципліни саме в органі поліції. Також через функції забезпечується більш повне розуміння ролі керівника у питаннях, які пов'язані із дотриманням законності та налагодження ефективної взаємодії між особовим складом, визначення аспектів дотримання кожним поліцейським службової дисципліни.

Досвідчений керівник органу поліції розуміє, що діяльність підпорядкованого йому органу не може бути забезпечена виключно наявністю певних матеріальних та інформаційних ресурсів, а ключову роль у виконанні поставлених перед поліцією завдань виконують саме поліцейські. А тому формування професійності особового складу органу поліції залежить не тільки від особи поліцейського, а й від його керівника, який має розвивати професіоналізм, особисті якості поліцейського, формувати в нього позитивне ставлення до виконання законів, забезпечувати умови для дотримання ним службової дисципліни, реагувати на всі випадки порушення дисципліни та розв'язувати всі спірні питання роботи органу поліції. Реалізація наведеного вище здійснюється керівниками саме через функції, які останні виконують. З огляду на наведене вище, основними функціями керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності пропонуємо назвати:

1) функція безпосереднього керівництва. Керівництво як зазначає К. М. Дідур, це процес впливу на підлеглих за допомогою формальних важелів для забезпечення виконання ними офіційно визначених доручень і вирішення певних завдань. Мета керівництва полягає в заохоченні людей працювати ефективно і з бажанням; комбінація переконань, що може змусити примусити людей виконувати те, що від них вимагають [156, с. 63]. На керівника органу поліції, як особи, уповноваженої на забезпечення дотримання законності та дисципліни, покладено обов'язок щодо створення належних умов проходження служби особами рядового та начальницького складу органів поліції. Функція керівництва виражається у процесі здійснення керівником упорядкування суспільних відносин в органі поліції, узгодженості

діяльності між особовим складом та структурними підрозділами органу поліції, забезпечення координації, співпраці та взаємодопомоги між підрозділами. Ефективне керівництво – це запорука не тільки нормального функціонування органу поліції, а й створення безперешкодних умов для не порушення особовим складом норм законів та підзаконних нормативно-правових актів, є підґрунтям для нормального та безперешкодного проходження служби. Суть функції безпосереднього керівництва полягає в тому, що саме на керівника покладено обов'язок забезпечувати законність та дисципліну в органі поліції, який він очолює, а отже, це означає неможливість делегування цієї функції комусь іншому, тому, хто не має для цього законних підстав та законного права;

2) функція управління. Провідною ознакою оцінки результатів управлінської діяльності керівника є виконання організацією, яку він очолює, поставлених перед нею на належному рівні цільових завдань, які виконують органи Національної поліції. Функцію управління, на нашу думку, варто розглядати як ключову функцію у роботі керівника органу поліції, оскільки саме здійснюючи управлінську діяльність керівник може забезпечити здійснення безпосереднього чи опосередкованого впливу на підлеглих йому осіб. Саме управлінська діяльність керівника супроводжується конкретними та законними заходами державного примусу по відношенню до осіб, які порушують законодавчі норми щодо дотримання законності у своїй діяльності та не дотримуються норм, що визначені для службової дисципліни. Характеризуючи управління в органі поліції, В.І. Барко, В. І. Зелений, Ю. Б. Ірхін розглядають його у двох аспектах: управління системою органів внутрішніх справ із боку держави та управління, яке здійснюється всередині системи, де об'єкти управління – це співробітники, служби, підрозділи, а суб'єкти управління – керівника, апарати відповідних рівнів. Змістом такої управлінської діяльності вчені називають визначення цілей, завдань, і функцій органів внутрішніх справ; розробку й удосконалення організаційної структури; забезпечення трудовими, матеріальними та іншими ресурсами; підготовку й реалізацію управлінських рішень; координацію дій органів і підрозділів;

регулювання функціонування з урахуванням обстановки; створення системи обліку та контролю [157, с. 24].

Особливості функції управління керівника поліції, як суб'єкта дотримання законності та дисципліни, на нашу думку, виражаються у наступному: 1) у випадку виявлення суперечностей, порушення законодавства чи службової дисципліни керівник здійснює пошук шляхів розв'язання проблеми, її обговорення в колективі (у випадку можливості), притягнення винних до відповідальності; 2) здійснює пошук, визначення та аналіз причин виникнення ситуації, які пов'язані із порушенням законності та дисципліни підлеглими йому особами; 3) орієнтує особовий склад на важливість забезпечення законності та дотримання службової дисципліни; 4) забезпечує формування умов для дотримання законності та дисципліни підлеглими особами; 5) забезпечення реалізації заходів, спрямованих на дотримання законності та дисципліни тощо.

Варто зазначити й на тому, що управлінські функції часто стосуються саме конкретного суб'єкта, а тому передбачають індивідуальний підхід до здійснення управління по відношенню до окремого поліцейського та розгляд конкретних питань, які стосуються законності його роботи та дотримання ним дисципліни. Варто наголосити на тому, що, здійснюючи управлінську діяльність, керівник органу поліції не має виходити за межі своєї компетенції, повноважень, а також норм чинного законодавства загалом. Погодимось із думкою А.Ю. Любарець щодо того, що при здійсненні управління всі виникаючі питання мають вирішуватися виключно за нормами діючого законодавства, тобто існує законодавчо закріплений механізм вироблення рішень. В даному випадку, навпаки, вплив політичного фактору має бути максимально мінімізований або взагалі виключений. Звідси, вирішення проблеми окремої особи або кола осіб зводиться до врегулювання її законодавством [158, с. 179]. Тобто наведена вище теза говорить про те, що управління з боку керівника має здійснюватися як по відношенню до органу в цілому, що передбачає здійснення загальної організації роботи щодо дотримання законності та дисципліни, так і роботи керівника з конкретним поліцейським, забезпечуючи індивідуальний підхід до нього;

3) адміністративна функція. Як стверджує Ю. С. Шемшученко, «керівника» визначено як службову особу, яка наділена адміністративною владою щодо очолюваного нею колективу та здійснює внутрішньо-організаційне управління ним [40, с. 82]. Внутрішньо-організаційне управління й забезпечується виконанням саме адміністративної функції, яка характеризується досить широкими напрямками здійснення впливу на організацію роботи поліції, адміністративного забезпечення досягнення напрямків роботи поліції. Прояв адміністративної функції дозволяє детермінувати процес управління керівника поліції, як суб'єкта дотримання законності та дисципліни, а розуміння самої функції трактується досить широко. Так, Г. С. Одінцова до основних функцій адміністрування відносить функції: прогнозування, планування, організації, координації, регулювання, мотивації, обліку, аналізу та контролю, які можна звести лише до чотирьох таких функцій, як планування, організація, мотивація і контроль, що являють собою «скорочений склад» функцій [159, с. 15]. Втім, в контексті розгляду функцій керівника органу поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни доцільним є все ж розгляд складових адміністративної функції окремо. Суть цієї функції щодо дотримання законності та дисципліни полягає в тому, що керівник оцінює роботу органу в цілому та кожну підлеглу особу та у випадку необхідності може застосувати визначені адміністративні методи, суть яких, на думку І. В. Бурачек, зводиться до «здійснення прямого впливу на керований об'єкт шляхом встановлення його повноважень (прав і обов'язків); односторонній вибір суб'єктом управління найближчої та кінцевої мети, завдань управлінського процесу, порядку, термінів його виконання об'єктом, ресурсного забезпечення, умов виконання завдань на кожному конкретному етапі; юридична обов'язковість актів управління (указів, постанов, рішень, розпоряджень, наказів і резолюцій), невиконання яких розглядається як порушення обов'язків та може спричинити не тільки адміністративну чи дисциплінарну відповідальність, а й кримінальну» [160, с. 2];

4) функція регулювання. Н. М. Мартиненко під регулюванням пропонує розуміти вид діяльності, що являє собою вплив управлінця на підлеглих таким чином, щоб вони виконували роботу для досягнення цілей організації [161, с. 138].

Керівник органу поліції, будучи суб'єктом дотримання законності та дисципліни та виконуючи регулятивну функцію, спонукає кожного поліцейського до здійснення правомірної поведінки та дотримання правових приписів. Прояв функції регулювання у роботі керівника органу поліції, на нашу думку, також виражається й в здійсненні упорядкування правовідносин щодо дотримання законності та дисципліни, в тому числі й шляхом застосування відповідних юридичних засобів, здійсненням правотворчості, правозастосуванням тощо;

5) функція контролю. З. В. Гуцайлюк розглядає «контроль як основу не тільки для визначення чи уточнення цілей виконавчої діяльності, а й для стимулювання її виконання, тобто контроль корелює дієвість» [162, с. 145]. Зазначимо, що контроль керівника як суб'єкта забезпечення дотримання законності та дисципліни має досить багато проявів. Це і контроль за здійсненням контрольно-наглядової діяльності щодо виконання посадовими особами та громадянами законів, інших нормативних актів, які регулюють охорону громадського порядку (наприклад, нагляд за дотриманням правил дозвільної системи, паспортної системи та ін.); це контроль за точним виконанням та дотриманням співробітниками поліції норм чинного законодавства, особливо з питань використання заходів адміністративного примусу; це контроль за дотриманням службової дисципліни тощо. Наприклад, контроль за дотриманням службової дисципліни з боку керівника органу поліції передбачає здійснення постійного та неупередженого контролю за дотриманням особовим складом підрозділу розпорядку дня (прибуття/вибуття, вчинення конкретних дій, проведення занять тощо); контроль за зовнішнім виглядом (носіння форменого одягу, наявність службових посвідчень); проведення різноманітних нарад, в тому числі на яких ставляться певні службові завдання, перевіряється та контролюється стан виконання поставлених раніше завдань, наданих доручень, здійснюється аналіз зібраної чи отриманої інформації тощо; перевіряються вимоги щодо дотримання антикорупційних заходів та наявність чи відсутність будь-яких порушень з боку підлеглих осіб, дотримання норм інших актів, які стосуються поведінки зі зброєю, використання засобів активної оборони (наручників, гумових кийків, засобів

для примусової зупинки транспортних засобів та ін.), використання засобів індивідуального захисту (шоломів, бронежилетів, щитів, протиударних засобів індивідуального захисту) тощо;

б) організаційна функція. Суть організаційної функції керівника полягає в тому, що на останнього покладено обов'язок щодо розподілення прав та обов'язків між підлеглими особами, а також відповідальності між особовим складом у сфері службових повноважень, відповідальності за порушення дисципліни тощо. Керівник має забезпечити організацію роботи ввіреного йому органу поліції з метою виконання іншої функції – забезпечення службової дисципліни.

Організаційна функція керівників органів поліції досягається наявністю відповідних організаційних форм. Характеризуючи розуміння організаційних форм, С. В. Петков говорить про те, що організаційні форми діяльності являють собою способи підвищення продуктивності праці відповідних осіб, які оперують інформацією та приймають управлінські рішення за допомогою впровадження наукових методик у галузі планування й організації робочого часу, раціоналізації робочих операцій, а також створення найкращих умов роботи [163, с. 106]. Отже, організаційна функція керівника органу поліції щодо дотримання законності та дисципліни передбачає організацію роботи відповідного органу поліції у напрямку дотримання всіма поліцейськими та особами, які здійснюють допоміжні функції норм законодавства та локальних актів, які стосуються питання дотримання дисципліни. На керівника органу поліції покладено функцію формування та розроблення заходів, спрямованих на підвищення ефективності виконання поліцейськими своїх завдань та функцій у чіткій регламентації із встановленими законами та нормативними актами, а також розроблення заходів дотримання дисципліни, дотримання законності у своїй діяльності тощо. Забезпечення дотримання кінцевої мети функціонування органів поліції має здійснюватися при чіткому розумінні суб'єктами не тільки своїх повноважень, а й розуміння того, що є законним та правильним.

7) виховна функція або функція правового виховання. Називаючи виховну роботу в органі поліції, М. П. Гурковський та С. С. Єсімов характеризують її як

цілеспрямовану діяльність керівників усіх рівнів, громадських інститутів щодо формування в особового складу високих громадянських, моральних і професійних якостей, мобілізації на успішне виконання оперативно-службових завдань, укріплення законності та зміцнення службової дисципліни [164, с. 176]. Основу роботи керівника органу поліції у питаннях зміцнення законності та дисципліни становить формування та підвищення правової культури працівників, спрямовані на виховання у них глибокої поваги до законів та нормативних актів, свідоме їх виконання. Керівник органу поліції, виконуючи виховну функцію, бере участь у навчанні особового складу, формуванні особистості, розробленні заходів щодо мотивування праці, підвищенні рівня професійного етикету тощо. Це досить складна та необхідна робота, яка в цілому спрямована на розвиток особистості кожного працівника поліції, шляхом навчання, участі у стимулюванні праці. Вказаний процес має бути здійснений цілеспрямовано, що забезпечується безпосередньою участю саме керівника органу поліції, який в подальшому своїм авторитетом та впливом забезпечує правильне формування поведінки особового складу поліції та відповідного ставлення до дотримання законодавства при вчиненні ними своїх повноважень;

8) функція підвищення рівня правової культури серед працівників органів поліції. Керівник органу поліції має систематично проводити роботу, яка спрямована на підвищення рівня правової культури працівників органів поліції, оскільки зниження рівня правової культури формує розуміння беззаконності, безкарності та є першим кроком для виникнення професійної деформації серед співробітників поліції. У більш поглибленому вигляді відсутність роботи з боку керівника органу поліції щодо підвищення рівня правової культури призводить до розвитку корупції та вчиненні корупційних діянь з боку правоохоронців, використання ними свого службового становища у власних цілях або з метою отримання власної вигоди.

Особливого значення на сьогодні набуває індивідуальний підхід до кожної особистості, що підкреслює проведення індивідуальної роботи у питанні дотримання законності та дисципліни. Індивідуальна робота спрямована не тільки

на виховання конкретної особистості та її особистої дисциплінованості, а має на меті досягнення розуміння особою необхідності виконання службових повноважень у чіткій послідовності із нормами законів та нормативно-правових актів. Фактично індивідуальна робота спрямована на формування у особи самодисципліни, а проведення індивідуальної роботи з окремим поліцейським є прерогативою саме керівника органу поліції;

9) превентивна функція. Суть цієї функції полягає у детальному вивченні керівником органу поліції причин та умов, які спричиняють порушення законності та дисципліни. Керівник має розуміти слабкі сторони роботи не тільки свого органу, а й системи поліції в цілому, щоб розуміти, які обставини як об'єктивні, так і суб'єктивні можуть стати причиною вчинення того чи іншого правопорушення співробітником поліції чи розвинути у нього усвідомлення того, що дотримання законності та дисципліни є необхідною та ключовою умовою роботи в органі поліції;

10) функція планування. Суть функції планування полягає у розробленні комплексних заходів щодо попередження особовим складом правопорушень, в тому числі й у сфері дотримання законності та зміцненні дисципліни. Чітка система планування керівником роботи щодо забезпечення законності та дисципліни підлеглих осіб має на меті сформувати пріоритетні напрямки дотримання законності та дисципліни, окреслити відповідні стратегічні плани у вказаному напрямку, розробити плани роботи структурних підрозділів органів поліції, а також індивідуальні плани кожного окремого поліцейського.

Суворе дотримання всіма співробітниками органів внутрішніх справ законів та підзаконних актів – найважливіша вимога як законності, так і службової дисципліни. Проте робота у вказаній сфері неможлива без чіткого та неупередженого розроблення конкретних заходів, спрямованих на дотримання законності та дисципліни. Функція планування виражається у здійсненні керівником органів поліції планування діяльності, спрямованої на планування та реалізації конкретних заходів, які стосуються дотримання законності та дисципліни підлеглих осіб. Важливим аспектом при здійсненні планування заходів з питань дотримання законності та дисципліни є саме розуміння з боку керівника різноманітних

факторів, які впливають на поведінку підлеглих осіб. Тому не даремно в завданнях, які має здійснити керівник органу поліції, нами було названо необхідність вивчення особистості кожного свого працівника, його сімейного стану, професійних якостей, робочих якостей та професійних можливостей тощо. До факторів, які можуть вплинути на розроблення заходів з планування також варто віднести й організаційно-правові, соціальні, моральні фактори тощо. Планування, яке здійснюється керівником у питаннях службової дисципліни та дотримання законодавства має бути цілеспрямованим, точним та постійним;

11) інформаційно-аналітична функція, суть якої зводиться до збору відповідної інформації про стан дотримання законності та дисципліни в органі поліції, який особа очолює, а також збір та аналіз інформації, яка стосується причин виникнення порушень законності та дисципліни в конкретному органі поліції та тих порушень, які є поширеними в органах поліції загалом;

12) функція здійснення моніторингу. Моніторинг з боку керівника здійснюється у різних правовідносинах: при здійсненні кадрової політики, отриманні норм законів, проведенні різних превентивних та виховних заходів з боку підлеглих осіб тощо. Важливим елементом формування кадрового потенціалу поліції виступає моніторинг персоналу, основною метою якого є розробка процедур діагностики та прогнозування кадрової ситуації [165, с. 23].

З урахуванням викладеного, можемо зазначити, що на керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності покладено ряд важливих завдань та функцій у питанні дотримання законності та дисципліни підлеглими особами. І від якості формулювання завдань та чіткості окреслення функції залежить розгляд керівника як суб'єкта дотримання законності та дисципліни, ефективності його впливу на підлеглих осіб, можливості забезпечити реальне та неупереджене дотримання іншими особами норм законодавства та забезпечити належний рівень службової дисципліни. Проте варто розуміти й те, що ефективність керівника як суб'єкта дотримання законності та дисципліни хоч і визначається покладеними на нього завданнями та функціями, але залежить від

свідомості підлеглих осіб, на яких здійснюється вплив авторитетом керівника, розгляду його як лідера колективу.

2.3. Компетенція та повноваження керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності

Керівник органу Національної поліції як організатор управління повинен виконувати ряд важливих функцій щодо організації управління органу, формувати у підлеглих осіб розуміння необхідності належного виконання своїх посадових обов'язків, забезпечувати належний стан дисципліни та дотримання законності в органі управління. Це здійснюється паралельно із повноваженнями керівника органу поліції як поліцейського, особи, яка уповноважена на виконання правоохоронних функцій держави. Таке співвідношення повноважень, наданих керівнику, є досить складним, оскільки передбачає як виконання більшого обсягу роботи, оскільки на нього покладаються повноваження не тільки поліцейського, а саме керівника як організатора процесу, як виконавця керівник функцій, як лідера, як наставника тощо.

Ми не будемо детально розглядати поняття «компетенція» та «повноваження», але зазначимо, що повноваження, які характеризують правовий статус керівника органу Національної поліції саме з точки зору його розгляду як суб'єкта забезпечення та дотримання дисципліни, мають такі особливості: 1) повноваження керівника органу Національної поліції щодо забезпечення законності та дисципліни встановлюються у межах компетенції, що визначена для органу поліції в цілому та повноваженнями, які надані особі як керівнику; 2) повноваження керівника щодо забезпечення дисципліни та законності в органі поліції обумовлені необхідністю виконання покладених на орган поліції завдань та мети роботи правоохоронних органів в цілому; 3) повноваження щодо забезпечення законності та дисципліни, які покладено на керівника органу поліції, мають офіційний характер, а саме їх закріплення здійснюється у відповідних нормативно-правових

актах, тобто визначаються на законодавчому рівні; 4) повноваження щодо дотримання законності та дисципліни мають використовуватися керівником виключно в інтересах служби та мають бути спрямовані на дотримання такого стану у роботі органу поліції, при якому забезпечується службовий порядок, службова дисципліна та законність роботи підлеглих осіб; 5) здійснення керівником органу поліції повноважень щодо дотримання законності та дисципліни гарантується законодавством; 6) правовий статус керівника органу поліції у питанні дотримання законності та дисципліни забезпечується відповідним обов'язком підлеглих осіб на виконання доручень та вказівок керівника, тобто такі доручення мають бути виконані саме тією особою, якій вони адресовані; 7) керівник в певних випадках може обмежити роботу тієї чи іншої підлеглої особи з метою досягнення балансу дотримання законності та дисципліни. До таких випадків в цілому можна віднести повноваження керівника при виникненні конфліктів інтересів та необхідності запобігання та врегулювання конфлікту інтересів тощо [166, с. 32].

Одним із ключових обов'язків керівника у сфері забезпечення законності та дисципліни названо саме забезпечення належного рівня законності та дисципліни. Звичайно, це є досить громіздке визначення, а його трактування та розуміння також може бути досить широким. Втім, у нашому розумінні забезпечення законності та дисципліни варто розглядати саме в тісному взаємозв'язку з наданими керівнику повноваженнями, оскільки саме через повноваження керівник може здійснювати управління та безпосередній вплив на інших суб'єктів. Слід погодитися із думкою Д. О. Новак, що «забезпечення службової дисципліни на державній службі має забезпечуватися насамперед такими умовами: 1) дотриманням чинного законодавства в службовій діяльності та виконанням правил внутрішнього трудового розпорядку державного органу; 2) вихованням і стимулюванням керівниками та іншими посадовими особами органів державної влади в підлеглих високих професійних і ділових якостей, сумлінного ставлення до виконання службових обов'язків, поваги до прав і свобод громадян; 3) поєднанням керівниками всіх рівнів методів переконання, виховання й заохочення із заходами дисциплінарної відповідальності щодо підпорядкованих державних службовців; 4) створенням необхідних

організаційних, економічних та інших умов для ефективної службової діяльності й поєднанням повсякденної вимогливості керівників до підпорядкованих державних службовців із постійною турботою про них, виявленням поваги до їх честі й гідності, забезпеченням гуманізму та справедливості» [167, с. 144]. Ми повністю погоджуємося із наведеним вище твердженням та вважаємо, що наявність у керівника органу поліції не тільки відповідних повноважень щодо забезпечення законності та дисципліни, а й можливості здійснення реального впливу на таких осіб підкріплюється можливістю реалізації тих чи інших дій та притягнення осіб до відповідальності у випадку необхідності.

Відзначимо, що повноваження керівника органу Національної поліції у питаннях забезпечення дисципліни та законності є досить широкими. І такі повноваження не закріплюються у одній єдиній статті профільного Закону України «Про Національну поліцію» чи Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України». Ці повноваження є більш ширшими, оскільки забезпечення законності та дисципліни починається із призначення особи на посаду, а отже, включає в себе блок різноманітних питань кадрового забезпечення, накладення заохочень та застосування дисциплінарних стягнень, надання розпоряджень та наказів, введення службового розслідування тощо. Дисципліна та законність супроводжує всю організаційну та кадрову роботу поліції, супроводжує виконання працівниками своїх посадових обов'язків, в тому числі й при спілкуванні з людьми, розгляду їх звернень тощо. З огляду на наведене вище та враховуючи те, що повноваження керівника органу поліції стосуються досить значного кола правовідносин, доречним, на нашу думку, є їх виділення за певними напрямками роботи керівника. Це є необхідним з метою більш кращого та повного дослідження розуміння участі керівника органу поліції у дотриманні законності та дисципліни саме в конкретних правовідносинах, які у роботі поліції є численними.

Отже, повноваження керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності варто розглядати у контексті поділу таких повноважень на наступні види:

1) повноваження щодо вирішення кадрових питань. Формування кадрового забезпечення органу Національної поліції не може здійснюватися без активної та цілеспрямованої роботи керівника органу поліції, оскільки від кадрів та їх організаційного забезпечення залежить й безпосередня робота органу поліції. Це передбачає проведення не тільки певних організаційних та управлінських дій, а й контроль за роботою підлеглих осіб, правильне розташування кадрового потенціалу тощо. Недаремно окремі науковці, надаючи визначення кадрового забезпечення органів внутрішніх справ, говорять й про важливу участь керівника органу у формуванні високопрофесійного керівного складу органу поліції. Зазначено, що керівнику необхідно передбачати можливі зміни та своєчасно вносити корективи в намічені плани, постійно підвищувати ефективність діяльності підлеглих, проводити виховну роботу [168, с. 19].

Розглядаючи участь керівників у питаннях кадрового забезпечення, К. Л. Бугайчук наголошує, що «робота з кадрами є однією із функцій керівників як суб'єктів публічного адміністрування. У межах роботи з кадрами керівники повинні здійснювати підбір персоналу на вакантні посади у підпорядкованих підрозділах, організовувати направлення на навчання та підвищення кваліфікації осіб, що потребують таких заходів, вести індивідуально-виховну роботу серед підлеглих, вживати заходів щодо попередження та припинення дисциплінарних проступків, інших правопорушень в тому числі корупційного характеру. Нормативно-правове регулювання здійснення роботи з кадрами закріплено у положеннях про органи та підрозділи Національної поліції, а також посадових інструкціях начальників (керівників таких підрозділів)» [169, с. 128–129].

У даному підрозділі ми не будемо детально аналізувати кадрову політику держави, оскільки ця проблема була предметом неодноразового розгляду вчених, але все ж наголосимо на тому, що від ефективності кадрової служби та роботи конкретного керівника органу Національної поліції на територіальному рівні залежить вирішення досить значної кількості питань, які стосуються кадрового забезпечення органу поліції. Є пряма залежність від того, що чим вищим є рівень професіоналізму поліцейських, тим краще ними дотримуються норми законів та

нормативно-правових актів, як загальних у сфері права, так і тих, які встановлюють основи їх діяльності у певних правовідносинах та при поводженні із різними спеціальними засобами, вогнепальною зброєю тощо;

2) повноваження щодо видання наказів, розпоряджень, доручень, вказівок, які мають виконувати підлеглі особи. Саме через видання керівником наказів, розпоряджень забезпечується управління та організаційна робота органу поліції, а отже, й визначаються певні межі роботи органу поліції та аспекти дотримання дисципліни в органі поліції. У відповідності до ст. 4 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» наказ є формою реалізації службових повноважень керівника, згідно з якими визначаються мета і предмет завдання, строк його виконання та відповідальна особа [43]. Наказ має бути чітко сформульований і не може допускати подвійного тлумачення.

Варто наголосити на тому, що накази, які віддаються керівником можуть бути усними та письмовими. Усність відданого керівником наказу не означає, що його не потрібно виконувати. Такої думки притримується І. С. Кравченко: «в багатьох випадках управлінське рішення в Національній поліції має силу тільки в належно оформленому письмовому вигляді. Але це не значить, що управлінські рішення в усній формі другорядні, і ними можна нехтувати. Усні рішення (вимоги, вказівки, накази, розпорядження) також підлягають обов'язковому виконанню і гарантуються застосуванням в необхідних випадках примусових заходів. В окремих випадках, коли вимагаються невідкладні рішення, вони можуть бути висловлені тільки в усній формі [170, с. 37]. Про законність виданих керівником наказів ми детально будемо говорити у наступному підрозділі дисертації.

Характерною рисою керівника є реалізація своїх повноважень у формі видання актів нормотворчої та індивідуальної дії. Нормотворче регулювання стосується значного кола осіб і видання таких актів в роботі органів поліції здійснюється вищими органами управління – Міністерством внутрішніх справ чи Національною поліцією в цілому. Таке регулювання є загальним та стосується не однієї особи, а цілого колективу. Індивідуальне регулювання – це впорядкування поведінки людей за допомогою актів застосування норм права, тобто індивідуальних

рішень, розрахованих на одну конкретну життєву ситуацію [171, с. 495]. Саме шляхом виданням наказів оформляється більшість рішень керівника щодо певної управлінської чи організаційної діяльності, конкретної особи, в тому числі у сфері кадрових питань, питань заохочення та притягнення до відповідальності, проведення службового розслідування тощо. Накази керівника органу поліції можуть стосуватися загальних та організаційних питань управління, які суттєво можуть впливати на стан законності та дотримання дисципліни в органі поліції, а також визначати аспекти дотримання законності та дисципліни в органах поліції шляхом встановлення відповідних у наказі норм.

Особливого значення для дотримання законності та дисципліни в органах поліції мають вказівки, які характеризуються оперативним та одноразовим характером. Вказівка, як стверджує А. С. Головач, це правовий акт керівників єдиноначальних органів державного управління переважно інформаційно-методичного характеру, пов'язаний із виконанням наказів, інструкцій та інших актів вищих органів управління [172, с. 129]. Досліджуючи вимоги до вказаного документу, І. С. Кравченко вказує на те, що у вказівках «замість слова «наказую» вживаються слова «зобов'язую», «пропоную» чи «вимагаю», які друкуються (пишуться), як і слово «наказую» в наказі, окремим рядком. Перед текстом вказівки, як правило, розміщується вступне речення про причини або мету її видання: «відповідно до вимог наказу МВС від...», «з метою...», тощо» [170, с. 39]. Вважаємо, що такі вимоги до вказівки говорять про необхідність не тільки вчинення певних дій, а й дотримання норм законодавства при їх вчиненні.

Отже, повноваження щодо видання наказів, розпоряджень, доручень, вказівок, які мають виконувати підлеглі особи є важливим напрямком у сфері забезпечення законності та дисципліни в органі поліції та серед підлеглих осіб. Окремо наголосимо й на тому, що керівник має повноваження не тільки щодо видання актів, наказів, розпоряджень та вказівок, а й здійснює контроль за їх виконанням;

3) повноваження у сфері застосування заохочень до підлеглих осіб. Згідно наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про заохочення в Національній

поліції України» від 25.04.2019 року № 317 заохочення є засобом підтримання службової дисципліни, що полягає у відзначенні особи за успішне виконання нею обов'язків, а також за інші заслуги перед державою та суспільством [173]. У юридичній літературі заохочення розглядається як засіб підвищення службової дисципліни, з чим ми повністю погоджуємося, а отже, має стимулювати особу до належного виконання своїх обов'язків та заохочувати поліцейського до належної поведінки. Погодимось із цього приводу з думкою Н. В. Сорочан, яка зазначає, що необхідність застосування заохочень набирає досить важливий аспект для працівників поліції, адже позитивне стимулювання до виконання службових обов'язків призведе до високо кваліфікаційної службової діяльності. Вчена надає наступне визначення правового заохочення як форми і міри юридичного схвалення добровільної заслуженої поведінки, в результаті якої суб'єкт нагороджується, для нього наступають сприятливі наслідки [174, с. 114]. Отже, із вказаного визначення можемо говорити про прямий зв'язок між застосуванням заохочень до поліцейського та дотриманням ним законності та дисципліни при виконанні своїх функцій та безпосередній роботі. О. Ф. Скакун, також зазначає, що «для підвищення ефективності дисципліни важливими є: застосування заходів заохочення з метою розвитку спонукальних факторів (оголошення подяки, видача премії, нагородження цінним подарунком, почесною грамотою, подання до нагородження орденами і медалями, званнями, матеріальна винагорода); накладення заходів юридичної відповідальності (звільнення, депреміювання, пониження на посаді та ін.)» [171, с. 461]. Ці повноваження керівника органу поліції варто назвати заохочувальними, а саме заохочення є позитивним наслідком оцінки професійних якостей поліцейського, результатів його службової діяльності та стану дотримання законності та службової дисципліни.

У відповідності до п. 14 ст. 22 Закону України «Про Національну поліцію» до повноважень керівника поліції віднесено прийняття у визначеному порядку рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності поліцейських, а також у визначеному трудовим законодавством порядку рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників

поліції [19]. Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» деталізовано порядок застосування заохочень та чітко визначено види тих заохочень, які застосовуються Міністром внутрішніх справ, керівником Національної поліції, іншими керівниками поліції, ректорами вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. Закріплено, що Міністрові внутрішніх справ України належить право застосовувати до всіх поліцейських заохочення: 1) грошовою винагородою; 2) цінним подарунком; 3) відомчими заохочувальними відзнаками Міністерства внутрішніх справ України; 4) відомчою заохочувальною відзнакою Міністерства внутрішніх справ України «Вогнепальна зброя»; 5) відомчою заохочувальною відзнакою Міністерства внутрішніх справ України «Холодна зброя». Керівник Національної поліції України має право застосовувати заохочення, передбачені цим Статутом, до всіх поліцейських, крім відомчих заохочувальних відзнак Міністерства внутрішніх справ України. Інші керівники поліції застосовують до підлеглих заохочення в межах повноважень, наданих їм керівником Національної поліції України [43]. Це говорить про чіткий розподіл повноважень щодо застосування заохочень, що пов'язано з ієрархією керівного складу органів поліції.

У наказі Міністерства внутрішніх справ України «Про заохочення в Національній поліції України» від 25.04.2019 року № 317 вказано на те, що висунення кандидатур до заохочення здійснюється безпосереднім керівником особи за місцем служби (роботи) (у структурному підрозділі центрального органу управління) поліції, територіальному (міжрегіональному) органі (підрозділі) поліції, підприємстві, установі та організації, що належать до сфери управління Національної поліції України) [173].

Отже, участь керівників полягає у здійсненні мотивування працівників поліції і керівники мають на це достатні повноваження. Але варто погодитися із думкою О. Ю. Синявської, яка наголошує на тому, що те, як справедливе заохочення може стати відповідним стимулом для підвищення продуктивності службової діяльності, так і несправедливе, застосоване без належних підстав заохочення справляє негативний вплив як на працівника, до якого воно було

застосовано, так і на весь колектив [175, с. 228]. Тож при застосуванні заохочення керівниками та реалізації повноважень у вказаній сфері варто забезпечувати індивідуальний підхід до кожного заохочення та детально розглядати можливість застосування заохочення до тієї чи іншої особистості. У рамках дослідження повноважень щодо застосування заохочень зазначимо, що на уповноваженого керівника покладено й повноваження щодо прийняття рішення про скасування заохочення поліцейського, що приймається за результатами проведеного в установленому порядку службового розслідування. Це передбачено ч. 7 ст. 9 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [43];

4) організаційні повноваження керівника органу поліції щодо забезпечення дисципліни та законності. Належний рівень організації роботи конкретного органу поліції є важливим чинником, який сприяє ефективній управлінській роботі структурного підрозділу, дотримання працівниками та службовцями норм правопорядку, норм трудового розпорядку та дисципліни в цілому. Як слушно зауважує О. М. Бандурка, повноцінне функціонування колективу, як і успішна діяльність кожного члена колективу, у тому числі слідчого підрозділу, потребує чималих зусиль щодо їх організації, визначення цільового спрямування, координації, створення умов для такої діяльності [48, с. 95]. Про важливість організаційних повноважень також говорять А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна та Л. Ю. Гордієнко, які стверджують, що організація як процес передбачає створення структури об'єкта, яка надає можливість колективу співробітників ефективно працювати над досягненням цілей, поставлених перед об'єктом, та здійснювати координацію завдань і взаємовідносин між особами, що їх виконують [176, с. 266]. Організаційні повноваження керівника органу поліції визначаються відповідними нормативно-правовими актами, в тому числі й внутрішніми та полягають, на нашу думку, в організації роботи підпорядкованого йому структурного підрозділу. Ці повноваження є досить широкими та полягають у організації роботи органу поліції з комплексним використанням всіх наданих повноважень як власне органу поліції, так і поліцейським в цілому. Керівник органу поліції організовує здійснення та реалізацією основних завдань та функцій органу управління шляхом визначення

основних напрямків організаційної роботи в колективі, узгодження роботи між поліцейськими, створює умови для підвищення рівня працездатності колективу та кожного окремого поліцейського, до підвищення зацікавленості до роботи кожного поліцейського, розвиток їх високої самовіддачі, рівня відповідальності та ініціативності в роботі.

Варто відзначити, що до організаційних повноважень керівника у сфері дотримання законності та дисципліни варто віднести організацію розслідування злочинів, які віднесено до компетенції поліції, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень серед поліцейських, вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення та забезпечення відповідного реагування на це, забезпечення організаційних аспектів розгляду звернень громадян до поліції. Низка повноважень керівник має й у процесуальних питаннях, які суттєво впливають на стан законності та дисципліни підлеглих осіб: надання відповідних дозволів, здійснення організаційних дій у певних напрямках роботи, при організації окремих слідчих дій тощо.

Прикладами організаційних повноважень, які стосуються саме дотримання законності та дисципліни варто, наприклад, назвати пункт 7 Правил носіння однострою поліцейських, які затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.08.2017 року № 718, яким закріплено, що під час виконання службових обов'язків (завдань) носіння однострою поліцейськими визначається безпосереднім або прямим керівником [177]. Цим же наказом закріплено, що перехід на носіння літнього або зимового однострою оголошується наказом Голови Національної поліції України або особи, яка виконує його обов'язки. Перехід на носіння літнього або зимового однострою для ЗВО оголошується відповідним наказом керівника закладу після набрання чинності наказом Голови Національної поліції України або особи, яка виконує його обов'язки;

5) контрольно-процесуальні повноваження. До цих повноважень віднесено контроль керівником органу поліції за підпорядкованими особами. Вважаємо, що здійснення контрольної функції та контрольних повноважень з боку керівника в органі поліції є ключовим аспектом роботи керівника та одним із основних

напрямків його роботи саме в якості керівника. Як говорить В. С. Васюк, «контроль розглядається як основна форма забезпечення законності та дисципліни в органах та підрозділах поліції. Без належної організації та здійснення контролю ускладнюється ефективна робота поліції загалом, так як будь-яке управлінське рішення закінчується контролем виконання, інакше вони не матимуть сенсу [178, с. 149]. Значення контролю з боку керівника органу поліції за станом дотримання законності та дисципліни в органів поліції, на нашу думку, є ключовими, оскільки вони впливають не тільки на стан дотримання дисципліни та законності в межах органу поліції, а й передбачають контроль за дотриманням тих дій, які визначені нормативно-правовими актами та стосуються використання тих засобів, які у своїй роботі використовують поліцейські. Варто наголосити на тому, що застосування поліцейськими спеціальних засобів передбачає певну процедуру та складається із комплексу відповідних дій, невиконання яких може не тільки стати підставою для оскарження тих чи інших дій поліцейського, а й вплинути на особисту безпеку поліцейського, його колег, осіб, які його оточують. Недотримання процедури використання спеціальних засобів та вогнепальної зброї може стати й підставою для притягнення поліцейського до юридичної відповідальності, за, наприклад, вчинення умисного вбивства в умовах необхідної оборони та затримання особи, яка вчинила злочин тощо [179, с. 123].

Контрольними варто назвати й повноваження щодо застосування поліцейськими фізичного впливу (сили) та спеціальних поліцейських заходів державного примусу (спеціальних засобів). Наголосимо на тому, що у відповідності до положень ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію» обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним [19]. Контроль за використанням таких засобів покладено на керівника органу поліції. До контрольних повноважень керівників варто віднести й повноваження у сфері контролю за використанням поліцейськими застосування вогнепальної зброї. Так, керівник має контролювати допуск до зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання осіб, які не мають для цього спеціальної підготовки. Крім того, у відповідності до п. 10 ст. 46 Закону

України «Про Національну поліцію» «поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який, у свою чергу, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора» [19]. Іншим прикладом є норма, яка визначена Інструкцією з організації діяльності чергової служби в Національній поліції, яка затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 23.05.2017 № 440, яка закріплює, що «після проведення інструктажу добового наряду та нарядів поліції, які заступають на чергування, керівником (заступником керівника, уповноваженою від керівництва особою) та/або відповідальним по органу (підрозділу) поліції чи закладу освіти надається дозвіл оперативному черговому на видачу поліцейським у встановленому порядку вогнепальної зброї і боєприпасів до неї, спецзасобів, засобів зв'язку та індивідуального захисту» [180].

Іншим прикладом реалізації повноважень керівника у сфері контролю варто назвати забезпечення здійснення контролю за оскарженням дисциплінарних стягнень, покладених на поліцейського. Зокрема, на керівника покладається обов'язок щодо перевірки фактів, які викладені поліцейським у рапорті про незгоду з дисциплінарним стягненням, а саме фактів та обставин, що, на думку поліцейського, не були враховані під час проведення службового розслідування та під час прийняття рішення про застосування до нього дисциплінарного стягнення. Якщо факти, викладені у рапорті, підтверджуються – керівник, який здійснює його розгляд, зобов'язаний негайно вжити заходів до поновлення прав поліцейського, усунення обставин, що призвели до таких порушень, та вирішити питання про притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні порушень.

Контрольні повноваження виявляються й в контролі за дотриманням належного зовнішнього вигляду поліцейського. Пунктом 11 Правил носіння однострою поліцейських, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.08.2017 № 718 закріплено, що «контроль за зовнішнім виглядом поліцейських, наявністю, станом предметів однострою та за дотриманням поліцейськими вимог цих Правил здійснюється керівниками (заступниками

керівників, уповноваженими особами від керівництва) органів (підрозділів) поліції, ЗВО під час проведення ними стройових оглядів, інструктажів, занять» [177].

Підсумовуючи контрольні повноваження керівника органу поліції, варто наголосити на тому, що контроль з боку керівника супроводжує всі без виключення правовідносини, які виникають в органу поліції, але їх вираження здійснюється по-різному. В одних правовідносинах елементи контролю з боку керівника є присутніми завжди, а в інших – виражаються при вчиненні певних конкретних дій чи у випадку необхідності. Втім, єдиним, що об'єднує роботу керівника як суб'єкта контролю є те, що контроль є, завжди був та продовжує залишатися вагомим інструментом дотримання законності роботи поліцейських та спрямований на забезпечення дотримання підлеглими особами норм, які визначені для їх дисципліни та належних норм правової поведінки;

б) повноваження щодо здійснення каральних функцій та застосування примусу. До вказаної групи повноважень ми можемо віднести повноваження щодо здійснення та проведення службового розслідування. Метою проведення службового розслідування згідно Дисциплінарного статуту Національної поліції України є своєчасне, повне та об'єктивне з'ясування всіх обставин вчинення поліцейським дисциплінарного проступку, встановлення причин і умов його вчинення, вини, ступеня тяжкості дисциплінарного проступку, розміру заподіяної шкоди та для підготовки пропозицій щодо усунення причин вчинення дисциплінарних проступків [43]. Варто погодитися і з думкою М. Менько про те, що «проведення службового розслідування можна розглядати і як адміністративно процесуальний засіб втілення принципів правового стимулювання службової діяльності поліції, а саме стимулювання дотримання поліцейськими службової дисципліни. Зміцнення рівня службової дисципліни в середовищі Національної поліції має першочергове значення для створення сприятливих умов функціонування державної влади. Невиконання чи неналежне виконання поліцейськими вимог службової дисципліни не тільки дискредитують Національну поліцію як центральний орган виконавчої влади, що служить суспільству, створює

умови для корупції та зловживань, ставить під загрозу охорону прав і свобод громадян, а також підриває загалом підвалини державного ладу» [181, с. 160].

Варто зазначити, що повноваження керівника у сфері проведення службового розслідування є частиною політики, спрямованої на дотримання законності та дисципліни. Про це ми можемо говорити на підставі аналізу пункту 1 розділу II «Призначення службового розслідування» Порядку проведення службових розслідувань у Національній поліції України, що затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України 07.11.2018 року № 893. Цим пунктом названо підстави для проведення службового розслідування, якими є заяви, скарги та повідомлення громадян, посадових осіб, інших поліцейських, засобів масової інформації, рапорти про вчинення порушення, що має ознаки дисциплінарного проступку, або безпосереднє виявлення ознак такого проступку посадовою особою поліції за наявності достатніх даних, що вказують на ознаки дисциплінарного проступку [182]. Тобто з наведеного вище можемо говорити про те, що підставами для ініціювання керівником проведення службового розслідування є можливе порушення поліцейським законності у його роботі та службової дисципліни.

Повноваження керівника органу поліції щодо службового розслідування є досить важливими, можливо навіть ключовими у питанні дотримання законності та дисципліни в органі поліції. Важливість проведення відкритого, прозорого, всебічного службового розслідування є необхідним для встановлення дійсних об'єктивних обставин справи та вчинку, поліцейського, яке і стало предметом проведення службового розслідування. Варто наголосити на тому, що під час проведення службового розслідування саме на керівника органу поліції покладено основне завдання – встановити всі обставини справи та прийняти аргументоване рішення. Під час проведення службового розслідування керівник органу поліції повинен розуміти те, що від його рішення може залежати не тільки доля окремого працівника поліції, а й доля підпорядкованого йому органу поліції та системи поліції в цілому. Проведення службового розслідування характеризується тим, що при вчиненні порушення своїм підпорядкованим працівником керівник органу поліції не є присутнім, а тому для прийняття рішення за результатами службового

розслідування керівник має дослідити всі обставини справи, вислухати всі сторони конфлікту та прийняти справедливе, законне рішення, яке має ґрунтуватися на реальних фактах, доказах та поясненнях. Участь керівника органу поліції у проведенні службового розслідування також спрямована й на те, щоб детально встановити причини та умови вчинення правопорушення, а також визначити ступінь вини кожного причетного до правопорушення поліцейського (у випадку вчинення правопорушення декількома особами).

У разі приховання фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності. До основних прав керівника у питанні проведення службового розслідування, які тим чи іншим чином стосуватимуться забезпечення законності при здійсненні службового розслідування та, в цілому, в подальшому можуть вплинути на дотримання дисципліни в органі варто назвати наступні: 1) призначення службового розслідування за письмовим наказом керівника, якому надані повноваження із застосування до поліцейського дисциплінарного стягнення; 2) реалізація права на відсторонення поліцейського від виконання службових обов'язків на період проведення службового розслідування, що здійснюється на підставі письмового наказу керівника, до повноважень якого належать призначення на посаду та звільнення з посади поліцейського; 3) розділом IV Порядку проведення службових розслідувань у Національній поліції України від 07.11.2018 № 893 визначено ряд повноважень керівника у проведенні службового розслідування, серед яких: контроль роботи дисциплінарної комісії; розгляд різних клопотань; звернення із клопотаннями до старших прямих керівників; підпис запитів до різноманітних державних установ та органів; розгляд висновку за результатами службового розслідування та матеріалів службового розслідування; надає доручення голові та членам комісії щодо додаткової перевірки обставин, які раніше не були відомі або не були враховані під час проведення службового розслідування, а також щодо доопрацювання висновку службового розслідування тощо; 4) забезпечення

безпосереднього розгляду матеріалів службового засідання, в тому числі й у формі відкритого засідання; 5) вирішення різноманітних процедурних питань, які стосуються проведення службового розслідування; 6) затвердження висновку службового розслідування здійснює керівник, який його призначив, або особа, яка виконує обов'язки керівника; 7) прийняття рішення на підставі думки членів дисциплінарної комісії та на підставі поданих матеріалів службового розслідування про накладення на поліцейського іншого виду дисциплінарного стягнення, що відрізняється від запропонованого дисциплінарною комісією; 8) у випадку, якщо уповноважений керівник не має права на накладення конкретного виду дисциплінарного стягнення на поліцейського, він затверджує висновок службового розслідування і одночасно порушує перед старшим прямим керівником клопотання про притягнення до дисциплінарної відповідальності поліцейського; 9) подання уповноваженим керівником письмового наказу про застосування до поліцейського виду дисциплінарного стягнення, що підлягає застосуванню до поліцейського за результатами проведеного службового розслідування; 10) право протягом двох місяців на скасування наказу прямим керівником посадової особи, яка застосувала дисциплінарне стягнення, пом'якшити або застосувати суворіше дисциплінарне стягнення, якщо встановить невідповідність такого стягнення ступеню тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку та вини [182].

У рамках дослідження повноважень керівника органу поліції варто зазначити й про повноваження керівника щодо притягнення поліцейського до інших видів відповідальності. У відповідності до ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію» закріплено, що «у разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність відповідно до закону, а також з урахуванням бойового імунітету, визначеного Законом України "Про оборону України"». Частиною 4 цієї ж статті зазначено, що «поліцейські поліції особливого призначення, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі в бойових діях, у разі вчинення військових адміністративних або військових кримінальних правопорушень несуть відповідно адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законом» [19]. Участь

керівника у притягненні поліцейського до наведених вище видів відповідальності також є вагомою. Так, ч. 5 ст. 14 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» закріплено, що «у разі надходження до органу поліції матеріалів про вчинення поліцейським адміністративного правопорушення, що складені в порядку, визначеному Кодексом України про адміністративні правопорушення, службове розслідування не призначається, а рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності приймається на підставі зазначених матеріалів» [43]. І хоча норми зазначеної статті прямо не говорять про застосування дисциплінарної відповідальності до поліцейського саме його керівником, але аналіз норм законодавства у своїй сукупності говорить про повноваження керівника на застосування дисциплінарних стягнень до порушника. Нормами ч. 6 ст. 17 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» закріплено, що «поліцейський, якому повідомлено про підозру у вчиненні ним кримінального правопорушення у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання службових обов'язків (посади) в порядку, визначеному законом» [43]. Відсторонення від виконання службових обов'язків здійснюється, як ми вже зазначали вище, за письмовим наказом керівника, до повноважень якого належить призначення на посаду та звільнення з посади поліцейського. Отже, із наведеного вище ми можемо говорити про досить великий спектр повноважень керівника органу поліції, які стосуються застосування до поліцейських саме каральних функцій та спрямовані на дотримання законної процедури проведення службового розслідування, виконання заходів, які пов'язані із притягненням поліцейського до адміністративної та кримінальної відповідальності. Вважаємо, що такі повноваження є досить суттєвими для реального та безапеляційного дотримання законності та дисципліни в органах Національної поліції. Ми вже неодноразово говорили про те, що поліцейські мають служити народові України та мають дотримуватися закону та бути дисциплінованим у службовій та позаслужбовій діяльності;

7) повноваження щодо розгляду звернень громадян, в тому числі й тих, які стосуються законності вчинення дій підлеглими особами та вчинення дій, які є

проявами порушення законності. Згідно ст. 19 Закону України «Про звернення громадян» керівник зобов'язаний: об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти заяви чи скарги; письмово повідомляти громадянина про результати їх перевірки і суть прийнятого рішення; особисто організовувати та перевіряти стан розгляду заяв чи скарг громадян, вживати заходів до усунення причин, що їх породжують; систематично аналізувати та інформувати населення про хід цієї роботи [91]. Деталізацію прав керівника щодо розгляду заяв, скарг та пропозицій в органах поліції здійснено в Порядку розгляду звернень та організації прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 15.11.2017 року № 930 [109]. Вказаним Порядком чітко передбачено, що «керівники органів (підрозділів) поліції всіх рівнів згідно зі своїми посадовими інструкціями відповідають за організацію роботи зі зверненнями громадян та з питань їх особистого прийому». Також керівництво органу (підрозділу) поліції зобов'язане забезпечити прийом усіх громадян у день їх звернення з урахуванням правил внутрішнього трудового розпорядку цього органу (підрозділу) поліції. Досить велике значення для дотримання законності та дисципліни має не тільки сам факт здійснення розгляду звернення, скарги чи пропозиції, а саме здійснення керівником правильного та своєчасного реагування на відповідне звернення, об'єктивний та повний розгляд звернення, скарги чи пропозиції, поставлення того чи іншого питання, яке викладено у зверненні чи скарзі на контроль.

Варто зазначити, що повноваження у вказаній сфері здійснюються у двох аспектах: як із зовнішньої сторони, коли заява, скарга чи пропозиція подається відносно, наприклад, протиправної поведінки конкретного поліцейського; так і з внутрішньої сторони, коли поліцейський може звернутися із скаргою з метою захисту свого порушеного права з боку інших поліцейських чи безпосереднього керівника. Беззаперечно подання такої скарги поліцейським з метою захисту свого порушеного права є важливим елементом дотримання законності та зміцнення дисципліни в конкретному органі поліції. На сьогодні Дисциплінарним статутом Національної поліції України закріплено низку прав, якими може користуватися

поліцейський при проведенні службового розслідування, подачі ним рапорту про оскарження застосованого до нього дисциплінарного стягнення та його розгляді. Перелік вказаних прав чітко закріплено у ст. 18 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [43], зокрема, це право на:

- 1) захист, що передбачає надані йому можливості надавати письмові пояснення щодо обставин вчинення дисциплінарного проступку та докази правомірності своїх дій;
- 2) надавати пояснення, подавати відповідні документи та матеріали, що стосуються обставин, які досліджуються;
- 3) подавати клопотання про отримання і залучення до матеріалів розслідування нових документів, отримання додаткових пояснень від осіб, які мають відношення до справи;
- 4) ознайомлюватися з матеріалами, зібраними під час проведення службового розслідування, робити з них копії за допомогою технічних засобів з урахуванням обмежень, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, законами України «Про захист персональних даних», «Про державну таємницю» та іншими законами;
- 5) подавати скарги на дії осіб, які проводять службове розслідування;
- 6) користуватися правничою допомогою;
- 7) відмовитися від надання пояснень;
- 8) забезпечення виклику поліцейського для надання пояснень з розрахунком не менше двох діб для прибуття на засідання дисциплінарної комісії.

Статтею 24 закріплено право поліцейського на оскарження застосованого до нього дисциплінарного стягнення шляхом подання рапорту до прямого керівника особи, яка застосувала дисциплінарне стягнення, а також шляхом звернення до суду в установленому порядку [43]. До повноважень керівника у вказаній сфері варто віднести не тільки участь у розгляді скарги, а й здійснення контролю за дотриманням прав та законних інтересів поліцейського, який подав рапорт. Важливо виключити будь-який тиск на поліцейського, примушування його до вчинення тих чи інших дій, в тому числі й примушування до відкликання рапорту, вчинення дій щодо примушування його до звільнення з органів поліції тощо. Керівник має забезпечити об'єктивність та повноту розгляду рапорту, а про результати розгляду рапорту уповноважений керівник письмово інформує поліцейського, який подав скаргу.

Окремо варто наголосити й на тому, що, здійснюючи розгляд скарги, керівник органу поліції може виявити й помітити ті правопорушення чи ні негативні явища, про які він не знав до моменту розгляду скарги. Тобто саме у скарзі зазначається про вид правопорушення чи злочину, про порушення тих чи інших прав поліцейського як особи, як посадової особи, як представника правоохоронного органу, про порушення у питаннях несення служби, факти порушення законів чи підзаконних нормативно-правових актів, яке шляхом подання такої скарги стає відомим керівнику. Тому завданням керівника є не просто вирішення скарги по суті, а саме детальний розбір ситуації, яка призвела до подання скарги, здійснення відповідного реагування та вчинення заходів щодо недопущення таких ситуацій та порушень у майбутньому;

8) повноваження щодо дотримання законності та дисципліни при вчиненні процесуальних дій, які не пов'язані зі здійсненням заходів примусу, підвищення рівня професійної роботи поліцейських. Це стосується повноважень щодо контролю за дотриманням законності при вчинення документуванні подій, оформлення процесуальних документів, розгляду звернень, вчинення процесуальних дій, вчинення певних тактичних чи інших дій тощо.

Суттєвого значення у роботі органів поліції приділено питанням підвищення рівня професійності поліцейських. Як стверджує В. В. Бондаренко, аналіз ситуацій фізичного протистояння працівників поліції з особами, які чинили опір свідчать про низький рівень сформованості умінь у застосуванні заходів поліцейського примусу (фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї). Науковець також говорить й про зафіксовані випадки неправомірного застосування правоохоронцями спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Не завжди працівники приймали вірні рішення під час автопереслідування правопорушників, нехтуючи при цьому правилами дорожнього руху, що призводило до скоєння дорожньо-транспортних пригод, травмування громадян [183, с. 48]. І таких ситуацій у роботі працівників поліції можна назвати досить багато, що значно підриває довіру до них з боку суспільства та формування думки суспільства про поліцейських, як осіб, які самі порушують закон та нехтують правилами, які для них визначені, а отже, в цілому

порушують власну дисципліну. Вважаємо, що саме значну роль у розв'язанні проблем підвищення рівня професійної підготовки поліцейських відіграють керівники органів поліції, які уповноважені на реалізацію політики щодо професійної роботи в органі поліції, який вони очолюють. Можна досить багато говорити про взаємозв'язок професійності поліцейських із дотриманням ними законності та дисципліни, але ключовим, на нашу думку є те, що законність та дисципліна має бути покладена в основу професійної діяльності кожного окремого поліцейського.

Окреслюючи роль та значення керівника у сфері розвитку професійності поліцейського, варто згадати думку М. І. Іншина, який серед основних та перспективних напрямків професійної підготовки поліцейських виділяв саме постійну, цілеспрямовану організаційно-управлінську роботу керівників (начальників) усіх рівнів, яка спрямована на удосконалення професійної майстерності поліцейських; проведення занять на високому теоретичному і методичному рівні; постійний та дієвий контроль за виконанням навчальних програм, теоретичних планів, а також засвоєнням матеріалу під час проведення занять в системі професійної підготовки [184, с. 26]. Ми повністю солідарні із наведеною вище думкою вченого та вважаємо, що ефективна робота у сфері здійснення професійної підготовки поліцейських має бути покладена саме на їх керівника, який має не тільки вчинити певні організаційні дії, а й стимулювати кожного окремого поліцейського до підвищення рівня своєї професійної діяльності. Крім того, саме керівник органу поліції має виявити слабкі сторони роботи підлеглої особи, провести моніторинг роботи кожного поліцейського, зібрати, проаналізувати та узагальнити інформацію про стан професійної підготовки та як результат – визначити тих осіб, які мають першочергово пройти професійну підготовку за тим чи іншим напрямком.

До вказаних повноважень керівника ми можемо віднести й повноваження щодо організації службової підготовки працівників Національної поліції України. У відповідності до Положення про службову підготовку працівників Національної поліції України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від

26.01.2016 року № 50, під поняттям службова підготовка запропоновано розуміти систему заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням специфіки та профілю його службової діяльності. Основними завданнями службової перевірки названо: 1) підвищення рівня знань, умінь, навичок та професійних якостей поліцейських з метою забезпечення їх здатності до виконання завдань з охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного (громадського) порядку та безпеки; 2) вивчення нормативно-правових актів, які регламентують діяльність Національної поліції України; 3) удосконалення керівним складом органів (підрозділів) поліції, закладів, установ поліції навичок управління поліцейськими [185]. У положеннях п. 8 наведеного Положення закріплено, що «керівники поліції всіх рівнів є відповідальними за організацію службової підготовки в підпорядкованих підрозділах».

У відповідності до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 05.07.2022 № 412 «Про затвердження Змін до Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» внесено зміни до Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 26.01.2016 № 50 та пунктом 7 закріплено положення про те, що тематичний план зі службової підготовки затверджується керівником структурного підрозділу центрального органу, органу (підрозділу) поліції, закладу, установи поліції. Розклад занять зі службової підготовки щокварталу розробляється керівником навчальної групи і розміщується на стендах для вільного ознайомлення з ним поліцейських і такий розклад занять зі службової підготовки затверджує керівник структурного підрозділу центрального органу, органу (підрозділу) поліції, закладу, установи поліції або його заступник» [186]. Отже, на керівника органу поліції покладено повноваження щодо організації та проведення професійних навчань працівників Національної поліції та формування у них морально-психологічної стійкості до виконання службових обов'язків, дотримання законності та дисципліни;

9) повноваження щодо здійснення оборонних функцій у період дії воєнного стану та війни в Україні. Це є новим видом повноважень керівника у нашій державі, а тому, як ми вже говорили, у вказаних правовідносинах варто керуватися основним законом у вказаній сфері – Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [84]. У відповідності до вказаного закону на керівників органу Національної поліції покладено ряд важливим повноважень щодо організації роботи органів поліції в умовах воєнного стану. Першочерговим управлінським рішенням керівників органів та підрозділів Національної поліції в умовах війни є приведення у бойову готовність органу або підрозділу, оповіщення особового складу, постановка завдань відповідно до плану та наявної ситуації. Такі дії керівників передбачають підготовку до різноманітних нештатних ситуацій, розроблення конкретних планових заходів, випробування на практичних заняттях з особовим складом, які є наближеними до умов воєнного стану (для тилкових органів поліції), розроблення заходів та вчинення практичних дій щодо захисту певних стратегічних об'єктів, в тому числі й об'єктів критичної інфраструктури, пошуку та виявлення диверсійних груп, осіб, які підтримують країну-агресора тощо. Всі ці заходи спрямовані на розуміння поліцейським меж своєї діяльності в умовах воєнного стану, а отже, дотримання ними тих вимог закону, які для них чітко окреслені. На сьогодні у період дії військового стану повноваження поліції значно розширили та доповнили, проте, це не означає, що у вказаний період останні можуть вчиняти будь-які дії. Ні, це не так, і кожний поліцейський це має розуміти. Контрольні повноваження у цій сфері продовжують покладатися на керівників органу поліції, які й мають не тільки контролювати, а й навчати як правильно діяти. Тільки такий комплексний підхід до розуміння ситуації, що склалась та розуміння конкретних повноважень поліцейських може забезпечити реальне дотримання законності та дисципліни в органі поліції у період дії воєнного стану.

Як показує практика, особливого значення у період дії воєнних дій набули й психологічна підготовка особового складу та спеціальна фізична підготовка поліцейських, контроль за підготовкою яких здійснюється керівниками органу поліції. На керівника органу поліції покладено й повноваження щодо розроблення

відповідного плану здійснення заходів в умовах воєнного стану, реалізація якого дозволить не тільки забезпечити належне функціонування органу поліції та вчинення поліцейськими своїх функцій у суспільстві та державі, а й забезпечить захист особового складу складних умовах несення служби, а отже, створить додаткові умови для максимального збереження особового складу. З цього приводу наведемо думку М. В. Ковалів, З. Р. Кісіль та Д. П. Калаянова, які наголошують на тому, що у разі введення режиму воєнного стану начальник органу внутрішніх справ повинен провести заходи, визначені планом підготовки до дій у цей період, який передбачає комплекс заходів, спрямованих на приведення органу внутрішніх справ до стану бойової готовності та забезпечення громадської безпеки і охорони громадського порядку на території оперативної відповідальності [187, с. 357];

10) повноваження щодо здійснення заходів з забезпечення особистої безпеки підлеглих осіб. Законність та дисципліна в органах Національної поліції тісно, на нашу думку, пов'язана із дотриманням принципу особистої безпеки поліцейських, їх безпечної роботи та безперешкодності застосування своїх повноважень. Досліджуючи питання особистої безпеки, Є. О. Мурзо стверджує, що «особиста безпека є результатом реалізації комплексу заходів, спрямованих на зниження рівня професійного ризику до реально можливого мінімуму, що дозволяє гарантувати збереження життя і здоров'я, нормального психічного стану та дієздатності працівника поліції під час ефективного виконання оперативно-службових завдань. Особиста безпека працівників поліції вимагає підвищення рівня службової, бойової та психологічної підготовки, а також удосконалення матеріальної бази, забезпечення практичних підрозділів правоохоронної діяльності сучасними технічними засобами та озброєнням» [188, с. 1].

Основними факторами, які обумовлюють незадовільний стан у сфері забезпечення особистої безпеки правоохоронних органів, серед значної кількості інших, П. М. Хлопак та Т.В. Синовіцька називають й недостатню відповідальність керівного складу за умови праці, відпочинку та особисту безпеку підлеглих [189, с. 213]. Особливо гостро це питання набуло у період війни в Україні, коли питання

безпеки особового складу правоохоронних органів стало досить гострим саме у період активної фази війни РФ проти України.

В аспекті дослідження повноважень керівника органу поліції щодо забезпечення особистої безпеки працівників ми не будемо називати конкретні права керівників органу поліції, оскільки у цій сфері вони є досить широкими. Втім, досліджуючи участь керівників у питаннях особистої безпеки поліцейських, зазначимо, що основні повноваження у цій сфері з боку керівника органу поліції спрямовані на підвищення рівня правових знань поліцейських щодо застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї, здійснення фахової, психологічної, медичної і фізичної підготовки працівників поліції, забезпечення належного рівня підготовки поліцейських до несення служби і проведення операцій, оперативно-слідчих заходів, забезпечення технічними засобами поліцейських, підвищення рівня уважності та реального дотримання поліцейськими вимог інструкцій, які регулюють питання застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї, посадових та службових інструкцій тощо.

Сутність повноважень керівників щодо здійснення заходів з забезпечення особистої безпеки підлеглих осіб полягає в тому, що останні мають забезпечувати контроль за дотриманням «правових норм, правилами внутрішнього трудового розпорядку, статутами і положеннями про дисципліну, технічними правилами, посадовими положеннями та інструкціями, наказами, розпорядженнями керівника робіт. З огляду на те, наскільки працівники правильно сприйняли й усвідомили необхідність належного та якісного виконання своїх обов'язків, установлюється рівень трудової дисципліни на виробництві» [190, с. 57–58];

11) повноваження у сфері запобігання проявам корупції. Варто наголосити на тому, що на поліцейських поширюються обмеження, визначені Законом України «Про запобігання корупції» [67], а це говорить про те, що поліцейські мають дотримуватися та виконувати норми, які визначені антикорупційним законодавством України. Як вказує Д. В. Швець, «від тотальної корупції в органах правопорядку, зловживання повноваженнями страждають не лише громадяни, але й самі правоохоронці (насамперед низової і середньої ланок), позбавлені належного рівня

забезпечення умов праці та соціального захисту. До того ж працівники органу правопорядку не відчують підтримки влади – як державної, так і місцевої, а також підтримки з боку місцевих громад, що може свідчити про високий ступінь їх соціальної ізоляції» [191]. Аналізуючи норми Закону України «Про запобігання корупції», відзначимо, що на керівника покладено ряд важливих повноважень, які стосуються питання дотримання корупції в органі поліції. Такі повноваження, в основному, обумовлені необхідністю вчинення тих конкретних заходів, які чітко закріплені Законом України «Про запобігання корупції» та стосуються дій керівника щодо запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням [67]. Так, наприклад, у сфері запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними на керівника покладено обов'язок відреагувати на факт повідомлення особою про надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, скласти та підписати відповідний акт про виявлення майна, що може стати неправомірною вигодою.

Досить широкий спектр повноважень керівника передбачено саме у випадку здійснення конкретних заходів щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Так, безпосередній керівник поліцейського має проаналізувати отриману інформацію про наявність у поліцейського реального чи потенційного конфлікту інтересів та протягом двох робочих днів після отримання такого повідомлення прийняти рішення щодо врегулювання конфлікту інтересів та повідомити про це відповідну особу. Нормами ч. 3 ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції» закріплено, що «безпосередній керівник або керівник органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади, якому стало відомо про конфлікт інтересів підлеглої йому особи, зобов'язаний вжити передбачені цим Законом заходи для запобігання та врегулювання конфлікту інтересів такої особи» [67]. На керівника органу поліції покладено повноваження щодо усунення особи від виконання покладених на неї завдань, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів; встановлення обмеження доступу до певної інформації; здійснення перегляду службових повноважень особи; застосування керівником до особи

застосування здійснення повноважень під зовнішнім контролем; вирішення питання про переведення, звільнення особи у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів; вчинення дій щодо запобігання конфлікту інтересів у зв'язку з наявністю в особи підприємств чи корпоративних прав тощо.

Окремо наголосимо й на тому, що як суб'єкт запобігання та протидії корупції органи Національної поліції (посадові особи, підрозділи) здійснюють в межах своїх повноважень низку спеціальних заходів, які направлені на недопущення корупційних правопорушень і пов'язаних з ними діями, реагують на факти вчинення відповідних правопорушень, притягуючи винних осіб до відповідного виду юридичної відповідальності [192, с. 61]. І важливе місце здійснення таких заходів відведено саме керівнику органу поліції, як суб'єкту забезпечення законності та дисципліни в органі поліції;

12) повноваження у сфері дотримання професійної етики та утвердження морально-етичних принципів у роботі поліцейських. Погодимось із думкою А. В. Іваниця, який, окреслюючи вказаний напрямок, говорить про те, що «основними етичними засадами правоохоронної діяльності виступають повага до особистості іншої людини, професіоналізм, дотримання принципів законності і верховенства права, відповідальність, чесність по відношенню до себе та інших, самовіддане служіння суспільству» [193, с. 49]. Щодо вказаного напрямку, то керівник органу поліції має слідкувати за проявами етики поліцейських не тільки відносно осіб, з якими вони вступають у правовідносини у межах своєї службової діяльності, а й щодо осіб, які співпрацюють один з одним. Це є важливим, оскільки висока правова культура, законність, дисципліна кожного поліцейського формується на основі реального та неупередженого дотримання етичних норм, поваги до людини, до права, до закону тощо.

Як висновок зазначимо, що повноваження керівника як суб'єкта дотримання законності та дисципліни є досить широкими, в цілому стосуються всіх без виключення сфер діяльності та роботи поліції як органу в цілому, так і кожного окремого поліцейського. Створення відповідних умов для роботи поліцейських та дотримання ними законності та дисципліни є прерогативою роботи керівника, але

підґрунтям такої діяльності все ж, на нашу думку, виступає належний рівень наданих керівнику повноважень. Це пояснюється важливістю не тільки впливати на підлеглих осіб своїм авторитетом та лідерством, а й законодавчо визначеними можливостями здійснення впливу на інших осіб, які чітко визначені на законодавчому рівні та забезпечені відповідними формами та механізмами реалізації таких дій керівника.

2.4. Юридична відповідальність керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності

Юридична відповідальність керівника органу Національної поліції є одним із складових елементів статусу керівника органу поліції та вважається тим елементом правового статусу, який обумовлює відповідальне ставлення керівника до своїх обов'язків саме з точки зору його управлінських функцій. Окреслюючи роль та значення настання юридичної відповідальності, зазначимо, що це є завершальною ланкою того регулятора відносин в управлінні, яким є право. Погодимося із думкою В. К. Грищук, що норми права за своєю вираженістю є еталонами, моделями суспільно корисної, суспільно прийнятої поведінки людини, бажаної з боку законодавця. Норми права є виразом правової свідомості суспільства в цілому або домінуючої її частини. Вони утворюють нормативне поле юридичної відповідальності людини, регулюють вольову поведінку людей [194, с. 6]. Встановлення юридичної відповідальності стимулює особу до створення якнайкращих умов для забезпечення належної поведінки підлеглих осіб, забезпечує реалізацію превентивної діяльності щодо правопорушень, які стосуються службової дисципліни серед підлеглих осіб, а також створює можливість для застосування визначених законом заходів державного примусу. В цілому робота керівників органів поліції, як ми вже неодноразово зазначали, оцінюється не тільки за результативністю розслідування справ, які перебувають у провадженні того чи іншого органу поліції, а й за дотриманням підлеглими особами законності та

службової дисципліни та рівнем довіри населення до поліції. А тому варто бути успішним керівником, вміти не тільки організувати роботу колективу, а й визначити для них пріоритетні завдання – дотримання законності при вчиненні процесуальних дій та належне слідування принципам та напрямкам службової дисципліни.

Наголосимо й на тому, що керівники підрозділів часто надто поблажливі до своїх підлеглих, які допускають порушення кодексу професійної поведінки, а в багатьох країнах співробітники поліції взагалі не несуть за це жодної відповідальності. Така практика неприпустима, оскільки за умов безкарності вимогами професійної етики починають нехтувати дедалі більше співробітників організації. Інформація про покарання порушників має надаватися широкому розголосу, як мінімум в рамках самої поліцейської організації. Якщо всі співробітники організації знатимуть про порушників і понесені ними покарання, вони зрозуміють, що краще утримуватися від подібних порушень, і що такі дії не залишаться безкарними. Саме тому для належної роботи керівників органів поліції й передбачено інститут юридичної відповідальності саме для керівників як суб'єктів дотримання законності та дисципліни в конкретному органі поліції.

Загалом питання юридичної відповідальності керівника органу поліції є досить суттєвим і ці правовідносини займають особливе місце у діяльності органу поліції. Така наша думка підтверджена й міжнародно-правовими нормами, які встановлюють певні вимоги до діяльності поліції в цілому. Так, одним із принципів, які закріплені в Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію» є: 1) офіцер поліції має діяти чесно, неупереджено та гідно; 2) офіцер поліції має нести особисту відповідальність за свої власні дії та за дії або бездіяльність, здійснені за його наказом, і які є протиправними; 3) повинна бути чітка субординація. Завжди має бути можливість визначити, хто з керівництва несе кінцеву відповідальність за дії або бездіяльність офіцера поліції тощо [75, с. 16–17;]. Нормами національного законодавства України, а саме ч. 1 ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено такі види юридичної відповідальності для поліцейських: у разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-

правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність відповідно до Закону [19]. Крім того, ч. 2 ст. 19 цього Закону закріплює підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до них заохочень, що визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, затвердженим Законом [19]. Фактично ці законодавчі положення визначають аспекти юридичної відповідальності для поліцейських загалом. Керівник, як ми вже зазначали в попередніх підрозділах дисертації, є перш за все поліцейським, а тому можемо із впевненістю говорити про те, що на нього поширюються наведені вище види відповідальності в повному обсязі.

Під юридичною відповідальністю В. О. Котюк розуміє міру покарання правопорушника шляхом позбавлення його певних соціальних благ чи цінностей (матеріальних, духовних чи особистих), які йому належали до факту правопорушення, від імені держави (суспільства), на підставі закону або іншого нормативного акту з метою попередження правопорушень в перспективі і відновлення (чи відшкодування) втрачених суб'єктивних прав на матеріальні і духовні цінності» [195, с. 121].

Юридичну відповідальність працівників Національної поліції Л. І. Каленіченко розглядає як інститут об'єктивного права – це передбачені санкціями норм права, забезпечені можливістю застосування державного примусу несприятливі наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру, яких працівник Національної поліції України зазнає за вчинене ним правопорушення в передбаченому законодавством порядку [196, с. 259].

Аналізуючи норми законодавства, яке регулює діяльність поліції в Україні, зазначимо, що на сьогодні немає ні чіткого визначення відповідальності керівника поліції, ні відповідних норм, які б регулювали питання притягнення керівників поліції до юридичної відповідальності, відсутні й механізми виявлення порушень, які вчиняються керівниками органів поліції, а також не окреслено безпринципове розуміння того, яким чином керівник відповідає за дії своїх підлеглих, в якій частці тощо. Невизначеним, на нашу думку, є й питання, які саме діяння у сфері порушення

законності та службової дисципліни підпадають під критерій відповідальності керівника за дії підлеглих осіб та в якій мірі.

На сьогодні можна згадати лише незначну кількість випадків, коли до юридичної відповідальності за дії своїх підлеглих працівників відповідальність несли керівники відповідних органів поліції, а також високопоставлених осіб. Одним із прикладів була справа щодо зґвалтування двома поліцейськими дівчини у райвідділі поліції у Кагарлику. За даними слідства поліцейські катували жінку, яку викликали до відділку як свідка. Зокрема, вдягали на неї протигаз, сковували у кайданки та стріляли над головою з табельної зброї, кілька разів зґвалтували. Після розголосу обох правоохоронців звільнили з органів. Фігуранти справи отримали реальні строки, було виявлено нові факти катувань затриманих у райвідділі, співробітникам висунули обвинувачення, а також підозру отримав і колишній начальник цього відділу поліції. Його звинуватили у тому, що він не вжив заходів після отримання інформації про злочин [197]. Іншим прикладом варто назвати спецоперацію від 04.12.2016 у Княжичах, де внаслідок перестрілки загинули п'ятеро правоохоронців. У січні 2017 року в зв'язку з подіями в Княжичах сімох поліцейських звільнили, ще дев'ять понесли дисциплінарне покарання. Керівнику спецоперацією було оголошено підозру, зокрема, в організації умисного вбивства поліцейських, проте, останній наразі фактично продовжує перебувати на керівній посаді в органах поліції [198]. Особливого резонансу в Україні набуло звільнення ряду керівників органів поліції у справі за вбивством поліцейськими маленького 5-річного хлопчика Кирила Тлявова нетверезими працівниками правоохоронних органів, що сталось 31.05.2019 року. Після вбивства хлопчика в Київській області поліція провела службове розслідування, за результатами якого притягнуто до відповідальності 12 співробітників поліції. З них 6 керівників районного відділу поліції звільнено з посад. Керівників управління превентивної діяльності притягнуто до дисциплінарної відповідальності [199]. Втім, характерною рисою наведених вище справ є саме їх резонансність серед громадськості, яка, на нашу думку, й спричинила більш детальне розслідування фактів вчинення цих злочинів та притягнення винних до відповідальності, в тому числі й винних керівників, які

своєчасно не вчинили відповідний контроль за роботою підлеглих осіб. Але, ще раз наголосимо на тому, що таких випадків небагато, а тому говорити про те, що керівник органу поліції несе юридичну відповідальність саме як суб'єкт дотримання законності та дисципліни в нашій державі зарано.

Окреслюючи питання юридичної відповідальності керівника, зазначимо, що юридична відповідальність цієї особи визначається принципом єдиноначальності. Як говорить О. Ю. Синявська, «при єдиноначальності досягається безумовна та сувора єдність волі та забезпечується найкраще використання можливостей відповідного підрозділу або органу поліції, перевірка виконання роботи. Єдиноначальність означає зосередження в руках керівника важелів управління, має за мету установлення особистої відповідальності за доручену справу, за виконання прийнятих рішень. Вона виключає неорганізованість в роботі, дає змогу керівникам найкращим чином проявляти свої організаторські та вольові здібності та якості, які особливо важливі в діяльності поліції» [140, с. 429]. Про розуміння юридичної відповідальності керівника, що тісно пов'язана із принципом єдиноначальності, висловлювались М. М. Ксенофонтова та Т. М. Заболотна, які зазначали, що відповідальність пов'язана з принципом єдиноначальності: володіючи правом приймати рішення, керівник несе персональну відповідальність за наслідки їх реалізації. Крім того, сферою відповідальності керівника постає стан охорони праці та техніки безпеки на підприємстві, здоров'я та життя підлеглих йому людей. За цих обставин дослідники зазначають, що відповідальність керівника набуває трьох форм: відповідальність за власну роботу; відповідальність за роботу інших; відповідальність за безпеку інших [200, с. 83].

Характеризуючи принцип єдиноначальності керівника органу поліції, В. В. Сокурєнко зазначає, що «принцип єдиноначальності передбачає, що кожний працівник має одного безпосереднього керівника. Але один керівник, яким би він не був досвідченим і професійно підготовленим, не може охопити всі розгалужені напрямки управлінської діяльності, він не може бути одночасно спеціалістом з усіх питань, що належить вирішувати в процесі управління у сферах економіки і виробництва, технології, фінансів, права, кадрів, соціальної роботи тощо. Тому

єдиноначальність керівника слід підкріпити зусиллями інших спеціалістів» [11, с. 33]. Вважаємо доцільним додати, що єдиноначальність керівника характеризується також й категоричністю та імперативністю тих наказів та доручень, які ним надаються. Втім, не тільки важелі управління мають характеризувати керівника, а й його авторитет, лідерство серед підлеглих, приклад своєї належної поведінки тощо. Важливого значення у вказаному процесі має місце розуміння керівником того, що він є суб'єктом відповідальності за своїх підлеглих, а тому має розуміти те, що у випадку неналежної поведінки підлеглих йому осіб він має не просто понести відповідний вид юридичної відповідальності, а й мати відповідальність перед людьми та суспільством в цілому. Це є суттєвим, оскільки виховання особового складу щодо дотримання ними законності та належної дисципліни має базуватися на прикладі дотримання законності та дисципліни керівниками незалежно від їх ієрархічного положення у системі органів поліції.

Суттєвою проблемою юридичної відповідальності керівника органів поліції як суб'єктів дотримання законності та дисципліни в органі поліції є безкарність покарання керівника за свою роботу в якості управлінця та координатора дій своїх підлеглих. В цілому відповідальність керівника органу поліції, на нашу думку, можна розглядати як умову ефективності його управлінської діяльності. Варто наголосити на тому, що керівник не має асоціюватися із владою, можливістю вирішити будь-яке питання маючи владні повноваження, в тому числі й незаконним шляхом, а тому для зменшення ризику застосування своїх повноважень керівником, останній має нести певну відповідальність за свої дії. Але це не єдина ознака, яка характеризує керівника як управлінця та організатора. Особлива увага в аспекті дослідження керівника органу поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни є саме відповідальність за дії своїх підлеглих осіб, що є ключовою характеристикою такого керівника. Це, беззаперечно, підсилює рівень його особистої відповідальності, сприяє ефективній та цілеспрямованій роботі з підлеглими.

В аспекті дослідження юридичної відповідальності керівника органу поліції недостатньо здійснювати розгляд такої відповідальності як певних примусових заходів, які застосовуються до керівника, а варто розглядати це поняття більш

глибше. Глибина відповідальності лежить на керівникові, його сумлінності до виконання своїх повноважень, як керівника та як посадової особи. Тобто ми окремо хочемо наголосити на тому, що розгляд юридичної відповідальності керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності варто розглядати із особистісного ставлення керівника до дотримання законності та службової дисципліни. Тобто, вважаємо, що розгляд відповідальності варто розпочати із відповідальності відносно себе та своїх дій. Ми вже неодноразово наголошували на тому, що керівник має бути еталоном належної поведінки та розуміти, що порушення норм законності та службової дисципліни серед підлеглих осіб досить складно зупинити, якщо такі порушення допускають керівники поліції. Тобто керівник поліції, в першу чергу, має бути відповідальним перед собою, оскільки велике значення для дотримання законності та дисципліни серед підлеглих осіб має позитивна модель поведінки саме керівника. І формування такої моделі поведінки має здійснюватися саме із вищестоящого керівництва та по ієрархії спускатися до нижчестоящих керівників. Особовий склад органів поліції не буде дотримуватися законності у своїх діях та службової дисципліни на належному рівні, якщо цього не будуть виконувати самі керівники. Крім того, недотримання керівником законності та службової дисципліни, а також вчинення дій, які дискредитують орган поліції, в тому числі й щодо здійснення спілкування з іншими особами, створюють хибне уявлення підлеглих про те, що така поведінка є не тільки нормою, а й необхідною. Тому у питаннях юридичної відповідальності керівників важливого значення має саме їх особистісне ставлення до своїх обов'язків та повноважень, а керівників – порушників законності та дисципліни варто виявляти та притягувати до відповідальності, оскільки це ставить під загрозу роботу всієї поліції у державі.

Особистісне ставлення керівника до виконання своїх посадових обов'язків та формування ним прикладу для наслідування для підлеглих осіб говорить про розвиток такого виду відповідальності як соціальна відповідальність керівника. Вважаємо, що соціальна відповідальність керівника має в обов'язковому порядку бути присутньою у роботі керівника органу поліції. Зміст соціальної відповідальності

державних органів, до яких ми можемо віднести й орган поліції, як стверджують А. Зінченко, І. Тітаренко, М. Саприкіна, Є. Іщук, передбачають наявність трьох основних компонентів: створення нормативно-правових актів і формування культури дотримання правових норм, підтримка соціальної відповідальності організацій шляхом створення вимог і заохочень, впровадження політики соціальної відповідальності у своїй діяльності [201, с. 2].

Досліджуючи проблему юридичної відповідальності посадових осіб у загальному, варто враховувати й широкий спектр дій та правовідносин, учасником якого є керівник органу поліції. Виділяє наступні характеристики видів професійної діяльності керівника поліції: широкий спектр завдань професійної діяльності; необхідність оперативного реагування на професійні ситуації, що можуть виникати одночасно, розмаїття локальних завдань; самостійність в організації процесу власної професійної діяльності; одноосібність у прийнятті рішень і висока відповідальність за них; владні повноваження; висока інтенсивність професійних взаємодій; виконання завдань, що можуть виходити за межі функціональних [202, с. 72]. Така різноманітна діяльність у роботі керівника, на нашу думку, значно розширює його види відповідальності, які на нього покладаються. З огляду на це, при дослідженні юридичної відповідальності керівника, в тому числі й як суб'єкта дотримання законності та дисципліни, все це має бути враховано. Окремо варто, на нашу думку, згадати й основні положення юридичної відповідальності поліцейських в цілому. Як ми вже говорили вище, керівник є перш за все поліцейським. Досліджуючи особливості юридичної відповідальності поліцейських, Л. І. Каленіченко зазначає про такі характерні риси: «1) працівники Національної поліції України належать до окремої категорії осіб, які згідно з чинним законодавством є суб'єктами спеціальної дисциплінарної відповідальності; 2) зміст дисциплінарного правопорушення (проступку) працівника Національної поліції України є ширшим, ніж у громадян; згідно зі ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення за деякі адміністративні проступки поліцейські притягаються до дисциплінарної відповідальності; 3) коло дисциплінарних стягнень, які застосовуються до працівників Національної поліції,

є ширшим, ніж коло, що застосовується до працівників, які несуть дисциплінарну відповідальність лише за КЗпП; 4) порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників Національної поліції України є специфічним, врегульованим нормами Закону України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України»» [203, с. 30]. В цілому такі риси характеризують й керівника органу поліції, але із певним уточненням.

На сьогодні питання дисциплінарної відповідальності поліцейського визначено Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», в якому у ст. 11 зазначено, що за порушення службової дисципліни поліцейські незалежно від займаної посади та спеціального звання несуть дисциплінарну відповідальність згідно з цим Статутом [43]. Проте ні цим актом, ні Законом України «Про Національну поліцію» не здійснено деталізації відповідальності керівника органу поліції, а тому наше дослідження юридичної відповідальності керівника органу поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни буде здійснено на основі аналізу наукових поліції у вказаній сфері, норм законодавства та власних спостережень та висновків.

Основними особливостями юридичної відповідальності керівника варто назвати наступні:

1) широка сфера відповідальності керівника органу поліції, що визначено його правовим статусом та соціальним напрямком роботи органу поліції в цілому. Окреслюючи питання відповідальності керівника, О. В. Колянко визначає наступні сфери її відповідальності, серед яких: відповідальність особистості за власні дії і вчинки, за становлення і саморозвиток, професійне і духовне зростання; відповідальність керівника за дії та вчинки персоналу; відповідальність керівника за дії та вчинки організації загалом; відповідальність працівників за стан справ в організації [204, с. 106]. Тобто юридична відповідальність керівника настає не тільки за порушення, що вчиняються ним особисто, а й за низки інших правопорушень, в тому числі й ті, які вчиняються підлеглими особами та пов'язані із вчиненням службових повноважень. Про широку сферу відповідальності керівника говорив у своїх наукових працях Б. Лазарєв, який наголошував на тому,

що такі особи несуть відповідальність за неналежне виконання свого обов'язку в усіх його аспектах: за повну й ефективну реалізацію наданих повноважень; за загальний стан на відповідній ділянці; за результати роботи; за досягнення встановленої мети та використання для цього найбільш раціональних шляхів; за організацію й налагодження роботи підлеглих осіб [205, с. 33]. Отже, широка сфера юридичної відповідальності керівника органу поліції обумовлена його правовим статусом та особливим місцем, яке він займає серед особового складу;

2) відповідність юридичної відповідальності керівника тим обов'язкам та повноваженням, які визначені для керівників законодавчими та нормативно-правовими актами. Обов'язки повинні бути узгоджені з переданими керівнику повноваженнями та не виходити за межі норм законодавчих та нормативно-правових актів. Керівники підрозділів усіх рівнів повинні відповідати за власні порушення, порушення своїх підлеглих і за неефективність контролю над поведінкою своїх підлеглих. Таким чином, співробітники поліції отримують сигнал про те, що керівництво та адміністрація організації дотримуються правил, що встановлюють відповідальність керівників підрозділів;

3) особлива мета юридичної відповідальності керівників органів поліції як суб'єкта законності та дисципліни – стимулювати керівників до належного виконання ними своїх обов'язків із здійснення контролю за законністю та виконавською дисципліною своїх підлеглих осіб;

4) особливий юридичний зміст відповідальності керівника органу поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни. Зміст юридичної відповідальності, як стверджує І. І. Піскун, тісно пов'язаний із її метою, яка проявляється в соціальній необхідності та ефективності. Вчений розрізняє наступні види мети юридичної відповідальності: «загальну превенцію правопорушення; покарання правопорушника; вплив на свідомість правопорушника; моральну перебудову особи; формування у людини, яка порушила норми права, настанови на правомірну поведінку надалі; виховний вплив на інших людей з метою попередження правопорушень з їхнього боку» [206, с. 231];

5) особливий суб'єкт правопорушень, який протистоїть суб'єкту правопорушення та сфери відповідальності керівника органу поліції. Виділяючи вказану ознаку, зазначимо, що потерпілою стороною у правовідносинах із забезпечення законності та дисципліни стоїть не виключно конкретна особа, а більш глобальний суб'єкт – держава, суспільство, колектив певних людей чи власне конкретна особа;

6) посилений рівень юридичної відповідальності керівника поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни. Характеризуючи рівень відповідальності керівника правоохоронних органів, С. В. Зливко зазначає, що посилена відповідальність керівників визначена на нормативному рівні (підвищені заходи юридичної відповідальності), так і на рівні організації (усвідомлення правильності здійснення оперативного та стратегічного управління; розуміння цілей та завдань й якісний підбір засобів їхнього досягнення тощо) [134, с. 101];

7) посилений рівень відповідальності керівника органу поліції як посадової особи, уповноваженої на виконання спеціальних функцій держави. Підвищений рівень юридичної відповідальності керівника, на нашу думку, має певні складові, якими є соціальна, політична, правова, моральна відповідальність. Така особа несе підвищену відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх посадових обов'язків. Характерною рисою такої відповідальності є відповідальність не лише за особисту діяльність, а й за дії підлеглих осіб;

8) відповідальність керівника органу поліції застосовується як за невиконання або неналежне виконання своїх посадових обов'язків. В. В. Мозоль виокремлює правопорушення, які безпосередньо пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням посадовою особою обов'язків, що входять до її адміністративно-правового статусу (порушення встановлених правил; невжиття заходів для забезпечення дотримання правил підлеглими їй особами) [207, с. 154]. Фактично має місце не тільки вчинення активних дій керівником органу поліції, а й вчинення певних пасивних дій, результатом яких може стати порушення законності та службової дисципліни підлеглими особами. Такими пасивними діями можна назвати відсутність реального та дієвого контролю за діями підлеглих осіб,

невчинення дій при отриманні інформації про вчинення підлеглими особами дій, які не відповідають законодавчим та нормативно-правовим приписам, невжиття заходів, які необхідно вжити щодо підтримання належного рівня дисципліни в органі поліції, неповне чи несвоєчасне вжиття таких заходів тощо;

9) персональна відповідальність керівника за дії своїх підлеглих осіб. Це, на нашу думку, одна із тих ознак та характеристик, яка стовідсоткового відрізняє юридичну відповідальність керівника органу поліції від інших суб'єктів, що працюють в органах поліції та від звичайних громадян. Персональний характер управлінських рішень вказує на юридичну відповідальність керівника за наслідки прийнятого ним рішення. Фактично це означає, що юридична відповідальність керівника виникає не у всіх випадках, коли керівник є безпосереднім учасником правовідносин, в яких здійснюється порушення. Відповідальність на керівника може бути покладена незалежно від його вини, оскільки часто для керівника передбачено відповідальність за вчинене правопорушення безпосередньо з правопорушника на інших осіб, які на законних підставах мають понести несприятливі наслідки за дії винної особи;

10) юридична відповідальність керівників поліції має чіткі підстави для її застосування. Окреслюючи такі підстави, називає наступні: 1) правова, тобто наявність правових норм, що визначають протиправне діяння як проступок і встановлюють за його вчинення адміністративні стягнення; 2) фактична, тобто діяння конкретного працівника поліції адміністративні проступки, яке порушує законодавчі приписи та посягає на суспільні відносини, які охороняються адміністративно-правовим законодавством; 3) процесуальна, тобто наявність нормативно визначеної процедури притягнення правопорушника до відповідальності шляхом накладення одного із визначених законом альтернативних стягнень за конкретне адміністративне правопорушення [208, с. 55–56]. Якщо перші дві підстави є зрозумілими по відношенню до юридичної відповідальності керівника органу поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни, то третя підстава не є досконалою по відношенню саме до керівників. На сьогодні немає чіткого

законодавчого механізму притягнення керівника-правопорушника до юридичної відповідальності та накладення на нього стягнення;

11) складність виявлення факту вчинення керівником певного правопорушення, яке стосується порушення дисципліни, отже, й складність притягнення керівників саме до дисциплінарної юридичної відповідальності. Як приклад, варто назвати керівників територіальних підрозділів органів поліції, які фактично самостійно організовують роботу підпорядкованого йому органу поліції, налагоджують певну взаємодію з підлеглими особами, в тому числі й щодо вчинення незаконних дій. Зазвичай виявлення свавільних дій керівника органу поліції не виявляється під час звичайних планових та позапланових перевірок при звичайному режимі органу поліції, а виявляється саме після вчинення певних протиправних дій особовим складом конкретного органу поліції, як це, наприклад, було по справі про зґвалтування у відділку поліції у Кагамлику, про яку ми згадували вище;

12) керівник не може застосувати до себе юридичну відповідальність самостійно. За загальним правилом, яке визначено Кодексом законів про працю України дисциплінарні стягнення застосовуються наступними суб'єктами: а) органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження та призначення на посаду) конкретного працівника; б) вищестоящий орган; в) органи, які обрали працівника на виборну посаду [209]. В цілому процес притягнення керівників до юридичної відповідальності є, але його характерною рисою є проведення службового розслідування, встановлення всіх обставин справи, вирішення питання про застосування певного виду стягнення тощо. А це все час, тому між виявленням порушення та притягненням керівника до відповідальності проходить значний період часу і гострота юридичної відповідальності просто спадає, а особа вже не так реагує на застосування до неї певного стягнення. Тобто в даному випадку варто враховувати ще й певний психологічний аспект притягнення керівника юридичної відповідальності як суб'єкта дотримання законності та службової дисципліни.

З юридичної точки зору зазначимо, що основними порушеннями, за які може наставати юридична відповідальність керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, варто назвати:

1) відповідальність керівника за надання протиправного та законного наказу. Це впливає із розуміння самого змісту дисципліни серед працівників органів поліції, оскільки сутність дисципліни, як стверджує О. С. Шморгун, полягає в дотриманні законів, інших актів, в тому числі правил внутрішнього розпорядку, посадових інструкцій (статутів), наказів і розпоряджень керівників, начальників, командирів, а також умов контракту про службу у відповідному органі влади [210, с. 18]. На сьогодні законодавство вимагає від керівника надання письмового наказу на вимогу поліцейського, який сумнівається у законності такого наказу вищестоящего керівника;

2) відповідальність керівника за застосування заходів дисциплінарного стягнення у тих випадках, коли керівник не мав права на застосування того чи іншого покарання по відношенню до конкретної особи;

3) відповідальність за нездійснення контролю за дотриманням підлеглими особами законності та дисципліни в органі поліції;

4) відповідальність керівника за перевищення наданих йому дисциплінарних повноважень. Ця норма чітко закріплена у Законі України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», в якому ч. 7 ст. 20 передбачено, що керівник, який перевищив надані йому дисциплінарні повноваження, несе відповідальність відповідно до цього Статуту. Дисциплінарне стягнення, застосоване з порушенням вимог цього Статуту, скасовується як незаконне керівником, який його застосував, або прямим керівником [43];

5) відповідальність керівника за результати підсумкової перевірки підрозділом поліції. У наказі Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» від 26.01.2016 № 50 закріплено положення про тісний взаємозв'язок між керівником та результатами підсумкової перевірки підрозділу поліції. Так, наприклад розділом XI «Перевірка рівня службової

підготовленості» закріплено, що при здійсненні перевірки вивчається з поміж іншого також і роль керівника органу (підрозділу) поліції, закладу, установи поліції в організації навчання. Цим же розділом, пунктом 14 закріплено, що «якщо за результатами підсумкової перевірки підрозділом поліції, що перевірявся, отримано оцінку 2 – «незадовільно», стосовно його керівника за рішенням атестаційної комісії виносяться питання щодо доцільності його перебування на займаній посаді» [185];

б) відповідальність керівника за дії підлеглих осіб, в тому числі й поза службовою діяльністю. Про це прямо не сказано, проте ми розуміємо, що перебування не на службі не дозволяє поліцейському вчиняти свавілля чи негідно себе поводити. На думку О. Ю. Синявської, особливістю службової дисципліни поліцейських є також і поширення її на їх поведінку поза службою. Тобто мають місце підвищені вимоги до способу життя, поведінки поліцейських у позаслужбовий час. Це обумовлено правовим статусом особи поліцейського, який перебуває під постійною підвищеною увагою громадян, увагою до роботи конкретного органу поліції та системи Національної поліції в цілому [140, с. 430];

7) відповідальність керівника за вчинення підлеглою особою корупційного діяння чи діяння, пов'язаного з корупцією. Має бути забезпечено здійснення ефективного та дієвого внутрішнього контролю за дотриманням законності, дисципліни та норм антикорупційного законодавства, що покладається на керівника. Це забезпечується ефективним механізмом виявлення проявів корупції, особливо на початкових стадіях її прояву. У цьому випадку особлива роль належить представникам вищого керівництва поліції, зокрема, в організаціях, де корупція ще не набула системних масштабів, а має місце на рівні окремих співробітників або коли незначні корупційні порушення. У певному сенсі їхня роль так само важлива, як і роль у цьому процесі керівників підрозділів середньої та старшої ланки. Однак при цьому виникає проблема ефективності внутрішнього нагляду та контролю у підрозділах кожного з цих рівнів. При цьому слід враховувати високу ймовірність того, що ті, хто займаються внутрішніми розслідуваннями, або покриватимуть «своїх» порушників через небажання

«виносити сміття з хати» або, навпаки, надто ретельно виконувати свої обов'язки у прагненні продемонструвати суспільству як активно поліція бореться з корупцією у своїх рядах.

З урахуванням проведеного дослідження до основних напрямків підвищення рівня юридичної відповідальності керівника органу Національної поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни можна віднести наступні: 1) позбавлення суб'єкта можливості здійснювати дії, які сприяють вчиненню правопорушення; 2) використання механізму юридичної відповідальності за правопорушення, об'єктивний бік яких характеризується не матеріальним, а формальним складом; 3) запровадження санкцій за невчинення дій щодо здійснення контролю за дотриманням законності та дисципліни по відношенню до підлеглих осіб; 4) встановлення механізму застосування штрафних санкцій за недотримання керівником контролю за законністю дій своїх підлеглих осіб та порушення ними службової дисципліни; 5) зменшення доходу керівника, який він отримує за порушення його підлеглими особами законності а службової дисципліни.

Висновки до Розділу 2

Основними особливостями правового статусу, які характеризують керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, названо: він є суб'єктом забезпечення дисципліни та законності відносно підпорядкованих працівників, діяльність якого, адміністративні права та обов'язки, які він вправі застосовувати для підтримання рівня законності та забезпечення дисципліни в органі поліції, визначаються нормами адміністративного права; адміністративно-правовий статус визначає певне правове становище керівника щодо здійснення заходів із забезпечення дисципліни та законності; керівник органу Національної поліції як суб'єкт забезпечення дисципліни та законності наділений відповідною галузевою правосуб'єктністю щодо їх забезпечення, а через його

правовий статус здійснюється реалізація ним конкретних повноважень, спрямованих на забезпечення законності та дисципліни; через реалізацію керівником свого правового статусу, тобто обов'язків, прав та відповідальності у сфері забезпечення дисципліни та законності, визначається характер його взаємовідносин зі своїми підлеглими; керівник органу Національної поліції як суб'єкт забезпечення дисципліни та законності наділений державно-владними повноваженнями, в тому числі й щодо застосування державного примусу; керівник органу Національної поліції як суб'єкт забезпечення дисципліни та законності є носієм спеціальних прав у питаннях дотримання законності та дисципліни; на керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності покладено спеціальні обов'язки, які стосуються здійснення контролю за їх дотриманням у підпорядкованому йому органі поліції; керівник органу Національної поліції є незалежним суб'єктом у сфері забезпечення дисципліни та законності, що має визначатися його правовим статусом.

Основним завданням керівника органу поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності названо забезпечення ефективного управління та отримання необхідних результатів щодо дотримання особовим складом поліції законності та дисципліни, деталізація якого здійснюється за такими видами правовідносин: 1) у сфері нормативно-правової роботи; 2) у сфері роботи з кадрами; 3) у сфері розгляду порушень законності та дисципліни; 4) у сфері здійснення аналізу виконання приписів закону та дотримання службової дисципліни підлеглими особами; 5) у сфері публічної діяльності.

Функціями керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності названі: функція безпосереднього керівництва, яка полягає в тому, що саме на керівника покладено обов'язок забезпечувати законність та дисципліну в органі поліції, який він очолює; функція управління, в тому числі й через вирішення суперечностей, пошуку шляхів розв'язання проблеми, визначення та аналіз причин виникнення ситуації, які пов'язані із порушенням законності та дисципліни підлеглими йому особами, формування умов для дотримання законності та дисципліни підлеглими особами, забезпечення

реалізації заходів, спрямованих на дотримання дисципліни та законності; адміністративна функція, завдяки якій забезпечується внутрішньоорганізаційне управління органом поліції; функція регулювання, яка виражається у здійсненні упорядкування правовідносин щодо дотримання законності та дисципліни, в тому числі й шляхом застосування відповідних юридичних засобів; функція контролю: здійснення контрольно-наглядової діяльності; контроль за точним виконанням та дотриманням співробітниками поліції норм чинного законодавства, особливо з питань використання заходів адміністративного примусу; контроль за дотриманням службової дисципліни; організаційна функція, суть якої полягає у покладенні на керівника обов'язку щодо розподілення прав та обов'язків між підлеглими особами, а також відповідальності за виконання службових повноважень та порушення дисципліни; виховна функція або функція правового виховання, що виражається у здійсненні навчання особового складу, формуванні особистості, розробленні заходів щодо мотивування праці, підвищенні рівня професійного етикету; функція підвищення рівня правової культури серед працівників органів поліції, яка спрямована на систематичне проведення роботи щодо підвищення рівня правової культури працівників поліції; превентивна функція, яка полягає у детальному вивченні керівником органу поліції причин та умов, які спричиняють порушення законності та дисципліни, розуміння керівником слабких сторін роботи не тільки свого органу, а й системи поліції в цілому; функція планування, яка полягає у розробленні комплексних заходів щодо запобігання правопорушенням особового складу, дотримання законності та зміцнення дисципліни; інформаційно-аналітична функція, суть якої зводиться до збору відповідної інформації про стан дотримання законності та дисципліни в органі поліції, який особа очолює, а також збір та аналіз інформації, яка стосується причин виникнення порушень дисципліни та законності в конкретному органі поліції та тих порушень, які є поширеними в органах поліції загалом; функція здійснення моніторингу.

Констатовано, що повноваження, які характеризують правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності мають такі особливості: 1) повноваження керівника органу Національної

поліції щодо забезпечення дисципліни та законності встановлюються у межах компетенції, що визначена для органу поліції в цілому, та повноваженнями, які надані особі як керівнику; 2) повноваження керівника щодо забезпечення дисципліни та законності в органі поліції обумовлені необхідністю виконання покладених на орган поліції завдань та мети роботи правоохоронних органів в цілому; 3) повноваження щодо забезпечення дисципліни та законності, які покладено на керівника органу поліції, мають офіційний характер, їх закріплення здійснюється у відповідних нормативно-правових актах; 4) повноваження щодо забезпечення дисципліни та законності мають використовуватися керівником виключно в інтересах служби та спрямовані на дотримання такого стану у роботі органу поліції, при якому забезпечується службовий порядок, службова дисципліна та законність роботи підлеглих осіб; 5) здійснення керівником органу поліції повноважень щодо забезпечення дисципліни та законності гарантується законодавством; 6) правовий статус керівника органу поліції у питанні забезпечення дисципліни та законності забезпечується відповідним обов'язком підлеглих щодо виконання доручень та вказівок керівника, тобто такі доручення мають бути виконані саме тією особою, якій вони адресовані; 7) керівник в певних випадках може обмежити роботу тієї чи іншої підлеглої особи з метою досягнення балансу забезпечення дисципліни та законності. До таких випадків в цілому можна віднести повноваження керівника при виникненні конфліктів інтересів та необхідності запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Основними особливостями юридичної відповідальності керівника як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності названо таке: 1) широка сфера відповідальності керівника органу поліції, що визначено його правовим статусом та соціальним напрямком роботи органу поліції; 2) відповідність юридичної відповідальності керівника тим обов'язкам та повноваженням, які визначені для нього законодавчими актами; 3) особлива мета юридичної відповідальності керівника органу поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності – стимулювати до належного виконання службових обов'язків; 4) наявність особливого змісту відповідальності керівника; 5) особливий об'єкт

правопорушень; 6) підвищений рівень юридичної відповідальності керівника поліції; 7) відповідальність керівника органу поліції застосовується за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків; 8) персональна відповідальність керівника за дії своїх підлеглих; 9) особливі підстави юридичної відповідальності керівників поліції; 10) складність виявлення факту вчинення керівником певного правопорушення, яке стосується порушення дисципліни, отже й складність притягнення керівників саме до дисциплінарної відповідальності.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА ОРГАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАКОННОСТІ

3.1. Зарубіжний досвід діяльності керівника поліції із забезпечення дисципліни і законності та можливості його використання в Україні

Вивчення зарубіжного досвіду є одним із перспективних кроків для удосконалення управлінської роботи керівника органу поліції у питаннях забезпечення законності та підтримання службової дисципліни в органах поліції. Зарубіжний досвід – це завжди певний вибір, порівняння досвіду різних країн щодо організації роботи поліції, організації роботи керівників, взаємовідносин між керівниками та підлеглими, застосування форм, методів та способів досягнення поставлених перед органом поліції мети та завдань. Шляхом порівняння можна протиставити можливості впровадження тих чи інших взаємовідносин між керівниками та підлеглими особами, сформулювати певні принципи роботи та обрати найбільш доцільні та перспективні шляхи модернізації національної правоохоронної системи в цілому. Система правоохоронних органів в Україні не є досконалою, а тому актуальним є подальше вивчення зарубіжного досвіду функціонування правоохоронної системи, особливо у тих країнах, де рівень дотримання законності та дисципліни особовим складом перебуває на досить високому рівні свого розвитку. Вивчення зарубіжного досвіду діяльності керівника поліції із забезпечення дисципліни і законності є актуальним не тільки для вивчення можливостей його використання в Україні, а й для виявлення проблем, які обумовлюють порушення законності та дисципліни в органі поліції. Але, знову ж таки, варто вивчати не тільки досвід зарубіжних країн, а й реально протиставляти можливості національної системи законодавства, економічної та фінансової спроможності держави, політичної ситуації та інших чинників, які можуть суттєво вплинути на спроможність запровадження того чи іншого зарубіжного досвіду.

Варто зазначити, що реформування системи правоохоронних органів у нашій державі вже відбулося на основі зарубіжного досвіду – досвіду Грузії. Саме ця країна стала основою для реформування національного законодавства, оскільки їй вдалося провести реформування системи правоохоронних органів та вивести їх на новий рівень розвитку, подолати корупцію, значно підвищити рівень законності у діяльності поліцейських та дотримання ними службової дисципліни. Згадаймо, що правоохоронна система Грузії до її реформування була настільки корумпованою, що звернення до правоохоронних органів не мало ніякої ефективності, а дії поліцейських характеризувалися не діями представників влади, а більше нагадували певних кримінальних авторитетів. Вирішення проблеми не забарилося – звільнення тисяч співробітників та фактично створення нового органу, із новими співробітниками та новими правилами роботи та управлінням. І ця система реформування в Грузії спрацювала: добір в органи поліції здійснювався на основі складання іспитів, проведення тестування та співбесіди; було значно підвищено розмір заробітної плати поліцейських; створено систему самоконтролю та контролю за вчиненням корупційних дій тощо. Що стосується України, то ми можемо говорити про ряд аспектів, які, на жаль, не вдалося здійснити на основі досвіду Грузії, а тому пошуки оптимального зарубіжного досвіду реформування системи правоохоронних органів, в тому числі й в частині дій керівника щодо дотримання законності та дисципліни, в нашій державі все ще тривають.

На сьогодні актуальним є пошук і запровадження нових підходів у сфері управління органами внутрішніх справ, побудови їх якісно нової моделі відповідно до стандартів, принципів і норм, вироблених світовою спільнотою. Важливе теоретичне та практичне значення на цьому шляху має досвід правоохоронних органів інших країн світу, знання тих явищ, тенденцій і закономірностей, що визначають сучасний стан і перспективи розвитку управління поліційними підрозділами [211, с. 3]. Ми погоджуємося із таким твердженням, але окрему увагу звернемо й на думку І. Є. Руколайніна та О. О. Леміша, які вказують на те, що «без сумніву вивчення зарубіжного досвіду державного управління поліцією зарубіжних країн має не тільки теоретичне, але й практичне значення для

діяльності правоохоронних органів України. Але під час здійснення реформування правоохоронних органів України мають враховуватися, насамперед, національні особливості функціонування цих органів, лише найефективніші важелі управлінської діяльності, спрямовані на вдосконалення функціонування поліцейських інститутів» [212, с. 97]. Подібну думку висловлює й В.М. Бесчастний, що вивчення й посилення на зарубіжний досвід не означає його безпосереднього копіювання й перенесення в практику, обов'язковим має бути врахування національного менталітету [213, с. 53]. Ми повністю погоджуємося із таким твердженням та вважаємо, що у період реформування системи правоохоронних органів питання впровадження зарубіжного досвіду є досить актуальним. Крім того, вважаємо, що необхідним є вивчення досвіду зарубіжних країн, який стосується забезпечення дисципліни та законності, впровадження нових форм взаємодії між керівниками та підлеглими особами, що спрямовані на підвищення якості виконання завдань та функцій органу поліції в цілому.

У світі є декілька різновидів стилів управління людськими ресурсами, які суттєво відрізняються один від одного та мають різні ціннісні орієнтири, а отже, й цілі управління людськими ресурсами. Окреслюючи різні стилі управління людськими ресурсами, Н. Т. Гончарук та П. З. Козак називають наступні: в американській – високий рівень матеріального стимулювання, стимулювання кадрової конкуренції, можливість швидкого кар'єрного зростання; в японській – розвиток співробітництва, постійне вдосконалення навичок персоналу, підтримка прозорості у відносинах; в європейській – повноцінне використання умінь працівників, формування командної співпраці, поетапний розвиток персоналу [214, с. 49; 215, с. 394]. На сьогодні ми не можемо достеменно визначити стиль управління в органах поліції України, але все ж можемо говорити про те, що в нашій державі має місце змішаний стиль управління керівника. Розуміння ж стилів управління, які існують у зарубіжних країнах, де не тільки рівень довіри до поліції є досить високим, а й рівень внутрішньої взаємодії між керівником та особовим складом є важливим для удосконалення роботи керівника в національній системі

поліції, ефективності його дій щодо дотримання законності та дисципліни в органах поліції, розвитку взаємовідносин між керівником та особовим складом.

В цілому, окреслюючи діяльність керівника поліції із забезпечення дисципліни та законності в нашій державі та ряді зарубіжних країн, можемо відслідкувати тенденцію наближення управлінської та контрольної діяльності керівника до такої ж діяльності керівника у зарубіжних країнах. Як приклад, наведемо положення щодо відповідальності керівника за дотримання підлеглими службової дисципліни. Частиною 6 ст. 4 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» закріплено, що керівник відповідає за відданий (виданий) наказ, результати його виконання, відповідність його Закону [43]. Подібний принцип діяльності керівника закріплено в законодавстві Франції, що регулює роботу поліції. Так, до основних принципів роботи поліції у Франції віднесено принцип відповідальності керівників за віддані накази, контроль за діяльністю поліції [216, с. 180]. Крім того, на керівника органу поліції в Україні та ряді зарубіжних країн також покладено значну кількість організаційних, контрольних, розпорядчих, управлінських та інших важливих функцій, які спрямовані на ефективне функціонування органу поліції та збільшення рівня довіри населення до поліцейських та поліції в цілому. Зазначимо, що питанню законності та дисципліни в органах поліції приділено достатньої уваги у зарубіжних країнах, оскільки це основа для функціонування цього органу та довіри до поліції з боку громадськості та суспільства.

Не менш важливого значення має й закріплення обов'язку з боку поліцейських дотримуватися вимог службової дисципліни та законності у своїх діях, а також вимог виконання особовим складом наказів керівника органу поліції. Про такий обов'язок зазначено у тексті присяги поліцейського більшості зарубіжних країн. Так, у Законі Республіки Польщі «Про поліцію» від 06.04.1990, а саме у ст. 27 закріплено обов'язок для поліцейського, який вступає на службу в органи поліції дотримуватися законодавства країни: «Виконуючи довірені мені завдання, присягаю старанно дотримуватися закону, зберігати вірність конституційним органам Республіки Польщі, дотримуватися службової дисципліни, а також

виконувати накази та розпорядження начальників» [217]. Подібне положення у тексті присяги поліцейського закріплено й у Законі Чеської Республіки «Про службові відносини службовців формувань безпеки»: «Присягаю, що при виконанні служби буду послідовно дотримуватися правових та службових приписів, виконувати накази своїх керівників та не зловживати своїм становищем» [218]. Тобто вже сам факт наявності положень про необхідність дотримання дисципліни та законності в роботі поліцейських у присязі, яку вони приймають, говорить про важливість дотримання дисципліни та законності у їх роботі, важливості дотримання субординації, сумлінного та неупередженого виконання законних наказів керівника. Досліджуючи обов'язки поліцейського в Польщі, Д. Піотковський зауважує, що «усі працівники поліції Польщі незалежно від займаної посади, службового ступеня чи стажу зобов'язані виконувати такі службові обов'язки: служити вірно народу; бути вірними конституційним органам Республіки Польща; дотримуватись службової дисципліни, а також виконувати накази вищестоящих керівників; зберігати таємницю державну та службову; берегти повагу, гідність служби та дотримуватись правил професійної етики [219, с. 46].

У більшості зарубіжних країн із високим рівнем довіри громадян до правоохоронної системи має місце жорстка дисципліна та жорстка законність дій поліцейських. Характерною рисою дотримання законності та дисципліни є те, що необхідність дотримання норм законів та актів, а також службової дисципліни поліцейськими формується ще на рівні навчальних закладів та на початкових етапах роботи поліцейського. Для цього розробляються спеціальні напрямки навчання, в тому числі й напрямки навчання керівників, які стосуються саме виконання управлінських функцій та функцій організації роботи в органі поліції.

Досвід зарубіжних країн також свідчить про те, що питання службової дисципліни органів поліції закріплюється у відповідних правових актах, які є спеціальними для таких органів та є відмінними від актів, які регулюють питання дисципліни для цивільних осіб. Зокрема, має місце розроблення більш спеціальних дисциплінарних правил. Так, у США федеральні агентства, що виконують завдання, пов'язані з розвідувальною, слідчою діяльністю чи національною

безпекою, звільняються від всеурядових вимог та вправі розробляти та застосовувати більш гнучкі дисциплінарні процедури [220, с. 3]. В Україні також є спеціальний закон, яким здійснюється регулювання питання дисципліни поліцейських – Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15.03.2018 № 2337-VIII [43].

Досвід зарубіжних країн свідчить й про значну участь керівника органу поліції у питаннях виконання основних задач, які стоять перед органом поліції. Керівник не тільки надає певну методичну допомогу та вчиняє погоджувальні дії, а й забезпечує підтримку при здійсненні різних спеціальних заходів, серед яких важливе місце відведено інформаційній підтримці, інформаційній взаємодії з іншими структурними підрозділами внутрішніх справ чи іншими органами влади. Важливим напрямком є саме здійснення контролю за встановленими правилами і процедурами виконання професійних обов'язків, дотриманням законності, службової дисципліни та професійної етики. Все це, на нашу думку, обумовлено особливим адміністративно-правовим статусом керівника органу поліції. Зазначимо, що в більшості зарубіжних країн адміністративно-правовий статус керівника органу поліції залежить від його місця у ієрархічній системі внутрішніх справ і чим вищим є його місце у такій ієрархії, тим статус також є вищим. Так, у Франції, Міністр внутрішніх справ і генеральний директор національної поліції є, по суті, начальниками кожного і будь-якого поліцейського у Франції. В їх оперативному підпорядкуванні знаходиться також жандармерія, що входить до складу Міністерства оборони, і муніципальна поліція, підпорядкована мерам. У Республіці Польща Головний Комендант Поліції є керівником усіх службових осіб Поліції, який підпорядковується міністру, відповідальному за внутрішні справи. У призначенні поліцейського на службові посади, переведенні та звільненні з цих посад компетентними є такі керівники: Головний Комендант Поліції, воєводські та повітові (міські) коменданти Поліції, а також коменданти поліцейських шкіл. Саме на цих осіб покладено повноваження управлінської, організаційної та виконавської дисципліни в органах поліції, дотримання підлеглими покладених на них завдань, функцій та дотримання законності. На керівника органу поліції у Франції

покладено обов'язок щодо створення умов для належної та гідної службової діяльності підлеглих осіб, а також захисту їх від загроз, насильства, образ, наклепів тощо, які можуть супроводжувати їх службову діяльність. Вважаємо, що такий захист з боку керівника є досить важливим та суттєвим, оскільки розуміння того, що особа захищена дає впевненість у своїх діях, дає підстави діяти законно та неупереджено. Але варто наголосити на тому, що застосування захисту з боку керівника здійснюється виключно у тому випадку, коли такі дії поліцейського здійснюються у межах закону. Законом Республіки Словенія «Про поліцію» від 1998 року закріплено, що «поліція є органом у складі Міністерства внутрішніх справ, а міністр може затребувати звіти, відомості та інші документи у зв'язку з роботою поліції. Керівник поліції повинен регулярно та за особистим запитом доповідати міністру про роботу поліції та про всі важливі питання зі сфери роботи поліції. Міністр дає вказівки та інструкції, необхідні для роботи поліції. Міністр може зобов'язати поліцію у межах своєї компетенції виконати певні завдання, а також вжити певних заходів та доповісти йому про це» [221].

Окреслюючи питання удосконалення адміністративно-правового статусу керівника органу поліції на основі зарубіжного досвіду, П. Т. Токар зазначає, що найбільш перспективним зарубіжним досвідом визначення та закріплення адміністративно-правового статусу керівного складу поліції, який доцільно використати в Україні, є наступний: по-перше, слід переглянути порядок відбору на посаду керівників органів та підрозділів поліції; по-друге, керівникам поліції слід надати більш широкі можливості для обрання управлінсько-організаційних інструментів та засобів для здійснення керівництва відповідним органом та/або підрозділом Національної поліції України; по-третє, вбачається доцільним зменшити владно-управлінський вплив Міністерства внутрішніх справ України на Національну поліцію України, що дасть останній та її керівникам більше можливостей для забезпечення її ефективної роботи [222, с. 325]. Із наведених вище напрямків удосконалення ми все ж пропонуємо назвати другий напрямок, який стосується розширення організаційних інструментів та засобів для здійснення керівництва. Мають бути впроваджені нові управлінські тенденції до регулювання питання

законності та дисципліни керівником, які б базувалися на розумінні керівника як наставника, товариша, особи, яка застосовуючи свої знання, уміння та навички може допомогти та порадити, спільно забезпечити вирішення проблемної ситуації.

Окреслюючи адміністративно-правовий статус керівника в органах поліції у зарубіжних країнах, варто зазначити, що значну увагу приділено забезпеченню можливостей щодо недопущення впливу на керівника органу поліції з боку інших осіб, а також в середині системи органів поліції. Тобто підкреслюється незалежність керівника органу поліції від інших зовнішніх осіб, а також від внутрішнього впливу. Так, суттєвого значення для розуміння адміністративно-правового статусу керівника органу поліції є досвід Сполучених Штатів Америки, де керівник поліції штату (шериф) є виборною посадою, що унеможливорює здійснення на нього тиску, а отже, й досить серйозно впливає на залучення його до певних корупційних дій, тобто є серйозним антикорупційним фактором [223, с. 13]. В Німеччині також має місце жорстке централізоване управління поліцейськими структурами з боку держави. Згідно з Конституцією Німеччини формування та керівництво поліцейськими структурами є власною прерогативою урядів федеральних земель.

Правовий статус керівника органу поліції часто окреслюється у спеціальних нормативно-правових актах, а питання дотримання законності та дисципліни підлеглих осіб визначено відповідними спеціальними актами. Варто відзначити, що у зарубіжних країнах питання повноважень керівників конкретно визначаються на рівні закону. Так, наприклад, у Великій Британії чітко визначено повноваження міністра внутрішніх справ та визначено наступне коло обов'язків міністра внутрішніх справ: 1) підготовка загальної стратегії діяльності поліції; 2) практичні настанови для керівного складу поліції; 3) межі інспекційних перевірок та доповідей; 4) інструкції для керівників поліції; 5) інструкції щодо складання планів дій на випадок надзвичайних обставин; 7) інструкції з матеріально-технічного забезпечення поліції; 8) інструкції з процедурних та практичних питань діяльності поліції [224, с. 54]. У Франції має місце детальна регламентація роботи поліції на основі не тільки спеціальних законів, й різних актів, які визначають аспекти роботи поліції. Франція характеризується розробленням значної кількості різноманітних

ситуацій, які детально закріплюються та описуються у відповідних адміністративних наказах та визначають порядок дій поліцейських. Вважаємо, що наявність таких наказів значно підвищує рівень виконавської дисципліни серед особового складу органів поліції, які виїжджають на врегулювання тієї чи іншої ситуації, яка виникла у період їх чергування, оскільки поліцейські виконують ті дії, які визначені наказом, у відповідному порядку тощо. Фактично вони мають певний визначений алгоритм дій, які вони застосовують із врахуванням індивідуальних особливостей ситуації, що склалась. Це є досить важливим не тільки для самих поліцейських, оскільки забезпечується їх теоретична підготовка до тієї чи іншої ситуації, а й для керівників, наприклад, при проведенні службового розслідування. Що стосується України, то наразі такі накази та акти також мають місце у нормативно-правовому регулювання роботи поліції, проте їх кількість не є значною. Більш популярними в українському законодавстві є акти, які встановлюють аспекти взаємовідносин працівників поліції з іншими суб'єктами та органами влади, в різноманітних питаннях та при регулюванні різних правовідносин в суспільстві.

У Законі Республіці Польща «Про поліцію» від 06.04.1990 року зазначено, що Міністр, відповідальний за внутрішні справи, повинен визначити шляхом видання наказу: ч. 6 ст. 33 – розклад часу служби, передбачивши тижневий та денний вимір часу служби, випадки продовження часу служби понад встановлену норму, а також введення для поліцейських змінного розкладу часу служби, спосіб несення поліцейськими домашніх чергувань, а також умови та процедуру надання поліцейським часу, вільного від служби, або надання грошової компенсації; ч. 5 ст. 35а – процедуру та умови встановлення фізичної або психічної придатності до служби на визначених посадах або у визначених організаційних підрозділах, а також проведення психофізіологічних обстежень; ч. 3 ст. 35 – зразок бланка службової оцінки, докладні принципи та процедуру оцінювання службовців, передбачивши передумови оцінювання та його частоту, критерії, що беруться до уваги під час оцінювання, компетентність начальників у виданні оцінки, процедуру ознайомлювання службовців зі службовою оцінкою, а також процедуру оскарження

оцінки та розгляду цих оскаржень; ч. 4 ст. 39 – процедуру відсторонення поліцейського від службової діяльності керівниками, вказавши органи, уповноважені відсторонити поліцейського від службової діяльності, процедуру оскарження рішення про відсторонення, а також випадки скасування або закінчення дії рішення про відсторонення поліцейського від службової діяльності до закінчення кримінального провадження тощо [217]. Міністр уповноважений на визначення обсягу компетенції для нижчестоящих керівників. Частиною 4 ст. 87 Закону Республіки Польща «Про поліцію» передбачено, що Міністр, відповідальний за внутрішні справи, повинен визначити шляхом видання наказу докладну процедуру провадження при наданні заохочень поліцейським, встановивши обсяг компетенції керівників у наданні заохочень, а також форму надання заохочень.

У Чехії на керівника на рівні закону покладено наступні обов'язки: а) оцінювати виконання служби підлеглими службовцями; б) дбати, щоб службовці були для виконання служби належним чином навчені та підготовані; с) винагороджувати зразкове виконання службових обов'язків; д) робити висновки з порушення службових обов'язків; е) застосовувати стимули для усунення перешкод та недоліків, які загрожують виконанню служби або обтяжують його (ч. 2 ст. 45 Закону Чеської Республіки «Про службові відносини службовців формувань безпеки» від 23.09.2003 року) [218]. Весь цей комплекс повноважень стосується дій керівника щодо організації роботи свого підпорядкованого органу поліції, забезпечення належного рівня дисципліни та дотримання ними законності. Покладення на керівника органу поліції обов'язків на рівні закону стимулює його до належного виконання функцій управління та контролю, оскільки за неналежний контроль та помилки поліцейських з числа особового складу керівник може бути притягнутий до відповідальності.

У більшості зарубіжних країн підлеглі особи в органах поліції керівниками розглядаються як повноправні партнери. Основу сучасної моделі професійної поліцейської освіти в Німеччині складають взаємозамінність, колегіальність, гласність, репрезентація, доцільний контроль, констатація досягнутих результатів. Істотною ознакою співробітництва в управлінні є кооперація, тобто взаємодія

керівників та співробітників з метою спільного вирішення конкретних завдань. Керівник та підлеглі є не «рівними за рангом», але «рівноправними» партнерами [225, с. 113]. Цікавим з цього приводу є досвід Королівства Бельгії. У Королівстві Бельгії у Кодексі етики поліцейських служб королівства Бельгія підкреслюється роль та значення керівників органів поліції у «формуванні морально-етичних цінностей підлеглих, важливість постійної комунікації з підлеглими з метою створення творчого та конкурентного середовища у підрозділі. Установлено оригінальну форму контролю за якістю роботи правоохоронця: керівник та підлеглий дискутують з цього приводу із залученням усіх представників підрозділу та заслуховуванням їхніх думок. Якщо робітника оцінено добре за виконану роботу, його може бути заохочено та премійовано за рішенням керівництва» [226, с. 246]. Тобто керівником застосовується така форма контролю за роботою підлеглих поліцейських, дотримання ними законності та дисципліни як оцінка роботи поліцейського, що проводиться із залученням не тільки особи, а й інших членів колективу. І участь колективу у вказаному напрямку є не тільки опосередкованою, а саме прямою, тобто із заслуховуванням їх думки з приводу того чи іншого питання та вирішення проблеми, яка стосується їхнього співробітника. Вважаємо, що така практика сприяє розвитку відповідальності поліцейського, який порушив принципи службової дисципліни відповідальності перед всім колективом органу поліції, в якому останній працює, а в особового складу формується певне розуміння правильності вчинення тих чи інших дій, а також забезпечується профілактика вчинення дій, які не відповідають закону та не обумовлені розумінням службової дисципліни.

У Португалії взагалі на поліцейських покладено виконання дорадчої функції. Відповідності до Закону-декрету Португальської республіки про статус поліцейських № 299/2009 суть дорадчої функції поліцейських зводиться до надання підтримки та порад командирів, директорів або керівників та реалізовується, зокрема, розробку досліджень, інформаційних листів, директив, планів, наказів та пропозицій з метою підготовки прийняття рішень та їх оголошення, а також контролю їх виконання [227]. Виконання такої функції можна в цілому розцінювати

як здійснення активної співпраці керівників з особовим складом поліції щодо здійснення управлінської, організаційної та іншої важливої діяльності органів поліції.

Особливу увагу у зарубіжних країнах приділено питанню навчання саме керівників поліції, оскільки від якості їх управління залежить ефективність роботи відповідного органу поліції. І це навчання спрямоване не виключно на підвищення кваліфікації керівників, а саме на розвиток та удосконалення їх управлінських функцій та розвиток керівних якостей особи. Зокрема, такий вид освіти розвинуто у Німеччині, яка досить значну увагу приділяє саме питанню комплектування керівного складу поліції, розуміючи, що від рівня якості освіти та управління керівника залежить благополуччя та функціональність конкретного органу поліції. І. Ф. Ісаєва здійснює розгляд професійної підготовки керівників поліції у Федеративній Республіці Німеччині та зазначає про компетентнісний підхід до створення відповідного стандарту професійної підготовки поліцейських службовців цієї категорії. Вчена наголошує на тому, що «після проходження відповідної підготовки поліцейські службовці повинні бути спроможними керувати великими підрозділами та відділками, спрямовувати дії своїх підлеглих у великомасштабних операціях, виконувати керівні функції в центральних органах поліції федеральних земель та Федеральної поліції, керувати підрозділами, що беруть участь в операціях в межах міжнародної співпраці, а також виконувати відповідні обов'язки у сфері підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських службовців» [228, с. 111]. В. В. Фурса також говорить про здійснення спеціальної підготовки саме керівників поліції у Німеччині, де передбачено функціонування Вищої школи поліції Німеччини, яка спеціалізується на професійній підготовці керівних кадрів поліції, а кількість працівників, прийнятих на навчання в цю школу поліції, суворо відповідає кількості звільнених (вакантних) керівних посад у поліцейській системі Німеччини [229, с. 53]. У Німеччині саме для управлінського складу органів поліції передбачено спеціальні програми навчання, які включають в себе «боротьбу зі злочинністю; безпеку дорожнього руху; керування поліцейськими операціями; роль поліції в суспільстві; лідерство; розвиток

людських ресурсів; законодавче забезпечення правоохоронної діяльності; міжнародне співробітництво» [230, с. 52].

Підвищений рівень підготовки керівного складу органів поліції має місце й в Республіці Польща, який, окрім звичайної програми підготовки правоохоронців, передбачає й вивчення менеджменту. Значення такого менеджменту в організації та управлінні поліцією розкриває О. А. Зарічанський, який стверджує, що «курси перепідготовки та підвищення кваліфікації керівного складу, на відміну від сучасних навчальних програм базового поліцейського навчання, які передбачають вивчення основ менеджменту, більш ретельно підходять до розвитку умінь і навичок співробітників поліції, методів їх керівництва та адміністрування. Отриманню додаткових знань офіцерами в галузі управління та вироблення навичок щодо їх застосування при керівництві персоналом поліції, організації проведення тих чи інших службових дій сприяє реалізація програм навчання ефективному менеджменту, яка передбачає вивчення таких тем, як: управління групами, мотивація співробітників, міжособистісні відносини, робота у стресі, вирішення конфліктних ситуацій, прийняття рішень і ефективне використання людських ресурсів» [231, с. 2–3].

Загалом, досліджуючи зарубіжний досвід роботи керівників органів поліції, можемо говорити про те, що майже протягом своєї керівної роботи останні навчаються. І це навчання не є виключно таким, що пов'язане із безпосереднім виконанням функції поліцейського, а це й навчання певної організаційної та управлінської діяльності, розвиток та удосконалення знань та умінь не тільки професійних, а й організаційних, контрольних, функціональних, управлінських, координаційних тощо. Основним завданням таких навчань по відношенню до керівників органів поліції у сфері дотримання законності та дисципліни можна назвати створення умов для досягнення високих стандартів професійної етики та моралі з метою попередження корупції чи зниження її масштабів.

Окреслюючи досвід зарубіжних країн щодо роботи керівників органів поліції, варто звернути увагу на те, що у зарубіжних країнах часто проводяться семінари та практикуми для керівників органів поліції, де розглядаються основні

напрямки їх роботи в сфері дотримання підлеглими особами законності та дисципліни. На основі таких семінарів розробляються конкретні плани заходів, які мають комплексний характер щодо дотримання законності та дисципліни. Особливу увагу приділено законності здійснення поліцейських заходів, а також вчинення дій щодо забезпечення належно дисципліни та законності в органах поліції. Як стверджує В. В. Чумак у Грузії, поліцейські заходи, що вживають працівники поліції, мають впливати зі змісту принципу верховенства закону; превентивні заходи та заходи реагування на правопорушення мають відповідати вимогам закону. Згідно з принципом застереження щодо закону застосування поліцейських заходів, що обмежують права і свободи людини, визнані Конституцією Грузії, допускається лише на підставі закону [232, с. 96]. Саме на цей спрямовані заходи у вигляді семінарів, практикумів та різноманітних інформаційних та навчальних програм для керівників.

Окремої уваги при вивченні досвіду зарубіжних країн варто приділити й проблемі виконання наказів керівника, як важливої складової виконавської дисципліни в органах поліції. Досліджуючи питання визначення повноважень керівників, ми не можемо не оминати питання виконання рядовими поліцейськими наказів керівника, які надаються у межах їх компетенції. Діяльність поліцейського пов'язана із виконанням певних наказів, які регламентують роботу поліцейського та спрямовані на виконання завдань та функцій, які перед собою ставить орган поліції. Варто наголосити на тому, що законодавством більшості зарубіжних країн закріплено необхідність перед виконанням наказу керівника проводити його аналіз на принцип законності. Законодавство зарубіжних країн, як і України, не дозволяє виконувати злочинні накази керівника, а на поліцейського, який отримав такий наказ покладається вчинення ряду важливих дій, які спрямовані не тільки на невиконання такого наказу, а й на повідомлення про такий наказ вищестоящому керівництву. Загалом, варто зазначити, що основними принципами, які закріплені у зарубіжних країнах щодо незаконності наказу керівника варто назвати: 1) неупередженість; 2) оперативність повідомлення про незаконність наказу; 3) розуміння сутності наказу та результатів його виконання; 4) законність наказу;

5) безсторонність; 6) свідомість виконання наказу. Як стверджує з цього приводу Я. М. Когут, «межею для виконання безпосередніх обов'язків кожного поліцейського є закон. Позиції законодавства та судової практики сучасних демократичних держав полягають у тому, що якщо розпорядження керівника порушує закон, межує із законом або може суттєво вплинути на громадський порядок чи громадську безпеку, то поліцейський не тільки має право, але й зобов'язаний не виконувати його» [233, с. 52]. Зокрема, у ст. 58 Закону Республіки Польща закріплено не право поліцейського не виконувати злочинний наказ, а саме обов'язок. У приписах ч. 2 ст. 58 цього Закону визначено, що «поліцейський зобов'язаний відмовитися виконувати наказ або розпорядження керівника, а також розпорядження прокурора, органу державної адміністрації або територіального самоврядування, якщо виконання наказу або розпорядження було би пов'язане із вчиненням злочину» [217]. Цим же законом на поліцейського покладено й обов'язок доповісти про відмову виконати наказ або розпорядження безпосередньо Головному Комендантові Поліції, минаючи безпосередніх керівників.

В Чехії поліцейський у разі сумніву про законність наданого йому наказу повинен, в першу чергу, звернути увагу керівника на цей наказ, а вже потім вчиняти інші дії, якщо керівник не погоджується із його незаконністю. Це чітко передбачено на законодавчому рівні, а саме у Законі Чеської Республіки «Про службові відносини службовців формувань безпеки» від 23.09.2003 року. У ст. 46 закріплено, що «якщо наказ керівника явно суперечить правовому припису, службовець повинен звернути його увагу на цей факт. Якщо керівник наполягає на виконанні наказу, службовець уповноважений вимагати його видання у письмовому вигляді. Керівник повинен задовольнити вимогу, якщо це дозволяють обставини виконання служби. У разі якщо обставини виконання служби цього не дозволяють, він має зробити це без зайвого зволікання одразу ж після зникнення цих обставин. Службовець повинен виконати наказ та повідомити про цей факт без зайвого зволікання керівника того, хто видав такий наказ» [218]. Вказані норми означають можливість самотійного врегулювання питання невиконання незаконного наказу між керівником та рядовим поліцейським, а у випадку неможливості такого

врегулювання закон надає можливість звертатися із відповідним повідомленням до вищестоящего керівництва органу поліції.

Значну увагу у роботі керівників поліції із забезпечення дисципліни і законності у зарубіжних країнах приділено не питанню покарання винних осіб, а здійсненню профілактичної роботи, метою якої є недопущення порушення законності та дисципліни в органах поліції. Особливе місце має здійснення профілактичної діяльності, в тому числі й шляхом планування певних дій та роботи керівників та особового складу. Окреслюючи профілактичну діяльність в поліції США, Н. С. Карпов та А. В. Савченко наголошують на важливості здійснення саме профілактичної роботи серед поліцейських з профілактики посадових проступків. На основі аналізу США вчені зазначають про важливість здійснення з боку керівників саме відомчого контролю у наступних напрямках: 1) здійснення моніторингу матеріального стану поліцейського, що включає в себе декларування доходів, витрат та майна працівників; контроль балансу кредитної карти; отримання в кредитних організаціях відомостей про працівників, які є боржниками; 2) здійснення повсякденного контролю за службовою діяльністю працівника. Цей комплекс заходів, як вважає вчений, включає в себе: моральне та матеріальне стимулювання дотримання законів поліцейськими; здійснення переведення поліцейських, який зарекомендував себе з позитивної сторони на іншу більш оплачувану та престижнішу посаду; проведення спеціальних психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа на допуск до відомостей, що становлять службову таємницю, а також в рамках проведення службової перевірки; обов'язкове надання працівником пояснень щодо обставин справи, за якими проводиться перевірка [234, с. 203].

До основ профілактичної роботи ми пропонуємо віднести й роль керівника як наставника у роботі молодих спеціалістів. У зарубіжних країнах цьому питанню приділена особлива увага. Так, характеризуючи досвід Федеративної Республіки Німеччини, Д. В. Швець наголошує на актуальності та специфіці підготовки поліцейських у вищих професійних школах. Вчений наголошує на «безпосередній спрямованості таких шкіл саме на вимоги практики. До навчання поліцейських у

Німеччині ставляться дуже серйозно і тривалість курсу навчання становить 2,5 року. Перший рік присвячується вивченню основ теорії і практики поліцейської діяльності, за ним йде рік служби в діючих підрозділах під керівництвом досвідчених наставників, після цього – ще пів року теоретичного навчання, яке завершується іспитом на звання поліцейського» [230, с. 51].

У більшості зарубіжних країн питання здійснення дисциплінарного провадження по відношенню до поліцейських покладено саме на керівників, які мають забезпечити його проведення, прозорість процедури розслідування за фактами порушення дисциплінарного провадження, забезпечення реалізації всіх наданих прав поліцейському, по відношенню до якого проводиться розслідування, контроль за виконанням покарань, які будуть застосовані до порушника законності та дисципліни. Законодавством Республіки Польщі у профільному законі «Про поліцію» детально закріплено перелік дисциплінарних проступків, які розглядаються як порушення службової дисципліни. До порушень службової дисципліни згідно з наведеним вище законом віднесено: 1) відмова у виконанні або невиконання наказу або розпорядження керівника або органу, уповноваженого на підставі закону видавати розпорядження поліцейським, за винятком деяких наказів та розпоряджень, визначених цим законом; 2) нехтування службовою дією або виконання її у неправильний спосіб; 3) невиконання службових обов'язків або перевищення повноважень, визначених у приписах права; 4) введення в оману керівника або іншого поліцейського, якщо це викликало або могло викликати шкоду службі, поліцейському або іншій особі; 5) поведінка керівника у спосіб, що веде до ослаблення службової дисципліни у підпорядкованому організаційному підрозділі або організаційній складовій поліції; 6) поява на службі у стані після споживання алкоголю або засобу з подібною дією, а також споживання алкоголю або засобу з подібною дією під час служби або в об'єктах чи на території, зайнятих поліцією тощо [217]. Відзначимо, що на відміну від українського законодавства вказаний перелік порушень службової дисципліни є досить широким та детальним. І це, на нашу думку, значно полегшує процес доказування вчинення дисциплінарного

проступку, оскільки можна чітко підвести дії особи до конкретного порушення службової дисципліни, що визначений законом.

Особливим у деяких країнах є й питання відкриття дисциплінарного провадження по відношенню до поліцейського. Так, ч. 2 ст. 59 Закону Республіки Польща «Про поліцію» закріплено, що «у разі невинновданого невиконання розпорядження у визначений строк або у визначеному обсязі на вимогу суду або прокуратора керівник поліцейського відкриває проти нього дисциплінарне провадження. Про результат цього провадження повідомляють відповідно суд або прокуратора» [217]. Керівництво процесом здійснення дисциплінарного провадження у Польщі забезпечує дисциплінарний представник, якого призначає дисциплінарний керівник строком на 4 роки з числа поліцейських, які проходять безстрокову службу. До його повноважень віднесено: збір доказів та виконання всіх дій, необхідних для вирішення справи, в тому числі допит свідків, особи, яка обвинувачується у вчиненні дисциплінарного проступку, проведення оглядів тощо. У рамках здійснення дисциплінарного провадження на поліцейського покладається й обов'язок співпрацювати у рамках проведення дисциплінарного провадження.

Наступним важливим напрямком роботи керівників поліції варто назвати повноваження щодо боротьби з корупцією в органах поліції. Суттєве значення у вказаному процесі відведено саме керівному складу органів поліції. У зарубіжних країнах до питання корупції в органах поліції приділена особлива увага, а тому й досить розвинутим є законодавство у вказаній сфері, а також система уповноважених органів на проведення розслідувань у досліджуваній сфері. У Німеччині, наприклад, найбільш досвідчені керівники мають повноваження щодо виявлення та попередження фактів корупції серед поліцейських. Як зазначає С. Я. Коненко, такі керівники мають право проводити службову перевірку інформації про корупцію серед поліцейських, яка надходить з різних джерел, у тому числі анонімних. Кількість таких керівників обмежена і береться у відношенні один на 700 працівників особового складу. Матеріали перевірок після їх завершення доповідаються першому керівникові для вжиття заходів. У разі підтвердження в

діях поліцейського корупційного злочину матеріали направляються в прокуратуру для відповідного реагування, а саму особу звільняють з поліції [235, с. 4–5].

Керівник органу поліції в зарубіжних країнах активно виконує повноваження, спрямовані на здійснення різноманітних організаційних заходів забезпечення внутрішньої безпеки органів поліції. Систематизуючи зарубіжний досвід у вказаній сфері, І. А. Григоренко називає наступні напрямки подолання корупції, в тому числі це стосується й роботи керівників поліції: прийняття загальних стандартів боротьби з корупцією в поліції та формування державної антикорупційної стратегії (Польща, Чехія), пошуку ознак службових зловживань та причетності поліцейських до корупційних правопорушень шляхом проведення «таємних операцій» та використання допомоги постійних і непостійних інформаторів (США), роботи з потенційними кандидатами на посади поліцейських, запровадження тренінгів для навчання слухачів відомчих навчальних закладів і працівників практичних підрозділів поліції алгоритмам поведінки в разі спонукання чи провокації до вчинення корупційних дій (Італія), використання як доказів повідомлень секретних джерел про виявлені факти корупції (ФРН), запровадження «гарячих телефонних ліній» (Болгарія) [236, с. 173]. В цілому ми погоджуємося із думкою вченої відносно того, що має бути вчинено комплекс різноманітних заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією і важливе місце у вказаному процесі відведено саме керівнику, який має показати «живий» приклад подолання корупції в підпорядкованому йому органі поліції.

Розвиток спільних організацій керівників органів поліції з метою здійснення їх спільної діяльності та вирішення спільних проблем. Так, характеризуючи таку спільноту, П. Т. Токар зазначає, що «у США функціонує асоціація керівників поліції великих міст (МССА). Вона представляє собою професійну організацію керівників поліції, що представляють найбільші міста США. Місія МССА полягає в тому, щоб забезпечити взаємозв'язок та взаємодію керівників поліції з великих населених пунктів, щоб вирішувати проблеми соціальні взагалі та проблеми поліції, зокрема. Зазначене дозволяє впливати на національну та міжнародну політику, яка впливає на поліцейські служби, покращувати розвиток нинішніх та

майбутніх керівників поліції та заохочувати і спонсорувати дослідження, які сприяють цій місії» [222, с. 323]. Для підвищення ефективності діяльності муніципальної поліції у Швейцарії також створено громадське об'єднання, покликане координувати взаємодію лише на рівні глав управлінь – Швейцарська асоціація керівників міської поліції. Такі асоціації, на нашу думку, сприяють не тільки активному розвитку взаємодії між керівниками органів поліції у певних процесуальних питаннях та вчиненні професійних дій поліцейськими, а й мають суттєвий вплив на розвиток та запозичення досвіду забезпечення законності та службової дисципліни в підпорядкованих органах поліції.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн у сфері дотримання законності та дисципліни в органах поліції, варто назвати й те, що у зарубіжних країнах питання відповідальності за порушення законності та дисципліни в органах поліції такої стоїть досить гостро та характеризується значним рівнем юридичної відповідальності. Наприклад, співробітник поліції Італії може бути підданий тюремному ув'язненню за залишення поста, непокоря наказам загального та індивідуального характеру, непокоря начальнику [237, с. 32].

Участь керівника у забезпеченні дисципліни і законності також полягає в наступних повноваженнях керівника: 1) повідомлення поліцейським своєму керівнику про належність до внутрішньодержавних асоціацій, що діють поза службою (Польща); 2) повідомлення поліцейським своєму керівнику про планований виїзд за кордон, за межі Європейського Союзу, на більш ніж 3 дні (Польща); 3) згода керівника на відкликання поліцейського з відпустки (Польща); 3) повідомлення керівнику про перешкоди та недоліки, які загрожують виконанню служби або обтяжують його, та про факт, що його було засуджено вироком суду, що набрав законної сили, за карне діяння, без зайвого зволікання (п. h, ч. 1 ст. 45 Закону Чеської Республіки «Про службові відносини службовців формувань безпеки» від 23.09.2003 року); 4) повідомляти керівника про недоліки та перешкоди, які можуть загрозовувати безпеці або здоров'ю службовців під час виконання служби, та в міру можливості брати участь у їх усуненні (Чехія); 5) повідомляти керівника про нестворення умов для виконання служби

службовцем; 6) керівник у випадку перебування працівника під впливом алкоголю, наркотичних засобів або якщо він перебуває в такому психофізичному стані, що безпосередньо загрожував би власній безпеці або безпеці інших на підставі усного наказу, забороняє приступати до виконання роботи в органі поліції (досвід Словенії, ст. 85а Закону) тощо.

Як висновок зазначимо, що в цілому ми досить позитивно ставимося до вивчення та впровадження досвіду зарубіжних країн у діяльність органів поліції, удосконалення управлінської роботи керівників, його роботи щодо забезпечення законності кожного окремого поліцейського та підвищення рівня їх службової дисципліни. Проте все ж варто наголосити на тому, що вивчення зарубіжного досвіду є досить важливим та суттєвим, але вже ж перед впровадженням тих чи інших нововведень слід детально аналізувати не тільки певні окремі аспекти, а здійснювати більш загальний розгляд норм, які впроваджуються. І суттєве місце має займати розуміння впливу таких норм не тільки на конкретні правовідносини, а на роботу органу поліції в цілому, а також й на інші пов'язані суспільні відносини. Тому процес впровадження зарубіжного досвіду в діяльності керівників поліції із забезпечення дисципліни та законності не має бути здійснений хаотично та необдумано, а повинен здійснюватися на основі чіткої та неупередженої державної політики, якій має передувати детальний та обдуманий процес впровадження певних заходів та норм.

3.2. Удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності

Реформування органів Національної поліції в Україні, в цілому, мало досить вагомий вплив на переформатування органів поліції, покращення їх професійності, компетентності, дисципліни. Проте все ж значна кількість питань, які стосуються роботи органів Національної поліції в Україні все ще потребують певного

удосконалення і, як показує практика, наявних в Україні ресурсів для цього замало. Війна в Україні внесла свої корективи у суспільне та державне життя країни, а тому більшість проблем та актуальних питань залишились на другому плані. Проте це не говорить про зупинення процесу удосконалення роботи поліції, а, навпаки, у таких складних умовах життя певні напрямки роботи стали ще більш актуальними. І одним із таких напрямків роботи варто назвати саме проблему дотримання законності та дисципліни в органах поліції, оскільки роль та значення поліції, як правоохоронного органу, на сьогодні тільки зростає. На територіях, що межують із лінією фронту робота органів поліції перебуває під посиленням контролем, оскільки саме там збільшилась кількість злочинів, виявлення різноманітних диверсійних груп, правопорушень тощо, що вимагає від поліцейських більшої пильності, а отже, й можливості застосування заходів державного примусу, спеціальних заходів та вогнепальної зброї. Межі людських можливостей та людської психіки також не є безмежними, особливо під обстрілами, постійним психологічним перевантаженням, різними стресовими ситуаціями. Все це може спричинити проблеми із дотриманням окремими поліцейськими законності у своїх діях, порушенням ними службової дисципліни, вчиненням дій, які не відповідають меті правоохоронної системи в цілому. Тому в таких випадках варто оперативно реагувати на порушення законності та дисципліни в органі поліції, своєчасно виявляти такі порушення та вживати невідкладних заходів щодо їх усунення. Все це говорить про необхідність посилення контролю за дотриманням законності та службової дисципліни в органі поліції, що покладається на відповідних керівників різних рівнів.

В одному з попередніх підрозділів дисертації ми називали основні проблеми, які стають на заваді нормальному функціонуванню та роботі органів поліції і ключове місце було відведено саме здійсненню внутрішнього контролю з боку керівників. Це говорить про необхідність вчинення активних дій щодо удосконалення роботи керівників органів поліції у питаннях дотримання законності та дисципліни в підпорядкованих органах поліції та посилення службової дисципліни серед підлеглих осіб. А це, беззаперечно, потребує активної роботи як законодавчих органів та і самих керівників, які мають усвідомлювати

значущість свого правового статусу як керівника органу поліції, розуміти значення своїх дій у процесі дотримання законності та дисципліни та постійно удосконалювати свої навички та знання у питаннях управлінської діяльності та контролю за підлеглими особами. Ми вже неодноразово говорили про те, що керівник не має асоціюватися виключно із певними каральними функціями, а має стати реальним наставником для свого колективу, лідером із відповідними професійними та людськими якостями, особою, до якої можна звернутися за допомогою у вирішенні певної проблеми, за порадою, за роз'ясненням тощо. Вважаємо, що на сьогодні розуміння керівника органу поліції не є таким, що визначає його правове становище як керівника-наставника, як керівника-лідера, оскільки наша правоохоронна система ще не переформатувалась на новий рівень свого розвитку та функціонування. І якщо реформування торкнулося в більшій мірі саме рядових поліцейських, то реформування правового статусу керівників відбувається досить поступово та повільно. Тому наразі досить актуальним є саме удосконалення правового статусу та роботи керівників органів поліції у питаннях, які віднесені до їх компетенції та мають на меті посилення здійснення законності та дотримання дисципліни в органі поліції, якими вони керують.

Окреслюючи проблему удосконалення дій керівника щодо дотримання законності та дисципліни, варто розпочати саме з удосконалення адміністративного законодавства у вказаній сфері. А це ефективно можна здійснити шляхом систематизації основних проблем у правовому регулюванні повноважень керівника у сфері дотримання законності та дисципліни, а також окреслення певних практичних проблем у вказаній сфері.

Якщо ж розглядати аспекти удосконалення законності в поліції, варто звернутися до думки Д. М. Полонського, який проводив аналіз проблем ще в нереформованому органі – міліції. Проте більшість із наведених вченим проблем, які існували у міліції, є характерними й для реформованого органу поліції. Так, вчений шукав причини, які впливають на шляхи зміцнення законності в правозастосовній діяльності органів внутрішніх справ, а тому вважав за необхідне ретельно вивчити причини і умови, що сприяють порушенню законності. Такими

загальними причинами й умовами автор називає недоліки та суперечливий характер нормативно-правової бази у сфері міліцейської діяльності; недосконалість організаційно-управлінських структур міліцейської системи; невідповідність між службовими функціями й обов'язками та правами працівників; організаційні недоліки в підборі, розстановці й вихованні кадрів; незадовільне матеріально-технічне забезпечення служби; незадовільний рівень стимулювання діяльності працівників міліції тощо [238, с. 113].

Окреслюючи проблеми, які впливають на стан законності в роботі органів поліції, А. П. Сахно також надає досить широкий їх перелік, серед яких суттєве місце займає й ряд повноважень, які мають вчинятися саме керівниками органів поліції. Так, вчений до чинників, які негативно впливають на стан забезпечення законності в діяльності Національної поліції, відносить: неналежну перевірку та реагування на наявну негативну інформацію відносно особового складу сил охорони правопорядку; неякісне вивчення кандидатів на службу, ігнорування вимог нормативних актів, якими регламентований порядок організації перевірки та збору інформації щодо їх морально-ділових якостей та психофізіологічних особливостей; відсутність контролю безпосередніх керівників за поведінкою підлеглих, їх необізнаність про умови життя та потреби особового складу; невчасне та формальне проведення атестацій і спеціальних перевірок особового складу; неналежне виконання вимог наказів з питань роботи з персоналом та зміцнення дисципліни й законності в діяльності правоохоронних органів [239, с. 75].

Аналізуючи та узагальнюючи наведені вище твердження науковців, ми можемо зробити висновок про те, що робота керівників органів поліції щодо дотримання законності та дисципліни виражається у активних та конкретних діях у напрямку створення належних та відповідних умов для дотримання рядовими поліцейськими законності та дисципліни, чіткій регламентації їх дій у кадровій політиці, здійсненні організаційних дій, проведення належного та своєчасного контролю, вивченні особистості кожного підпорядкованого поліцейського, його службової діяльності та окремих аспектів особистого життя, розуміння їх проблем та психофізіологічних особливостей.

Отже, пропонуємо виділити та розглянути наступні напрямки удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності:

1) удосконалення законодавства, яке регулює загальні питання дотримання законності та дисципліни в органах Національної поліції України. Загалом про недосконалість чинного законодавства, а саме у сфері притягнення до дисциплінарної відповідальності, зазначали К. Коваленко та В. Брейм, а саме: «прийняття нового Дисциплінарного статуту Національної поліції України є великим кроком до подолання неврегульованості питання щодо правового регулювання дисциплінарної відповідальності поліцейських на законодавчому рівні, що призводило до неправильного застосування норм права в області дисциплінарної відповідальності та як наслідок порушення законності та прав поліцейських. Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» містить ряд недоліків, які потребують обговорення та внесення відповідних змін до нового Статуту» [240, с. 58].

Одним із аспектів удосконалення законодавства, на нашу думку, є закріплення чіткого розуміння того, що ж варто розуміти під терміном «законність» в роботі поліції. Це є необхідним для подальшого розуміння того, які дії як поліцейських, так і їх керівників є саме законними, такими, які відповідають нормам чинного законодавства. Зокрема, про таку проблему у своїх наукових працях говорив О. А. Марушій, який наголошував на тому, що в законодавстві України відсутнє правове визначення законності, хоча, на нашу думку, формування правової держави зумовлює об'єктивну потребу в формулюванні такої дефініції та її правовому закріпленні. З урахуванням розуміння способів реалізації норм права можна зробити спробу сформулювати поняття законності, а саме: законність – це точне дотримання громадянами, їх об'єднаннями, юридичними особами Конституції України, законів України та інших нормативно-правових і підзаконних актів, а також однакове виконання їх усіма посадовими і службовими особами державних органів та органів місцевого самоврядування [6, с. 134]. Якщо окреслювати різноманітні нормативно-правові акти, то можемо констатувати факт

того, що у різних актах принцип законності закріплено по-різному. Так, Конституція України тлумачить цей принцип як обов'язок органів державної влади та органів місцевого самоврядування діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України [68], Законом України «Про Національну поліцію» закріплено, що «поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України» [19]. Цими та іншими актами вказано на необхідність дотримання законності при застосуванні спеціальних засобів, вогнепальної зброї, дотримання законності при проведенні службового розслідування, застосуванні заходів примусу тощо. Наказом Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження порядку підготовки та видання наказів щодо проходження служби в поліції» від 23.11.2016 року № 1235 деталізовано роботу з належної підготовки та видання наказів з питань проходження служби поліцейськими [241], проте немає чіткого окреслення розуміння законності наказів керівників органу поліції.

Статтею 4 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» в межах дослідження законності наказів закріплено вимоги щодо видання наказів керівниками органів поліції, який містить положення про мету та завдання його видання, строк його виконання, порядок видання та форму видання (усний та письмовий) [43]. Проте зовсім не деталізовано вимоги до законності наказу. Звичайно, на практичному рівні ми розуміємо про те, що наказ має бути законний, виданий у визначеному законом порядку та уповноваженою на це особою. Нічого про вимоги до видання наказу керівників не зазначено й в названій вище ст. 8 Закону України «Про Національну поліцію України», а лише вказано на заборону виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази [19]. Досліджуючи норми ст. 8 Закону України «Про Національну поліцію», Д. М. Навроцький звертає увагу на ч. 3, якою передбачено, що «накази, розпорядження та доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України». Вчений зазначає, що таке формулювання у законі є невдалим та наводить наступні аргументи: по-перше: такі положення як

«службова, політична економічна та інша доцільність» взагалі відсутні у законодавстві та є оціночними поняттями; по-друге, запропонована законодавцем класифікація наказів не відповідає положенням ст. 60 Конституції України та є неповною; по-третє, ч. 3 ст. 8 Закону України «Про Національну поліцію» не узгоджується із положеннями ч. 1 ст. 41 Кримінального кодексу України, оскільки законодавством невизначено відповідальності за незаконних наказ чи доручення [242, с. 175]. В цілому ми погоджуємося із наведеною думкою вченого, оскільки відсутність термінологічного розуміння окремих понять у юридичній літературі не тільки дає підстави для різного їх тлумачення та створює неоднозначності щодо їх розуміння, а й впливає на розуміння наказу як законного, такого, що відповідає нормам законодавства в нашій державі.

З огляду на наведене вище та враховуючи важливість видання керівниками саме законних наказів, варто більш детально законодавчо закріпити вимоги до наказів керівника органу поліції. Тому з цього приводу підтримуємо думку окремих науковців про необхідність деталізації вказаних вимог саме на рівні закону. Як стверджує з цього приводу О. В. Нестерцова-Собакарь, «зміст реалізації принципу законності в діяльності підрозділів Національної поліції полягає у тому, що: по-перше, всі рішення, які приймаються працівниками поліції, мають відповідати чинному законодавству та підзаконним актам; по-друге, такі рішення не повинні виходити за межі їхніх повноважень, тобто вони можуть прийматися тільки з питань, що віднесені до їхньої компетенції; по-третє, рішення посадових осіб поліції повинні прийматися у такому порядку і таких формах, які відповідають нормативним приписам». Вчена наголошує на «необхідності вдосконалення законодавчого забезпечення принципу законності в діяльності Національної поліції шляхом вироблення механізму його реалізації, окреслення цих положень у ст. 8 Закону України «Про Національну поліцію» [243, с. 71]. Погоджуємося із необхідністю чіткого визначення вимог до наказу керівника, адже це є одним із важливих елементів дотримання законності та дисципліни в органі поліції. Керівники мають не просто розуміти значення свого наказу, а й дотримуватися

приписів закону щодо їх видання. І чим ясніше будуть закріплені вимоги до видання наказу, тим відповідальнішими будуть керівники у питаннях його видання.

Поряд із удосконаленням розуміння законності варто дещо й охарактеризувати й поняття «дисципліна», яке також на сьогодні не є досконалим. Про недосконалість терміну «дисципліна» саме по відношенню до мілітаризованих структур говорив у своїй статті О. В. Панасюк. Вчений наголошував на тому, що службовці (військовослужбовці) зобов'язанні виконувати й усні накази начальників усіх рівнів, що в мілітаризованих структурах є надзвичайно важливим, а їх невиконання вважається порушенням службової (військової) дисципліни [244, с. 31]. Тобто вчений наголошує на тому, що у визначенні, яке закріплено у Дисциплінарному статуті є вказівка на те, що службова дисципліна, крім основних обов'язків поліцейського, визначених ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію», зобов'язує поліцейського безумовно виконувати накази керівників, віддані (видані) в межах наданих їм повноважень та відповідно до закону [43], але не має прямої вказівки на виконання усних наказів, які є досить важливими та часто вживаними у роботі поліції. Фактично вчений говорить про те, що поняття «дисципліна» розкрито не в повному обсязі. Крім того, варто наголосити й на тому, що різні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти регулюють поняття «дисципліни» по різному, що, на нашу думку, також суттєво впливає на стан її дотримання різними суб'єктами правовідносин. Вважаємо, що у вказаному аспекті має бути єдність поняття дисципліни, однакове її розуміння у всіх органах влади та між всіма суб'єктами.

Удосконалення законодавства в частині дотримання законності та дисципліни А. В. Нетудихатка пропонує розглядати й шляхом створення умов для розвитку методу сприяння у забезпеченні законності і дисципліни в діяльності поліції, прийнявши наказ Національної поліції України «Про наставництво в діяльності поліції». Відповідно до наказу закріпити необхідність обрання для поліцейського, який вступив на службу або призначений на відповідну посаду вперше, наставника. До обов'язків наставника слід віднести професійне консультування поліцейського, надання йому методичних рекомендацій з

виконання своїх посадових обов'язків та завдань, моніторинг ефективності здійснення своїх повноважень підопічним поліцейським, адаптація його до нового колективу, надання необхідної інформації, яка стосується діяльності поліції та особливостей формальних і неформальних відносин в колективі [47, с. 179]. В цілому ми є прихильниками думки, відповідно до якої молодим спеціалістам необхідно якнайшвидше та якнайкраще адаптуватися до умов роботи, зрозуміти на практиці сутність та значення роботи поліції, отримати весь комплекс необхідної для роботи інформації з метою розуміння сутності роботи поліцейського, його функцій та повноважень. Отримати інформацію про роботу поліції в принципі самостійно можна, шляхом не тільки наявності теоретичних знань, а й певного спостереження та застосування інших заходів, але це не відобразить повну картину про сутність та значення поліції як органу влади в цілому. Тому, дійсно, вирішення проблеми введення в курс молодого спеціаліста може бути здійснено за допомогою наставництва. І наставник у такому випадку має не просто роз'яснити та показати аспекти роботи, а й забезпечити роз'яснення положень, які стосуються службової дисципліни, з тим, щоб особа зрозуміла, що неухильне дотримання законності та службової дисципліни – це важлива засада діяльності кожного поліцейського. Крім того, наставництво можна застосовувати не тільки по відношенню до молодих спеціалістів, а й щодо поліцейських, які мали проблеми із службовою дисципліною та на яких накладено відповідне дисциплінарне стягнення. Наставник у такому випадку буде надавати не тільки відповідну допомогу з того чи іншого питання, а й слідкувати за рівнем дотримання такою особою законності та службової дисципліни з метою недопущення таких дій у майбутньому.

Важливого значення для удосконалення законодавства щодо дотримання законності та дисципліни варто назвати й розроблення інструкцій з поведінки для поліції в умовах війни чи надзвичайних ситуаціях. Варто досить детально, на нашу думку, окреслити алгоритм дій керівників щодо організації роботи, забезпечення законності та дисципліни своїх працівників у випадку введення воєнного положення чи настання певної надзвичайної ситуації. І алгоритм дій керівників має бути розписаний саме враховуючи їх ієрархічне положення. Наприклад, на Голову

Національної поліції має бути покладено обов'язок створення умов для максимального забезпечення збереження особового складу, збереження їх життя та здоров'я шляхом надання для цього відповідних матеріалів та засобів індивідуального захисту (надання всіх необхідних засобів для виконання покладених функцій та захисту (шоломи, бронежилети тощо). На керівників нижчих ланок управлінь органами поліції має бути покладено також обов'язок створення умов для максимального забезпечення збереження особового складу, їх життя та здоров'я (організація сховищ) та контроль за дотриманням підлеглими особами заходів їх захисту.

Окремим напрямком удосконалення дій керівника органу поліції щодо дотримання законності та дисципліни, на нашу думку, варто назвати й підвищення якості внутрішньо-управлінських процесів у роботі органів поліції, зокрема між керівниками та підлеглими особами. Удосконалення внутрішньо-управлінських процесів, як вважає В. М. Білик, може бути досягнуто за наявності чіткої та узгодженої стратегії керівництва Міністерства внутрішніх справ України й Національної поліції України щодо внутрішньо-управлінських процесів у системі, що водночас забезпечить злагоджену роботу органів і підрозділів [245, с. 24];

2) удосконалення правового статусу керівників органів поліції щодо дотримання законності та дисципліни. При удосконаленні адміністративного законодавства, яке регулює правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності також варто звернути увагу на удосконалення законодавства у сфері діяльності поліцейських та чітке закріплення їх функцій, повноважень та алгоритму дій при виникненні тієї чи іншої ситуації. Ми вже говорили про те, що дисципліна праці – це слідування особою, яка уповноважена на виконання конкретних завдань та функцій належної поведінки, здійснення чітких та упорядкованих дій у відповідності до прийнятих актів та у встановленому законом випадку. У цьому контексті погодимось із думкою І. В. Костенко та А. В. Кісіль, які на підставі аналізу причин, які стали наслідком неналежного рівня отримання позитивних результатів від проведення реформи поліції виділяє й відсутність чіткого нормативного документа з визначеними

інструкціями, оскільки на даний момент працівникам доводиться користуватися «Кодексом про адміністративні правопорушення» від 1984 року, в якому з'являється все більше й більше суперечностей з внесенням кожної нової правки». Вчені говорять про найголовніше завдання – подолати прогалини в законодавстві, щоб уникнути суперечок та гальмування діяльності правоохоронних органів і реального бажання керівників Національної поліції продовжувати реформування та змінюватися на краще [246, с. 126–127]. Так, дійсно у нашій державі відбулося оновлення законодавства про поліцію, проведено її реформування із врахуванням міжнародно-правових норм та міжнародних аспектів роботи, певного досвіду зарубіжних країн. Але застарілими є ряд законодавчих актів національного законодавства, в тому числі й згаданий науковцями Кодекс про адміністративні правопорушення України, в якому залишаються прогалини, які впливають на безпосередню роботу органів поліції та ставлять під загрозу законність їх дії як представників правоохоронних органів. Так, прогалинами Кодексу про адміністративні правопорушення України К. О. Чишко називає «відсутність норми, яка б зобов'язувала особу повідомляти відомості щодо себе чи мати при собі відповідне посвідчення, наприклад: паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, тимчасове посвідчення громадянина України, дипломатичний паспорт, службовий паспорт». Вчена наголошує на тому, що за таких обставин працівники поліції нерідко потрапляють в ситуації, де вони фактично безсилі, адже правопорушник із особистих суб'єктивних міркувань та з метою не бути притягненим до адміністративної відповідальності невірно називає відомості щодо себе або взагалі їх замовчує. І єдиним виходом у такій ситуації вчена вбачає застосування короткострокового затримання особи [247, с. 248]. Досить часто при наявності таких обставин, які зазначені вище, діяльність поліції та виконання поліцейськими своїх повноважень оскаржують, аргументуючи це тим, що поліцейські порушують принцип законності у своїх діях. А це, звичайно, впливає на стан дисципліни в органі поліції, оскільки можуть мати місце певні скарги на поліцейських, в тому числі й до вищестоящего керівництва та до суду. В цілому такі дії можна розцінювати як перешкоди, які виникають на шляху дієвого

та ефективного застосування поліцейськими своїх законних повноважень, визначених для їх роботи. Відповідальність, яка на сьогодні покладається на громадян за перешкоджання законній діяльності поліції, на жаль, є або ж неефективною, або ж взагалі відсутньою за певні дії. А це спричиняє розвиток серед поліцейських таких почуттів як несправедливість, озлобленість тощо, що звичайно ж впливає на їх роботу та дотримання дисципліни.

Окремим напрямком удосконалення правового статусу керівників органів поліції ми називаємо й необхідність розуміння самими керівниками важливості вчинення своїх дій та розуміння того, що саме вони є прикладом для наслідування для інших працівників та службовців. Тому керівники мають реально розуміти значення свого правового статусу та значення своїх дій, правильно застосовувати надані повноваження: організаційні, каральні, заохочувальні та інші. Підтримуючи наведену думку, В.В. Сокурєнко, О.М. Бандурка, О.І. Безпалова та О.В. Джафарова наголошують на тому, що керівник органу (підрозділу) поліції повинен: 1) бути прикладом дотримання Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, професійно-етичних вимог, основних принципів професійної діяльності та правил поведінки поліцейських, а також вимагати їх дотримання від підлеглих; 2) відповідати за віддані (видані) розпорядження (доручення) і накази, наслідки їх реалізації, відповідність їх законодавству України; 3) об'єктивно оцінювати виконання службових обов'язків підлеглими, а в разі порушення норм законодавства України або недотримання їх вимог – ініціювати притягнення їх до відповідальності згідно із законодавством України [248, с. 250–251]. Ми повністю погоджуємося із тим, що керівник завжди перебуває в полі зору своїх підлеглих осіб і стає взірцем для наслідування. Дії керівників органу поліції не повинні суперечити меті, завданням та цінностями організації. А тому поведінка керівників має встановлювати так звані еталонні норми, еталонну поведінку, яку мають наслідувати підлеглі співробітники. Керівнику завжди варто пам'ятати, що поганий приклад завжди слідувати легше, ніж хороший, а завдана при поганому прикладі

шкода органу поліції буде в рази більша, так як її співробітники зрозуміють, що поведінка їхніх керівників не відповідає проголошуваним ними цінностям;

3) удосконалення організаційно-управлінських заходів з боку керівників щодо зміцнення законності та дисципліни. Організаційна робота керівника – це ключова ланка, на основі якої створюється підґрунтя для дотримання підлеглими поліцейськими своєї діяльності. А тому для здійснення організаційної роботи недостатньо просто мати певні знання, а мають бути досить розвинуті навички управління та організації роботи, досконале розуміння не тільки роботи поліції, а й розуміння внутрішніх процесів, які відбуваються в органі поліції, розуміння міжособистісних відносин у колективі. Все це, на нашу думку, набувається із досвідом роботи, досвідом управління та керівництва певним колективом. В.М. Білик, окреслюючи проблеми в роботі органів поліції, зазначав, що «першою й основною групою проблем є недостатньо чітка організація діяльності підрозділів поліції, яка стосується безпосередньої діяльності керівників органів і підрозділів Національної поліції всіх рівнів. Сьогодні такими керівниками призначаються особи, які нещодавно прийняті на службу в поліцію, молоді кадри. Проте керівництво має здійснюватися насамперед професійно, тому заміщення посад керівників управлінцями професіоналами, які мають відповідну підготовку (наприклад, диплом магістра), залишається основним завданням на шляху вдосконалення діяльності поліції в Україні» [245, с. 24]. В цілому ми підтримуємо думку про важливість розвитку органів поліції та наповнення її новими та молодими кадрами, але все ж вважаємо, що має бути баланс між професійною та управлінською діяльністю. Тобто маєтись на увазі те, що керівник має бути не тільки професіоналом, а й управлінцем, а для управління необхідний досвід роботи, досвід керування та організації. Тому думка, висловлена В. М. Біликом, на нашу думку, є доцільною та саме такий підхід має застосовуватися щодо організації керівних посад у діяльності підрозділів поліції.

Удосконалення організаційної роботи керівників в органах Національної поліції, як говорить О. А. Ляковська, є досить важливою та необхідною. Вчена зазначає, що «в роботі поліцейських колективів бракує організовуючої ролі

керівників. Разом із фінансовими, матеріально-економічними та побутовими проблемами значний вплив на стан соціально-психологічного клімату в поліцейських колективах має здатність керівного складу організовувати діяльність підлеглих підрозділів. Чільне місце серед несприятливих умов, що впливають на взаємостосунки в поліцейських колективах, посідають саме ті, усунення яких цілком належить до компетенції управлінської діяльності керівника як лідера, тобто – суто недоліки в управлінні й керуванні підпорядкованими колективами» [51, с. 118]. Погоджуючись із наведеною вище думкою, зазначимо, що організаційна робота керівника органу поліції є постійною, а організаційна діяльність керівника поліції спрямована на встановлення відповідних формальних і неформальних правил та норм організаційної поведінки з урахуванням вкладу кожного співробітника в процес роботи органу поліції, формування напрямків для реалізації групових задач, що стоять перед органом поліції, правильної оцінки роботи кожного поліцейського одноособово та в їх сукупності тощо. Організаційна робота керівника органу поліції спрямована й на вирішення кризових ситуацій, які виникають у роботі органу поліції, у службових взаємовідносинах, при здійсненні командної роботи тощо. Всі ці організаційні чинники та їх вирішення, на нашу думку, суттєво впливають на законність роботи поліцейських та стан дотримання ними службової дисципліни.

Про комплексний підхід до удосконалення організаційно-управлінських заходів щодо зміцнення законності та дисципліни в роботі органів внутрішніх справ в цілому говорила Н. І. Мозоль, яка виділяла досить широкий перелік конкретних заходів: «підвищення соціально-правового захисту працівників органів внутрішніх справ (підвищення розмірів грошового забезпечення, відновлення пільг тощо); підвищення якості професійного відбору до органів внутрішніх справ; підвищення якості проведення професійної підготовки, посилення контролю за складанням працівниками органів внутрішніх справ заліків та іспитів з дисциплін, вивчення яких є обов'язковим під час службової підготовки; здійснення рейдів, раптових перевірок щодо виявлення порушень службової дисципліни й законності, визначення відповідних груп ризику; підвищення ефективності психологічного

забезпечення службової діяльності працівників органів внутрішніх справ (вивчення соціально-психологічного клімату з метою своєчасного застосування профілактичних заходів); підвищення якості виховної роботи (використання засобів наочної агітації, читання лекцій із питань культури й етики тощо); своєчасне доведення до відома працівників органів внутрішніх справ офіційної інформації про порушників дисципліни й законності та вжитих стосовно них заходів; матеріальне й моральне стимулювання працівників органів внутрішніх справ, яких протягом року не було притягнуто до дисциплінарної відповідальності [249, с. 162]. У вказаному аспекті можна зробити висновок, що організаційна робота керівників в органах Національної поліції спрямована на ефективне використання людських ресурсів, досягнення цілей організації шляхом використання співробітників за принципом економічної витрати обмежених ресурсів тощо;

4) врахування керівниками органів поліції окремих аспектів психологічної підготовки та психологічної готовності підлеглих осіб до виконання того чи іншого наказу чи завдання. Цей аспект є досить важливим, але, на жаль, на сьогодні таким положенням не приділено достатньої уваги, а психологічна підготовка підлеглих осіб часто нівелюється керівником, не враховується при наданні доручення чи наказу. Звичайно, робота поліцейським вимагає значних сил та уваги, відповідного рівня фізичної та психологічної підготовки, а тому в цілому, обираючи цю професію варто розуміти рівень своєї відповідальності та розуміти, що службовий обов'язок варто виконувати в безумовному порядку. Але, з іншої сторони, є керівник, який має забезпечувати належний рівень роботи органу поліції, забезпечувати відповідний рівень законності та службової дисципліни, а отже, його основною метою є розуміння його органу із внутрішньої сторони, розуміння особистості кожного окремого працівника та його можливостей. Керівник має розуміти рівень психологічної підготовки кожного свого співробітника, враховувати його психологічний стан саме на момент доручення йому того чи іншого завдання чи надання наказу. І це є суттєвим та значно впливає на рівень службової дисципліни в органі поліції. Досліджуючи соціально-психологічні засади становлення та розвитку поліцейського менеджменту, Т. Матієнко зазначає,

що «більшість недоліків і труднощів в управлінні персоналом органів внутрішніх справ має місце через ігнорування психологічних аспектів управлінської діяльності: підбір кадрів і обов'язків не відповідають особистісним можливостям виконавців; розподіл доручень відбувається без належного врахування індивідуально-психологічних особливостей працівників та мотивації до виконання певної роботи; колективам підрозділів бракує згуртованості та групової сумісності; керівникам не вистачає навичок оптимального спілкування, впливу на підлеглих та управління конфліктами [250, с. 186]. Отже, керівник має враховувати те, що підвищення ефективності роботи кожного поліцейського, а також дотримання ним законності та службової дисципліни відбувається крізь розуміння індивідуальних особливостей особи та врахування її психологічної підготовки та психологічного стану у період виконання наказу чи доручення керівника;

5) удосконалення дій керівників органів поліції щодо дотримання законності та дисципліни, особливо у питаннях дотримання та збереження психологічного здоров'я підлеглих поліцейських. На сьогодні можна встановити тісний контакт із психологічним здоров'ям працівників та дотриманням ними службової дисципліни та законності у їх діях при безпосередньому виконанні своїх посадових обов'язків. У вказаному напрямку варто назвати думку М. С. Корольчук. Автором уточнено перелік вимог до керівника, дотримання яких сприятиме готовності до збереження психологічного здоров'я підлеглого особового складу: 1) повага і гуманістичне ставлення до підлеглих; керівник має бути вимогливим, наполегливим, проте обов'язково справедливим і гуманним; 2) врахування керівником індивідуально-психологічних особливостей кожного підлеглого; 3) увага до позитивних зрушень в роботі чи поведінці підлеглого, своєчасна оцінка і заохочення працівників, розкриття перспектив; 4) обережне використання критики і покарань підлеглих, критика має відбуватись віч-на-віч, а заохочення – при всіх; 5) вміння попереджувати і залагоджувати конфлікти у підрозділі, підтримувати сприятливий соціально-психологічний клімат в колективі; 6) здатність бути лідером і референтною особистістю, навчати і виховувати підлеглих власним прикладом;

7) особисте дотримання здорового способу життя і підтримка його вимог в колективі підрозділу [251, с. 90];

б) системний аналіз внутрішньої роботи органу поліції та поглиблене вивчення керівником органу поліції внутрішньої роботи колективу, в тому числі й взаємовідносин між підлеглими особами. На практиці це здійснюється через проведення певних внутрішніх опитувань та шляхом здійснення внутрішнього нагляду за роботою підлеглих в колективі. У свій час О. В. Пабат проводив аналіз критеріїв, які стосуються роботи органів поліції та говорив про те, що у 2018 році змінились критерії оцінки роботи поліцейського. Вчений зазначав, що першим критерієм оцінки лишилася довіра населення до поліції. Другий критерій – внутрішнє опитування поліцейських, для виявлення проблем зсередини, їх аналізу і оперативного вирішення. Третій критерій – оцінка діяльності за пріоритетними напрямками роботи. Що стосується другого критерію, то вчений говорить про те, що проблема внутрішнього опитування поліцейських, для виявлення проблем зсередини полягає в тому, що такі опитування майже ніколи не породжували ніяких наслідків. Більшість проблем, про які можуть повідомити поліцейські в опитуванні, мають системний характер і є відомими. Щодо оцінки діяльності за пріоритетними напрямками роботи, то це є, по суті, показниками роботи, від котрих три роки намагалися відмовитися [252, с. 184]. Ми погоджуємося із тим, що досить часто до проведених внутрішніх опитувань, які здійснюються з конкретною метою, в тому числі й щодо виявлення проблем законності та порушення дисципліни серед поліцейських, застосовується досить формальний підхід до результатів такого опитування. Формальність виражається у проведенні самого процесу опитування, без подальшого активного аналізу його результатів, без вивчення думки поліцейських з того чи іншого питання. Проведення анонімного опитування та його результати взагалі можуть в повній мірі перекреслити розуміння керівника про стан справ у підпорядкованому йому відділі, сформулювати нові підходи до розуміння організаційної та управлінської діяльності в колективі, в тому числі й із застосуванням нових методів та підходів до дотримання законності та дисципліни.

До вказаного напрямку удосконалення роботи керівників поліції ми пропонуємо також віднести й здійснення профілактики проблем в органі поліції, зокрема усередині поліцейської організації. Реальним напрямком досягнення наведених вище цілей у науковій літературі називають саме дотримання керівниками певних психологічних умов по відношенню до своїх підлеглих осіб. До таких умов віднесено: а) забезпечення гуманістичного особистісно-орієнтованого підходу до працівників поліції; б) організацію ефективної командної роботи та лідерства в підрозділах; в) мотивацію в роботі працівників поліції, їх особистісний розвиток [253, с. 451] тощо;

7) здійснення керівником активної роботи із підлеглими особами, вивчення їх не тільки професійної роботи, а й позаслужбового життя. Ми вже говорили про те, що це питання є досить актуальним, оскільки проблеми в особистому житті та конкретні особисті проблеми часто є наслідком порушення дисципліни та законності в роботі працівників, що впливає на стан службової дисципліни підлеглих поліцейських. У вказаному напрямку має бути здійснена активна робота керівників та у випадку необхідності надання допомоги підлеглим особам як з психологічної так і з інших точок зору. Цей підхід має на меті розроблення спеціальних заходів взаємодії з підлеглими особами, які б враховували взаємодію службову та позаслужбову;

8) розвиток та запровадження керівником командного принципу роботи в органі поліції. У науковій літературі зазначено, що для успішного формування і згуртування команди керівник повинен: визначити організаційну структуру команди, підібрати її склад, розподілити функції і обов'язки; призначити керівників і відповідальних за певні напрямки; своєчасно планувати, розподіляти і координувати роботу; чітко пояснювати цілі і завдання; долати перешкоди і уникати конфліктів; забезпечити активність команди силою авторитету і прикладу, зацікавити кожного члена команди, допомагати, підтримувати, показувати перспективу; залучати всіх до вирішення завдань [253, с. 459; 254, с. 230]. Згуртування та чіткий розподіл ролей у команді, взаємна координація зусиль і реагування з метою успішного виконання спільного завдання не тільки сприяє

більш кращому та швидшому результату від такої роботи, а й посилення дотримання ними законності та дисципліни, оскільки законність та своєчасність дій одного учасника взаємозалежать від дій іншого учасника;

9) налагодження більш тісної взаємодії керівників із своїми підлеглими у форматі паритетних та рівних взаємовідносин, взаємовідносин, які побудовані на основі діалогу. Досліджуючи цей напрямок удосконалення дій керівників, необхідно звернути увагу на нехтування керівниками інтересами свої підлеглих. Як стверджують І. В. Костенко та А. В. Кісіль, «майже всі ідеї та пропозиції, які надходять від рядових поліцейських, не сприймаються керівним складом. В основному погляди керівників спрямовані на результативність свого відділу, дійсно ця властивість є надзвичайно важливою, але ефективною вона стає тільки тоді, коли така діяльність активно здійснюється заохоченими працівниками в системі з керівним складом та приносить відповідні результати. Однак виконання недоцільних наказів та ігнорування будь-якої ініціативи від рядового складу не надає реальних результатів, тому що вся діяльність спрямована для створення поверхової статистики. На жаль, третій етап є провальним та безрезультатним та негативно виявляється як всередині структури (велика кількість звільнень з посад), так і із зовнішньої сторони (збільшення рівня недовіри до поліції з боку населення)» [246, с. 127]. Тому, вважаємо, що має бути відкритий діалог керівництва зі своїми підлеглими і саме шляхом застосування діалогу варто вирішувати всі проблеми, які виникають в органі поліції, між поліцейськими безпосередньо, між поліцейським та керівником тощо. Застосування такої форми взаємодії є одним із превентивних напрямків щодо порушення поліцейським законності та службової дисципліни, а з боку керівника – порушення законності по відношенню до підлеглих поліцейських, службовців та інших працівників органу поліції;

10) удосконалення функцій щодо контролю за дотриманням законності та дисципліни в цілому, а також у період дії особливого стану у нашій державі – воєнного стану. Загальними аспектами та діями з боку керівників органів поліції варто назвати наступні напрямки роботи керівника: 1) здійснення модернізації системи контролю за діями підлеглих осіб; 2) регулярне проведення перевірок

функціонування системи внутрішнього контролю; 3) розроблення ефективних процедур та інструментів здійснення контролю; 4) створення ефективної системи захисту осіб, які повідомляють про порушення службової дисципліни в органі поліції; 5) розроблення процедур здійснення превентивної роботи у сфері здійснення контролю; 6) удосконалення системи захисту інформації в органах поліції; 7) створення механізмів попередження порушення законності та службової дисципліни на ранніх етапах розвитку цих явищ; 8) створення в органі поліції такого мікроклімату, який би забезпечував розуміння кожним співробітником того, що керівник є прихильником неприпустимості порушення законності та дисципліни серед підлеглих йому осіб та у підпорядкованому йому органі поліції.

Що стосується здійснення контролю у період дії особливого стану у нашій державі, то погодимося із думкою І. С. Дрок, що «основним нормативно-правовим актом, яким керуються державні органи в Україні під час введення воєнного стану є Закон України «Про правовий режим воєнного стану», проте його положення не у достатній мірі вирішують питання кадрового забезпечення Національної поліції в умовах війни. Вчений наголошує на тому, що аналіз діяльності органів та підрозділів Національної поліції у лютому–березні 2022 року свідчить про те, що основні засади кадрової політики такого органу залишаються такими, як і були до запровадження воєнного стану» [255, с. 319–320]. Зважаючи на наведене вище, актуальним є саме удосконалення дій керівника органу поліції у кадровій сфері у період дії воєнного стану в Україні. Нові проблеми у сфері кадрових питань виникли у період війни, коли необхідним стала реформація поліцейських та переведення їх на режим воєнного часу. Така практика в Україні до 24.02.2022 р. в Україні була відсутня. Непідготовленим було і законодавство України у вказаній сфері, а механізм дії поліцейських не був відпрацьованим та злагодженим. Навчання працівників у мирний час проводилось, кожний розумів певний алгоритм своїх дій у окремих ситуаціях, проте говорити про повну готовність як керівників, так і підлеглих осіб до умов воєнного стану неможна. Більшість кадрових питань вирішувалось саме у період воєнного стану, оскільки більшість рішень приймалися у складних умовах та досить оперативно. Втім, відзначимо, що на сьогодні основа

кадрової політики формування органів поліції в умовах воєнного стану вже є, а тому варто просто поглиблювати цю політику із врахуванням досвіду міжнародного права та практики, які вже наразі сформувалась у нашій державі.

Погодимося із думкою І. С. Дрюк, який одним із яскравих прикладів виникнення та вирішення кадрових питань саме в умовах війни називає прибуття евакуйованих поліцейських (наприклад, жінки з дітьми) на території України, на яких не ведуться активні бойові дії, постановка їх на облік, розміщення тощо. Ці питання вирішуються у робочому порядку, хоча, на наш погляд, повинні бути нормативні підстави на рівні МВС України та відпрацьований алгоритм дій, адже під час окупації Донецької та Луганської областей, а також під час анексії Автономної Республіки Крим подібні ситуації вже відбувалися [255, с. 320]. Слід також зазначити, що у період дії воєнного стану повноваження поліцейських розширюються, їх переводять на посилений варіант несення служби, а до вчинення певних дій застосовується спрощена процедура повідомлення керівника (наприклад, про застосування поліцейських заходів примусу), розширюються повноваження поліцейських в частині застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї, спрощується порядок присвоєння спеціальних звань поліції під час дії воєнного стану, спрощується порядок носіння однострою тощо;

11) розвиток стимулювання керівників усіх рівнів до використання нових управлінських практик, в тому числі й у питаннях дотримання законності та дисципліни підлеглими особами. Так, наприклад, у питанні стимулювання дій керівника щодо здійснення заохочень важливим є розроблення критеріїв, які відмежовують один вид заохочення від іншого. Зокрема, таку думку висловлює Н. В. Сорочан, яка говорить про те, що аналіз нормативно-правових норм, що регулюють механізм реалізації заходів заохочення, свідчить, що немає чітких критеріїв розподілу видів заохочень. У кожному окремому акті може міститися будь-який вид заохочень, який не суперечить чинному законодавству, міжнародно-правовим актам та моральності. Існує багато точок зору щодо класифікації заохочень, але що стосується працівників поліції, окрім встановлених КЗпП України заохочень, до них застосовуються також спеціальні заохочення, які

встановлені Законом України «Про Дисциплінарний Статут Національної поліції України» [174, с. 114]. При вчиненні керівником організаційних та управлінських дій щодо забезпечення законності та дисципліни застосування заходів заохочення є одним із кроків підтримання службової дисципліни та подальшого стимулювання працівників до ефективної роботи та дотримання дисципліни. Але, дійсно, на сьогодні не визначено, якими критеріями має керуватися керівник, приймаючи рішення про застосування того чи іншого виду заохочення. А тому вважаємо за доцільне розроблення критеріїв застосування визначених законом заходів стимулювання, якими могли б користуватися керівники різних рівнів при застосуванні до особи того чи іншого заохочення, що визначене законом;

12) удосконалення дій керівника у питаннях забезпечення особистої безпеки працівників поліції. Також висловлюється точка зору щодо доцільності нормативного забезпечення поняття «особиста безпека поліцейського» в Законі України «Про Національну поліцію» чи у відповідному підзаконному нормативно-правовому акті, що дасть поштовх до вирішення теоретичних і практичних питань стосовно конкретних заходів підвищення особистої безпеки поліцейських до того рівня, щоб не наша країна рівнялася на поліцейські можливості зарубіжних країн, а вони на наші [256, с. 120].

Іншими напрямками адміністративного законодавства, яке регулює правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності варто назвати: 1) удосконалення стилів управління керівників, суть якого зводиться до можливості керівника застосовувати різноманітні стилі в управлінні органом поліції; 2) створення умов для дотримання професійних стандартів діяльності працівників органів поліції, що можна здійснити шляхом розмежування стандартів дотримання прав людини в діяльності органів поліції та професійних стандартів; 3) координування роботи поліцейських та мотивування персоналу для її виконання; 4) забезпечення реального впливу на підлеглих осіб; 5) перевірка законності дій та службової дисципліни не тільки тих осіб, які мають з цим певні проблеми, а й відносно тих осіб, показники роботи та рівень дисципліни не викликають якихось проблем; 6) посилення контролю з боку керівників за

дотриманням законності та дисципліни підлеглими особам, в тому числі, як пропонує А. Г. Нікуліна, шляхом створення незалежного органу контролю за дотриманням законності та дисципліни в органах поліції на кшталт Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії [257, с. 12]; 6) проведення різноманітних тренінгів для керівників органів поліції з метою вивчення поведінки працівників, вирішення практичних завдань у конфліктних ситуаціях та інших ситуаціях, які виникають в роботі органів поліції тощо; 7) виховання у співробітників почуття особистої відповідальності та моральних стимулів причетності до вирішення поставленого завдання, дотримання законності та службової дисципліни; 8) підтримка управлінських нововведень у сфері дотримання законності та дисципліни з боку керівників підрозділів та осіб, які займають у них відповідальні пости; 9) чітке доведення до підлеглих осіб загальних та конкретних цілей нововведень, розуміння поставлених перед ним завдань, задач у сфері дотримання законності та дисципліни. Окремо наголосимо й на тому, що виконання цих та інших заходів та дій керівника органу поліції має супроводжуватися впевненими діями керівника органу поліції та базуватися на відповідних нормах законодавства.

Підводячи підсумок, зазначимо, що удосконалення дій керівника має розпочинатися із удосконалення загального законодавства у питаннях дотримання законності та дисципліни, а вже потім має реалізовуватися у конкретних напрямках безпосередньої роботи керівника органу поліції. На сьогодні не можна виділити пріоритетні напрямки удосконалення дій керівника щодо дотримання законності та дисципліни в органах поліції, оскільки всі виділені нами напрямки є досить важливими та суттєво впливають на стан дисципліни та законності в орган поліції. Вважаємо, що їх вивчення має бути комплексним та систематичним. Щодо останнього критерію, то саме завдяки систематичності можна досягнути значного підвищення рівня дотримання законності та службової дисципліни серед особового складу та досягнути рівня розуміння кожним поліцейським, що варто діяти виключно у рамках закону та наданих повноважень.

Висновки до Розділу 3

Основними аспектами діяльності керівника поліції щодо забезпечення дисципліни і законності у зарубіжних країнах названо: 1) принцип відповідальності керівників за віддані накази, контроль за діяльністю поліції (Франція); 2) чітке закріплення обов'язку з боку поліцейських дотримуватися вимог службової дисципліни та законності у своїх діях, а також вимог виконання особовим складом наказів керівника органу поліції, про що зазначається в присязі, яку складають поліцейські перед вступом на посаду (Польща, Чехія); 3) питання службової дисципліни органів поліції закріплюється у відповідних правових актах, які є спеціальними для таких органів та є відмінними від актів, які регулюють питання дисципліни для цивільних осіб (США); 4) особлива участь керівника органу поліції у питаннях виконання основних завдань, які стоять перед органом поліції (Франція, Польща, Словенія); 5) чітке окреслення адміністративно-правового статусу керівника та його повноважень у спеціальних нормативно-правових актах, а дотримання законності та дисципліни підлеглих осіб відповідними спеціальними актами (Велика Британія, Франція); 6) наявність значної кількості адміністративних наказів, які характеризуються розробленням значної кількості різноманітних ситуацій, які детально закріплюються, описуються та визначають порядок дій поліцейських (Франція); 7) ставлення керівників до підлеглих як до повноправних партнерів, які об'єднані спільною метою вирішення проблемних завдань (Німеччина), в тому числі й шляхом проведення дискусій керівника та підлеглого із залученням усіх представників підрозділу та заслуховуванням їхніх думок (Бельгія), виконання дорадчої функції (Португалія); 8) забезпечення якісного та своєчасного навчання керівників органів поліції, спрямованого на удосконалення їх управлінських функцій та розвиток керівних якостей особи (Німеччина), вивчення менеджменту (Польща); 9) здійснення керівником органу поліції профілактичної роботи, метою якої є недопущення порушень дисципліни та законності в органах поліції, в тому числі й шляхом планування певних дій, роботи керівників та особового складу (США); 10) розгляд керівника органу поліції як

наставника у роботі з молодими фахівцями (Німеччина); 11) особлива участь керівника щодо здійснення дисциплінарного провадження; 12) вчинення керівником організаційних заходів щодо забезпечення внутрішньої безпеки органів поліції (США, Болгарія, Польща, Чехія).

До основних напрямків удосконалення правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, віднесено:

- 1) удосконалення управлінських стилів роботи керівників з питань забезпечення дисципліни та законності;
- 2) створення умов для дотримання професійних стандартів діяльності працівників органів поліції, що можна здійснити шляхом розмежування стандартів дотримання прав людини в діяльності органів поліції та професійних стандартів;
- 3) координування роботи поліцейських та мотивування персоналу для її виконання;
- 4) забезпечення реального впливу на підлеглих осіб;
- 5) перевірка законності дій та службової дисципліни не тільки осіб, які мають з цим певні проблеми, а й відносно тих, показники роботи та рівень дисципліни яких не викликають якихось проблем;
- 6) посилення контролю з боку керівників за дотриманням дисципліни та законності підлеглими особами, в тому числі й шляхом створення незалежного органу контролю у цій сфері;
- 6) проведення різноманітних тренінгів для керівників органів поліції з метою вивчення поведінки працівників, вирішення практичних завдань у конфліктних та інших ситуаціях, які виникають в роботі органів поліції тощо;
- 7) виховання у співробітників почуття особистої відповідальності та моральних стимулів причетності до вирішення поставленого завдання, дотримання законності та службової дисципліни;
- 8) підтримка управлінських нововведень у сфері дотримання дисципліни та законності з боку керівників підрозділів та осіб, які займають відповідальні посади;
- 9) чітке доведення до підлеглих осіб загальних та конкретних цілей нововведень, розуміння поставлених перед ними завдань щодо дотримання вимог дисципліни та законності.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання – визначення сутності та особливостей адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, розроблення пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення адміністративного законодавства, що регулює суспільні відносини у цій сфері. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети, зокрема:

1. Дисципліна та законність розглядаються як важливий елемент роботи органу поліції, а їх значення розкривається через таке: 1) є передумовою формування у пересічних громадян довіри до органів поліції, до кожного представника поліції; 2) є умовою ефективного функціонування держави в цілому, оскільки Національна поліція належить до органів виконавчої влади; 3) є показником розвитку демократії, якості дотримання прав, свобод та законних інтересів осіб у суспільстві, а також зміцнення правопорядку у державі; 4) забезпечення дисципліни і законності в Національній поліції спрямоване на створення необхідних умов для ефективного функціонування цього органу, в тому числі й шляхом впливу на правосвідомість поліцейських; 5) дисципліна і законність мають стимулювати не тільки належний рівень поведінки поліцейського, а й розуміння ним того, що є законним, а що протиправним, що є належним, а що ні; 6) забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції спрямовано також на запобігання корупційним проявам; 7) забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції України позитивно впливає на захист власної (особистої) безпеки поліцейського при виконанні ним своїх повноважень; 8) забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції України має позитивний вплив і на захист осіб, з якими поліцейський працює та контактує у процесі виконання службових повноважень; 9) воно стимулює належну поведінку як керівників

органів поліції, так і інших осіб.

2. Аргументовано, що основні особливості керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності полягають у такому:

- 1) діяльність керівника органу поліції є багатоплановою та багатофункціональною, а тому здійснення контролю за діяльністю підпорядкованих осіб та дотриманням ними дисципліни є одним із пріоритетних завдань керівника;
- 2) керівник органу поліції виконує безліч ролей: керівника, організатора, наставника, лідера, арбітра тощо, що є важливим чинником забезпечення дисципліни та законності в органі поліції, і такі ролі не можуть зводитися виключно до процесу керівництва;
- 3) наявність особливих вимог до керівника, його посади та роботи, що забезпечується особливим порядком прийняття його на службу та допущення до виконання покладених функцій, а також наявністю відповідних особистісних якостей, які у поєднанні із виконанням службових обов'язків є базою для формування якісного управління органом, а отже, й дотримання підлеглими особами дисципліни та законності;
- 4) керівник органу поліції зобов'язаний мати відповідні управлінські здібності, навички роботи з підлеглими, а відтак мати змогу забезпечувати належний рівень організації роботи поліцейських, дотримання ними дисципліни та законності;
- 5) керівник органу поліції наділений загальними та спеціальними повноваженнями у сфері забезпечення дисципліни та законності щодо своїх підлеглих;
- 6) наявність чіткої субординації між керівником та підлеглими особами;
- 7) встановлення тісного взаємозв'язку між керівником органу Національної поліції та його працівниками;
- 8) керівник при здійсненні заходів щодо дотримання дисципліни та законності поліцейськими має діяти виключно у рамках закону, не виходити за межі дозволеного, а стягнення, у випадку його застосування, має накладатися відповідно до норм законодавства;
- 9) від керівника органу Національної поліції залежить атмосфера у цьому органі.

3. Визначено, що систему правових засад забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції становлять:

А) Конституція України та інші законодавчі акти, зокрема і міжнародні, ратифіковані у встановленому порядку;

Б) підзаконні нормативно-правові акти, які запропоновано поділити на певні підгрупи за сферою дії: 1) акти у сфері здійснення добору поліцейських на посади в органи поліції (кадрові питання); 2) акти, які визначають порядок вчинення окремих процесуальних дій; 3) акти щодо роботи в інформаційній сфері, в тому числі із службовою інформацією; 4) акти у сфері дотримання дисципліни та законності при взаємодії з особами, в тому числі й щодо розгляду ними заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події; 5) акти, які визначають порядок оформлення відповідних матеріалів; 6) акти щодо розгляду звернень громадян, в тому числі й під час здійсненні особистого прийому; 7) акти у сфері взаємодії органів Національної поліції з іншими органами влади та громадськістю.

4. Основними особливостями правового статусу, які характеризують керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, названо: він є суб'єктом забезпечення дисципліни та законності відносно підпорядкованих працівників, діяльність якого, адміністративні права та обов'язки, які він вправі застосовувати для підтримання рівня законності та забезпечення дисципліни в органі поліції, визначаються нормами адміністративного права; адміністративно-правовий статус визначає певне правове становище керівника щодо здійснення заходів із забезпечення дисципліни та законності; керівник органу Національної поліції як суб'єкт забезпечення дисципліни та законності наділений відповідною галузевою правосуб'єктністю щодо їх забезпечення, а через його правовий статус здійснюється реалізація ним конкретних повноважень, спрямованих на забезпечення законності та дисципліни; через реалізацію керівником свого правового статусу, тобто обов'язків, прав та відповідальності у сфері забезпечення дисципліни та законності, визначається характер його взаємовідносин зі своїми підлеглими; керівник органу Національної поліції як суб'єкт забезпечення дисципліни та законності наділений державно-владними повноваженнями, в тому числі й щодо застосування державного примусу; керівник органу Національної поліції як суб'єкт забезпечення дисципліни та законності є носієм спеціальних прав у питаннях дотримання законності та

дисципліни; на керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності покладено спеціальні обов'язки, які стосуються здійснення контролю за їх дотриманням у підпорядкованому йому органі поліції; керівник органу Національної поліції є незалежним суб'єктом у сфері забезпечення дисципліни та законності, що має визначатися його правовим статусом.

5. Основним завданням керівника органу поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності названо забезпечення ефективного управління та отримання необхідних результатів щодо дотримання особовим складом поліції законності та дисципліни, деталізація якого здійснюється за такими видами правовідносин: 1) у сфері нормативно-правової роботи; 2) у сфері роботи з кадрами; 3) у сфері розгляду порушень законності та дисципліни; 4) у сфері здійснення аналізу виконання приписів закону та дотримання службової дисципліни підлеглими особами; 5) у сфері публічної діяльності.

Функціями керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності названі: функція безпосереднього керівництва, яка полягає в тому, що саме на керівника покладено обов'язок забезпечувати законність та дисципліну в органі поліції, який він очолює; функція управління, в тому числі й через вирішення суперечностей, пошуку шляхів розв'язання проблеми, визначення та аналіз причин виникнення ситуації, які пов'язані із порушенням законності та дисципліни підлеглими йому особами, формування умов для дотримання законності та дисципліни підлеглими особами, забезпечення реалізації заходів, спрямованих на дотримання дисципліни та законності; адміністративна функція, завдяки якій забезпечується внутрішньоорганізаційне управління органом поліції; функція регулювання, яка виражається у здійсненні упорядкування правовідносин щодо дотримання законності та дисципліни, в тому числі й шляхом застосування відповідних юридичних засобів; функція контролю: здійснення контрольно-наглядової діяльності; контроль за точним виконанням та дотриманням співробітниками поліції норм чинного законодавства, особливо з питань використання заходів адміністративного примусу; контроль за дотриманням службової дисципліни; організаційна функція, суть якої полягає у

покладенні на керівника обов'язку щодо розподілення прав та обов'язків між підлеглими особами, а також відповідальності за виконання службових повноважень та порушення дисципліни; виховна функція або функція правового виховання, що виражається у здійсненні навчання особового складу, формуванні особистості, розробленні заходів щодо мотивування праці, підвищенні рівня професійного етикету; функція підвищення рівня правової культури серед працівників органів поліції, яка спрямована на систематичне проведення роботи щодо підвищення рівня правової культури працівників поліції; превентивна функція, яка полягає у детальному вивченні керівником органу поліції причин та умов, які спричиняють порушенням законності та дисципліни, розуміння керівником слабких сторін роботи не тільки свого органу, а й системи поліції в цілому; функція планування, яка полягає у розробленні комплексних заходів щодо запобігання правопорушенням особового складу, дотримання законності та зміцнення дисципліни; інформаційно-аналітична функція, суть якої зводиться до збору відповідної інформації про стан дотримання законності та дисципліни в органі поліції, який особа очолює, а також збір та аналіз інформації, яка стосується причин виникнення порушень дисципліни та законності в конкретному органі поліції та тих порушень, які є поширеними в органах поліції загалом; функція здійснення моніторингу.

6. Констатовано, що повноваження, які характеризують правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності мають такі особливості: 1) повноваження керівника органу Національної поліції щодо забезпечення дисципліни та законності встановлюються у межах компетенції, що визначена для органу поліції в цілому, та повноваженнями, які надані особі як керівнику; 2) повноваження керівника щодо забезпечення дисципліни та законності в органі поліції обумовлені необхідністю виконання покладених на орган поліції завдань та мети роботи правоохоронних органів в цілому; 3) повноваження щодо забезпечення дисципліни та законності, які покладено на керівника органу поліції, мають офіційний характер, їх закріплення здійснюється у відповідних нормативно-правових актах; 4) повноваження щодо

забезпечення дисципліни та законності мають використовуватися керівником виключно в інтересах служби та спрямовані на дотримання такого стану у роботі органу поліції, при якому забезпечується службовий порядок, службова дисципліна та законність роботи підлеглих осіб; 5) здійснення керівником органу поліції повноважень щодо забезпечення дисципліни та законності гарантується законодавством; 6) правовий статус керівника органу поліції у питанні забезпечення дисципліни та законності забезпечується відповідним обов'язком підлеглих щодо виконання доручень та вказівок керівника, тобто такі доручення мають бути виконані саме тією особою, якій вони адресовані; 7) керівник в певних випадках може обмежити роботу тієї чи іншої підлеглої особи з метою досягнення балансу забезпечення дисципліни та законності. До таких випадків в цілому можна віднести повноваження керівника при виникненні конфліктів інтересів та необхідності запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

7. Основними особливостями юридичної відповідальності керівника як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності названо таке: 1) широка сфера відповідальності керівника органу поліції, що визначено його правовим статусом та соціальним напрямком роботи органу поліції в цілому; 2) відповідність юридичної відповідальності керівника тим обов'язкам та повноваженням, які визначені для нього законодавчими актами; 3) особлива мета юридичної відповідальності керівника органу поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності – стимулювати до належного виконання службових обов'язків; 4) наявність особливого змісту відповідальності керівника; 5) особливий об'єкт правопорушень; 6) підвищений рівень юридичної відповідальності керівника поліції; 7) відповідальність керівника органу поліції застосовується за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків; 8) персональна відповідальність керівника за дії своїх підлеглих; 9) особливі підстави юридичної відповідальності керівників поліції; 10) складність виявлення факту вчинення керівником певного правопорушення, яке стосується порушення дисципліни, отже й складність притягнення керівників саме до дисциплінарної відповідальності.

8. Основними аспектами діяльності керівника поліції щодо забезпечення

дисципліни і законності у зарубіжних країнах названо: 1) принцип відповідальності керівників за віддані накази, контроль за діяльністю поліції (Франція); 2) чітке закріплення обов'язку з боку поліцейських дотримуватися вимог службової дисципліни та законності у своїх діях, а також вимог виконання особовим складом наказів керівника органу поліції, про що зазначається в присязі, яку складають поліцейські перед вступом на посаду (Польща, Чехія); 3) питання службової дисципліни органів поліції закріплюється у відповідних правових актах, які є спеціальними для таких органів та є відмінними від актів, які регулюють питання дисципліни для цивільних осіб (США); 4) особлива участь керівника органу поліції у питаннях виконання основних завдань, які стоять перед органом поліції (Франція, Польща, Словенія); 5) чітке окреслення адміністративно-правового статусу керівника та його повноважень у спеціальних нормативно-правових актах, а дотримання законності та дисципліни підлеглих осіб – відповідними спеціальними актами (Велика Британія, Франція); 6) наявність значної кількості адміністративних наказів, які характеризуються розробленням значної кількості різноманітних ситуацій, які детально закріплюються, описуються та визначають порядок дій поліцейських (Франція); 7) ставлення керівників до підлеглих як до повноправних партнерів, які об'єднані спільною метою вирішення проблемних завдань (Німеччина), в тому числі й шляхом проведення дискусій керівника та підлеглого із залученням усіх представників підрозділу та заслуховуванням їхніх думок (Бельгія), виконання дорадчої функції (Португалія); 8) забезпечення якісного та своєчасного навчання керівників органів поліції, спрямованого на удосконалення їх управлінських функцій та розвиток керівних якостей особи (Німеччина), вивчення менеджменту (Польща); 9) здійснення керівником органу поліції профілактичної роботи, метою якої є недопущення порушень дисципліни та законності в органах поліції, в тому числі й шляхом планування певних дій, роботи керівників та особового складу (США); 10) розгляд керівника органу поліції як наставника у роботі з молодими фахівцями (Німеччина); 11) особлива участь керівника щодо здійснення дисциплінарного провадження; 12) вчинення керівником організаційних заходів щодо забезпечення внутрішньої безпеки органів

поліції (США, Болгарія, Польща, Чехія).

9. До основних напрямків удосконалення правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності, віднесено:

- 1) удосконалення управлінських стилів роботи керівників з питань забезпечення дисципліни та законності;
- 2) створення умов для дотримання професійних стандартів діяльності працівників органів поліції, що можна здійснити шляхом розмежування стандартів дотримання прав людини в діяльності органів поліції та професійних стандартів;
- 3) координування роботи поліцейських та мотивування персоналу для її виконання;
- 4) забезпечення реального впливу на підлеглих осіб;
- 5) перевірка законності дій та службової дисципліни не тільки осіб, які мають з цим певні проблеми, а й відносно тих, показники роботи та рівень дисципліни яких не викликають якихось проблем;
- 6) посилення контролю з боку керівників за дотриманням дисципліни та законності підлеглими особами, в тому числі й шляхом створення незалежного органу контролю у цій сфері;
- 6) проведення різноманітних тренінгів для керівників органів поліції з метою вивчення поведінки працівників, вирішення практичних завдань у конфліктних та інших ситуаціях, які виникають в роботі органів поліції тощо;
- 7) виховання у співробітників почуття особистої відповідальності та моральних стимулів причетності до вирішення поставленого завдання, дотримання законності та службової дисципліни;
- 8) підтримка управлінських нововведень у сфері дотримання дисципліни та законності з боку керівників підрозділів та осіб, які займають відповідальні посади;
- 9) чітке доведення до підлеглих осіб загальних та конкретних цілей нововведень, розуміння поставлених перед ними завдань щодо дотримання вимог дисципліни та законності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіщенко С. О. Реформа системи органів внутрішніх справ: аналіз державних рішень. *Міжнародний центр перспективних досліджень* (МЦПД). 2015. 41 с.
2. Каленіченко Л. І. Місце і роль Національної поліції України у механізмі реалізації юридичної відповідальності. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*. Харків, 2020. С. 26-29
3. Адміністративне право України: Підручник / Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
4. Мамчур Д. В. Сутність та значення дисципліни в державі. *Форум права*. 2008. № 2. С. 344-348
5. Чапала О. Ю. Юридична відповідальність працівників органів внутрішніх справ за порушення вимог проходження служби. *Вісник Академії праці і соціальних відносин*. 2010. № 2. С. 174.
6. Марушій О. А. Поняття законності та дисципліни в діяльності органів виконавчої влади. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5811/vnulpurn201684522.pdf>
7. Гончарук С. Т. Адміністративне право України: Загальна та Особлива частини : [навч. посіб.] / С. Т. Гончарук. К.: НАВСУ, 2000. 239 с
8. Самохвалов В. В. Законність та справедливість: проблеми співвідношення / В.В. Самохвалов; [у кн. Міжнародна поліцейська енциклопедія; у 10 т.]; відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. –К. Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». 2003. Т. 1. С. 220–223
9. Радько Т. Н. Казаков Н. В., Законность и ее грани. *Современное право*. 2003. № 3. С. 45-48
10. Поліцейська діяльність : підручник / С. С. Вітвіцький, В. С. Тулінов, О. М. Мердова та ін.; за заг. ред. проф. С. С. Вітвіцького. Київ : ВД Дакор, 2021. 372 с.

11. Адміністративна діяльність органів поліції України: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; [О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, В. А. Троян та ін.; передм. В. В. Сокурєнка]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 432 с
12. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності: навчальний посібник. Львів: *ЛьвДУВС*, 2018. 323 с.
13. Бакутін Є. І. Принцип законності в діяльності поліції під час використання технічних засобів фіксації адміністративних правопорушень. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 208-213
14. Федчишин А. В. Діяльність Національної поліції щодо захисту прав і свобод людини: сучасний стан, проблеми та перспективи в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 311-316
15. Дерзська В. Ю. Контроль як основа забезпечення законності в діяльності органів Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 101-104
16. Середа Г. П. Проблеми теорії держави і права: навчальний посібник у визначеннях та схемах [Текст] / Г. П. Середа, С. Г. Стеценко. К.: КНТ, 2009. 183 с.
17. Адміністративна діяльність Національної поліції : загальна частина [навчальний посібник] / В. М. Бесчастний, О. М. Мердова, В. С. Тулінов та ін. ; за заг. ред. В. М. Бесчаного. Кривий Ріг. ДЮІ МВС України. 2017. 188 с.
18. Голікова К.О. Дисципліна та законність у державному управлінні: поняття та способи їх забезпечення. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 110-113
19. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. Стор. 33. Стаття 2075
20. Молчанов Р. Ю. Досвід оцінки ефективності оперативно-службової діяльності поліції іноземних держав та його впровадження в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 235–243

21. Король О. В. Значення дисципліни та законності у роботі Національної поліції України. *Право.ua*. 2021. № 3. С. 204-211.

22. Довбиш В. А. Законність та е-демократія : взаємовплив та взаємозалежність. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/e-democracy/e-democracy2016/paper/viewFile/1715/1400>

23. Про затвердження Положення про Національну поліцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року № 877. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Стор. 34. Стаття 2971

24. Астаф'єв А. А. Роль та значення проведення службового розслідування в органах національної поліції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2 (23). Том 5 Частина 1. С. 8-12

25. Прокоф'єв М. М. Довіра громадян до Національної поліції: адміністративно-правові засади формування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 239-242

26. Мозоль Н.І. Забезпечення законності в органах внутрішніх справ України: міжнародний досвід. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/jnn_2015_6_22.pdf

27. Полонський Д.М. Забезпечення правопорядку та режиму законності патрульно-постовою службою міліції України (організаційно-правовий аспект) автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 18 с.

28. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. К.: Кондор, 2005. 609 с.

29. Коломійцев П. О. Конституційна законність як метод та мета здійснення державної влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 168-172.

30. Клімова Г. П. Закон як цінність правосвідомості і правової культури українських громадян. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого*. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2009. № 2. Х. : Право, 2009. С. 197-202.

31. Астаф'єв А. А. Адміністративно-правові засади проведення службового розслідування в органах Національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2021. 211 с.

32. Кубаєнко А. В. Проблема реалізації принципу законності в діяльності підрозділів Національної поліції України. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/646/1/%D0%9A%D1%83%D0%B1%D0%B0%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%90.%D0%92..pdf>

33. Куракин А. В. Вопросы использования зарубежного опыта борьбы с коррупцией в правовом регулировании государственно-служебных отношений. *Государство и право*. 2003. № 38. С. 35–47.

34. Кубаєнко А. В. Принципи організації та діяльності підрозділів поліції в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 101-103

35. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2005. 187 с.

36. Каленіченко Л. І. Сутність законності в організації та діяльності Національної поліції України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. Харків, 2019. С. 89-91

37. Шурак С. П., Маковій В. П. Професійна честь та гідність працівника поліції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 141-144

38. Самойленко Е.А. Киевская городская полиция в середине XIX – начала XX веков. К. София. 2000. 187 с.

39. Мартинов М. Д. Роль керівника в організації оперативно-розшукової діяльності територіального органу внутрішніх справ України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. № 82. С. 89-91

40. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : Укр. енцикл., 2001. Т. 3. : К–М. 2011. 792 с.

41. Армаш Н. О. Адміністративно-правовий статус керівників органів виконавчої влади: дис. к.ю.н.: 12.00.07. Київ. 2005. 200 с.

42. Давиденко Л. М. Организация работы в органах прокуратуры: текст лекций / Л. М. Давиденко, Н. И. Мычко, В. Н. Гусаров, П. М. Каркач. Х.: Инст. пов. квал. ГПУ, 1996. 87 с.

43. Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 року № 2337- VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 54. Стор. 7. Стаття 1882

44. Хатнюк Ю.А., Кравець О.Б. Шляхи вдосконалення управлінської діяльності керівників органів та підрозділів Національної поліції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 149-152

45. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року № 878. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Стор. 43. Стаття 2972

46. Крищенко А.Є. Повноваження керівника територіального органу Національної поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4 (105). С. 186-198

47. Нетудихатка А.В. Шляхи удосконалення методів забезпечення законності в діяльності Національної поліції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2 (23). Том 4. С. 177-180

48. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України Харків, 2005. 478 с.

49. Морозова М.Е. Наставництво як процес формування особистості молодого спеціаліста. *Науковий вісник УМО «Економіка та управління»*. 2016. № 1. С. 1-12

50. Савич Ж. В. Наставництво як інструмент адаптації нових працівників у закладах освіти: практикум / Ж.В. Савич. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2021. 52 с.

51. Ляковська О.А. Керівник в органах і підрозділах Національної поліції України як організатор управління. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2047. Вип. 3. С. 114-119.

52. Король О. В. Роль та значення керівника органу Національної поліції щодо забезпечення дисципліни та законності. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 184-189.

53. Бандурка О.М. Місце і роль керівника у підрозділах Національної поліції України. *Особистість, суспільство, закон*. Харків. 2021. С. 21-30

54. Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. Управління персоналом: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2009. 502 с.

55. Ковалів М. В. Основи управління в органах внутрішніх справ України : навч.-практ. посіб. / М. В. Ковалів. Львів : Львівський державний ун-т внутр. справ, 2010. 340 с.

56. Петришин А. В. Статус должностного лица: природа, структура, специализация: учеб. пособие / А. В. Петришин. Киев: УМК ВО при Минвузе УССР, 1990. 76 с.

57. Ануфрієв М. І. Професіорграфічна характеристика основних видів діяльності в Національній поліції України (кваліфікаційні характеристики професій, професіорами основних спеціальностей) : [посібн] / М. І. Ануфрієв, Ю. Б. Ірхін та ін. Київ.: Міністерство внутрішніх справ України. Київський інститут внутрішніх справ. 2003. 80 с.

58. Ковалів М.В. Роль та місце керівника в управлінні органами виконавчої влади. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. 2014. № 801. С. 35-39.

59. Михайлов В. О. Історико-правові аспекти становлення режиму законності і дисципліни в діяльності поліції України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 88-93

60. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 3. 300 с.

61. Безпалова О.І. Правове забезпечення управління органами поліції України. *Адміністративне право і процес*. 2017. № 9 (259). С. 111–115.

62. Загальна теорія держави і права: підручник / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

63. Шопіна І. М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України: дис. доктора юрид. наук : 12.00.07. К., 2012. 514 с.

64. Завадяк О. П. Проблемні питання адміністративно-правового регулювання забезпечення законності та дисципліни в органах виконавчої влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск № 3. С. 82-86.

65. Гусаров С. М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ : дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. К., 2009. 462 с.

66. Шаповал Р. В., Цибульник Н. Ю. Зміст адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів публічного адміністрування у секторі безпеки України. *Право та державне управління*. 2021. № 4. С. 39-44

67. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Стор. 156. Стаття 2474

68. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР // *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1 Спеціальний випуск. Стор. 15. Стаття 2598.

69. Пархоменко Н. М. Конституційна законність як мета, вимога та правовий режим: теоретичні аспекти. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 38–41.

70. Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948. Організація Об'єднаних Націй. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Стор. 89. Стаття 3103.

71. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

72. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. Організація Об'єднаних Націй. *Офіційний вісник України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

73. Декларація про захист всіх осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижують гідність видів поводження та покарання від 09.12.1975 р. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_084

74. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 01.11.1950 року (затверджена членами Ради Європи).: Конвенцію ратифіковано

Законом України від 17.07.1997 року № 475/97- ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13/ № 32.

75. Декларація про поліцію від 1979 р. URL: https://constituanta.blogspot.com/2011/12/1979_24.html

76. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 року. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id209511>

77. Европейский Кодекс полицейской этики: Комитет Министров Совета Европы от 19.09.2001 года. URL: <https://rm.coe.int/0900001680928736>

78. Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку (прийняті восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з порушниками, Гавана, Куба, 27 серпня – 7 вересня 1990 року). URL: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/FileName_001.pdf

79. Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 року. Рада Європи. *Офіційний вісник України*. 2006. № 9 Стор. 252. Стаття 592

80. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : міжнародний документ від 31.10.2003 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_c16.

81. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 № ETS 173. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_101

82. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 15 травня 2003 року № ETS 191. Рада Європи. *Офіційний вісник України*. 2010. № 15, / № 44. 2006. Ст. 2940. Стор. 54. Стаття 718

83. Дисциплінарний статут Національної поліції України (науково-практичний коментар). Харків. 2019. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/8Z7coqndQery5J2xn48hCW5py0sjfdku.pdf>

84. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 46. Стор. 13. Стаття 1449.

85. Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2123-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 37. Стор. 64. Стаття 1977.

86. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Стаття 1122

87. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 32. Стор. 11. Стаття 1918.

88. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21. Стор. 1. Стаття 920.

89. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Стор. 11. Стаття 1370.

90. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Стор. 7. Стаття 461

91. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Стаття 256.

92. Король О. В. Види підзаконних нормативно-правових актів у сфері забезпечення дисципліни та законності в органах Національній поліції. *Науковий журнал «Соціальне право»*. 2022. № 4. С. 98-106.

93. Про організацію добору конкурсу) та просування по службі поліцейських: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.12.2015 року № 1631. *Офіційний вісник України*. 2016. № 6. Стор. 156. Стаття 320

94. Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських: ,наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.11.2015 року № 1465. *Офіційний вісник України*. 2015. № 90. Стор. 234. Стаття 3073.

95. Про затвердження Порядку присвоєння спеціальних звань поліції та позбавлення спеціальних звань: наказ Міністерства внутрішніх справ від 12.03.2016 року № 177. *Офіційний вісник України*. 2016. № 30. Стор. 242. Стаття 1227.

96. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01.08.2018 року № 654. *Офіційний вісник України*. 2018. № 69. Стор. 75. Стаття 2341 .

97. Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.02.2019 року № 124. *Офіційний вісник України*. 2019. № 29. Стор. 15. Стаття 1027.

98. Сенік С. В. Адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції у сфері обігу інформації з обмеженим доступом: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2020. 240 с.

99. Про затвердження переліку відомостей, що становлять службову інформацію в системі Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 12.10.2018 року № 945. URL: <https://www.npu.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-pereliku-vidomostej-shcho-stanovlyat-sluzhbovu-informaciyu-v-sistemi-nacionalnoyi-policiyi-ukrayini>

100. Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в системі Національної поліції України: наказ Центрального управління Служби безпеки України (СБУ) № 383 від 23.12.2020 року. *Офіційний вісник України*. 2021. № 7. Стор. 482. Стаття 374

101. Інструкція з формування та ведення інформаційної підсистеми "Єдиний облік" інформаційно-комунікаційної системи "Інформаційний портал Національної поліції України: наказ МВС від 14.06.2019 року № 508. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE33710?an=1>

102. Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію: постанова Кабінету Міністрів

України від 19.10.2016 № 736. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP160736?an=672>

103. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2019 № 100. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Стор. 292. Стаття 939.

104. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27.04.2020 № 357. *Офіційний вісник України*. 2020. № 41. Стор. 515. Стаття 1345.

105. Про затвердження Порядку організації роботи із депутатськими запитами та депутатськими зверненнями народних депутатів України в Національній поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.02.2017 № 119. *Офіційний вісник України*. 2017. № 30. Стор. 593. Стаття 909.

106. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1376. *Офіційний вісник України*. 2015. № 99. Стор. 201 Стаття 3405.

107. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2015 № 1395. *Офіційний вісник України*. 2015. № 88. Стор. 176. Стаття 2964

108. Котляревська Г. М. Теоретико-правові засади звернень громадян до Національної поліції України. *Юридичний бюлетень*. 2019. Випуск 11. Ч. 1. С. 320-327.

109. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції

України: наказ Міністерства України від 15.11.2017 № 930. *Офіційний вісник України*. 2018. № 8. Стор. 323. Стаття 319.

110. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства: наказ Міністерства соціальної політики України та міністерства внутрішніх справ України від 13 березня 2019 року № 369/180. *Офіційний вісник України*. 2019. № 30. Стор. 199. Стаття 1078

111. Король О. В. Правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2023. № 1. С. 22–29.

112. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К.: Юридична думка, 2007 р. 992 с.

113. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. К. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1427 с.

114. Кравчук М.В. Теорія держави та права. Проблеми теорії держави та права. Навчальний посібник. 3-тє видання, змін. і доповнене. Тернопіль. Карт-бланш. 2002. 247 с.

115. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О.В. Зайчук [та ін.]; ред. О. В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

116. Литвин О.В. Адміністративно-правове регулювання статусу державного службовця в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь. 2009. 211 с.

117. Шаптала Н., Задорожня Г. Конституційне право України : навчальний посібник. Дніпропетровськ : ЛізуновПрес, 2012. 472 с

118. Курс адміністративного права України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух та ін.; за ред. В. В. Коваленка. Київ: Юрінком Інтер, 2012.

119. Назимко О. В., Гречишкін Ю. А. Адміністративно-правовий статус керівника територіального підрозділу патрульної поліції. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2022. № 2 (44). С. 61–66.

120. Стець О. М. Державно-службові відносини: сутнісно-понятійна характеристика та галузево-правова ідентифікація: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2020. 428 с.

121. Калюта А. Б. Суб'єкти адміністративно-юрисдикційної діяльності в митних органах України. *Митна справа*. 2006. № 3. С. 38–41.

122. Француз–Яковець Т. А. Забезпечення конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2007. 19 с.

123. Полховська І. К. Поняття і принципи конституційно-правового статусу особи в Україні. *Право і суспільство*. 2012. № 4. С. 19–23.

124. Волинка К. Г. Проблема забезпечення прав і свобод особи в Україні. *Людина і політика*. 2000. № 1. С. 64.

125. Куліш А. М. Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної системи: монографія. Ч. 2. Суми: СумДУ, 2007. 236 с.

126. Глуховець В. А. Вплив світових стандартів на сучасний статус поліцейського в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 114–120.

127. Лемеш Д. Л. Поняття та особливості правового статусу працівника поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. № 1. С. 152–155.

128. Адміністративне право України: навчальний посібник: у 2-х т. / В. В. Галуцько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін та ін.; за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т.1: Загальне адміністративне право.

129. Малиняк Х. В. Права та обов'язки як елемент адміністративно-правового статусу посадової особи ОВС України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 2. С. 133–140.

130. Ільєва Н. В. Щодо визначення правового статусу нотаріату в Україні. *Форум права*. 2010. № 3. С. 152–156. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2010_3_22.pdf

131. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95–98.

132. Іншин М. І. Поняття та елементи статусу державного службовця органів внутрішніх справ. *Форум права*. 2006. № 1. С. 45–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2006_1_7

133. Король О. В. До питання визначення особливостей адміністративно-правового статусу керівника органу поліції. *Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 21 груд. 2021 р.), С. 136-139. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20211221/article/view/korol

134. Зливко С. В. Керівник правоохоронного органу: концептуальні засади, питання теорії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 2. С. 98–102.

135. Янюк Н. Особливості адміністративно-правового статусу посадової особи. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали III Регіональної наукової конференції (лютий 1997 р.). Львів, 1997. С. 85–88.

136. Ладика Ю. В. До питання про визначення адміністративно-правового статусу працівників Органів внутрішніх справ України. *Митна справа*. 2011. № 6 (78). Ч. 2. Кн. 2. С. 609–616.

137. Адміністративне право України: підручник / О. М. Бандурка, К. Л. Бугайчук, В. А. Гуменюк та ін. / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 480 с.

138. Яценко С. Л. Адміністративно-правові засади діяльності керівника в органах внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 224 с.

139. Яковенко М. С., Романенко М. В. Роль керівника в системі управління персоналом правоохоронних органів. *Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку*: матеріали наук.-практ. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 грудня 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 187–192.

140. Синявська О. Ю. Щодо особливостей службової дисципліни поліцейських. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляду майбутнє* (1994–2019 рр.). Харків, 2019. С. 429–431.

141. Штанько Г. Ю. Внутрішньоорганізаційна діяльність у сфері кадрового забезпечення органів Національної поліції України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. Харків, 2017. С. 185–186.

142. Гаращук В. М. Деякі питання характеристики способів забезпечення законності та дисципліни в державному управлінні. *Проблеми законності*: респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1998. С. 37–43.

143. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина 1. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2002. 336 с.

144. Михайлов В. О. Забезпечення законності та дисципліни в діяльності патрульної поліції: дис. д-ра філософії: 081 «Право». Дніпро, 2021. 298 с.

145. Одегова С. В. Адміністративно-правові основи мотивації діяльності спеціальних категорій державних службовців: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2009. 190 с.

146. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2003. 567 с.

147. Суббот А. І. Законність і дисципліна в діяльності правоохоронних органів як обов'язкові умови підвищення безпеки їхньої професійної діяльності. *Держава і право*. Вип. 56. С. 198–202.

148. Дерзська В. Ю. Цивільний контроль за діяльністю органів Національної поліції України: поняття, суб'єкти, види та значення в забезпеченні законності. *Підприємство, господарство і право*. 2020. Вип. № 11. С. 106–110.

149. Korol O. V. Police Chief's Tasks as a Subject of Law and Discipline Enforcement. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2022. № 5. Pp. 19–23.

150. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х томах. Київ: Аконіт, 1999. Т. 1. 910 с.

151. Аверьянов В. Б. Функции и организационная структура органа государственного управления. Киев: *Наукова думка*, 1979. 150 с.
152. Рязанцев О. Є., Рубін А. В. Характеристика функцій юридичної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 272–274.
153. Зінченко В. М. До питання про сутність і значення охоронної функції права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 44–48.
154. Стельмахук Л. С. Роль, завдання та функції керівника у посиленні відкритості державного органу влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=886>
155. Король О. В. Щодо розуміння основних функцій керівника органу національної поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 199-205.
156. Дідур К. М. Керівник і лідер як головні суб'єкти управління підприємством. *Агросвіт*. 2011. № 20. С. 63–68.
157. Робоча книга керівника органу внутрішніх справ (психолого-педагогічний аспект): навчальний посібник / В. І. Барко, В. І. Зелений, Ю. Б. Ірхін. Вінниця: Книга-Вега, Вінниц. обл. друк., 2009, 248 с.
158. Любарець А. Ю. Політичні посади в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 178–181.
159. Одінцова Г.С. Сучасні проблеми державного управління. Опорний конспект лекцій і методичні вказівки до проведення практичних занять. Харків: УАДУ (ХФ), 2000. 74 с.
160. Бурачек І. В. Функції та методи адміністративного менеджменту. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/158-1.pdf>
161. Котирло О. О., Стефановський Т. П. Теоретичні засади регулювання як функції управління персоналом в державній кримінально-виконавчій службі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. С. 152–155.
162. Гуцайлюк З. В. Облік і контроль у ринковій економіці: елементи концепції: монографія. Тернопіль: Крок, 2013. 176 с.

163. Петков С. В. Менеджмент в органах внутрішніх справ (організаційно-правові основи): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2005. 500 с.

164. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 171–186.

165. Курко М. Н. Поліція України (національна поліція): історіографія створення, стан законодавчого і ресурсного забезпечення та перспективи розвитку / М. Н. Курко, П. Д. Біленчук, А. А. Ярмолук. *Право.ua*. 2015. № 1. С. 21–28.

166. Король О. В. Повноваження, які характеризують правовий статус керівника органу національної поліції. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття : тези доп. учасників VI Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 30 черв. 2022 р.), С. 31-33.

167. Новак Д. О. Службова дисципліна державного службовця: сутність, ознаки, засоби забезпечення. *Актуальні проблеми держави і права*. : зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) [та ін.] ; відп. за вип. М. В. Афанасьєва. — Одеса : Юрид. л-ра, 2015. Вип. 75. С. 139-145. URL: <http://apdp.in.ua/v75/22.pdf>

168. Izbash E. S., Dombrovan N. V. The role of the leader in the management of the subdivisions of the national police of Ukraine and its legal status. *European Reforms Bulletin*. 2019. № 1. Pp. 18–22.

169. Бугайчук К.Л. Кадрова політика та кадрове забезпечення публічного адміністрування в органах Національної поліції. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 125–131.

170. Кравченко І. С. Основи управління в Національній поліції: навчальний посібник. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 212 с.

171. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. / пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 704 с.

172. Головач А. С. Зразки оформлення документів: для підприємств і громадян. Донецьк: Сталкер, 1997. 352 с.

173. Про заохочення в Національній поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.04.2019 № 317. *Офіційний вісник України*. 2019. № 44. Ст. 1543.

174. Сорочан Н. В. Види заохочень працівників Національної поліції України. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 19 (32). С. 112–117.

175. Синявська О. Ю. Заохочення як засіб розвитку мотивації особового складу щодо усвідомленого ставлення до поліції. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України*. Харків, 2019. С. 228–230.

176. Мельник А. Ф. Державне управління: навчальний посібник / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко. Київ: Знання-Прес, 2003. 343 с.

177. Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.08.2017 № 718. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78. Ст. 2410.

178. Васюк В. С. Контроль як одна із функцій підрозділів організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 148–151.

179. Король О. В. Повноваження керівника органу поліції у сфері здійснення контролю. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 вер. 2022 р.)*, С. 122-124.

180. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби в Національній поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України 23.05.2017 № 440 (у редакції наказу Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2022 № 103). *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. Ст. 1386.

181. Менько М. Роль та значення проведення службового розслідування в органах Національної поліції України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2020. Том 24. С. 157-162.

182. Порядок проведення службових розслідувань у Національній поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2018 № 893. *Офіційний вісник України*. 2018. № 98. Ст. 3257.

183. Бондаренко В. В. Формування рухових умінь та навичок курсантів вищих навчальних закладів МВС України у процесі занять зі спеціальної фізичної підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Чернігів, 2012. 219 с.

184. Іншин М. І. Перспективні напрямки професійної підготовки державних службовців в Україні. *Право і безпека*. 2006. № 5 (1). С. 24–27.

185. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.01.2016 № 50. *Офіційний вісник України*. 2016. № 22. Ст. 861.

186. Про затвердження Змін до Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 05.07.2022 № 412. *Офіційний вісник України*. 2022. № 63. Ст. 3832.

187. Адміністративна діяльність: навчальний посібник / М. В. Ковалів, З. Р. Кісіль, Д. П. Калянов та ін. Київ: *Правова єдність*, 2009. 432 с.

188. Мурзо Є. О. Забезпечення особистої безпеки працівників поліції під час виконання оперативно-службових завдань. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3395/1/%D0%9C%D1%83%D1%80%D0%B7%D0%BE%20%D0%84.%D0%9E..pdf>

189. Хлопак П. М., Синовіцька Т. В. Особиста безпека працівників Національної поліції України під час несення служби на спортивних змаганнях. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. Харків, 2019. С. 211–216.

190. Особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання: навчальний посібник / С. М. Банах, Ю. Р. Йосипів, М. Д. Курляк, В. М. Синенький та ін. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 272 с.

191. Швець Д. В. Деякі аспекти запобігання корупції в діяльності органів Національної поліції. *Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 3 груд. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2021. С. 13-15.

192. Біла-Тюріна Ю. З., Федорова Д. В. Адміністративно-правовий статус органів Національної поліції України як суб'єкта запобігання та протидії корупції в Україні. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 59-61.

193. Іваниця А. В. Завдання, напрямки та принципи кадрової політики в органах поліції України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 47–52.

194. Грищук В. К. Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність та її підстави. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4 (44). С. 5–13.

195. Котюк В. О. Теорія права: курс лекцій: навчальний посібник для юрид. фак. вузів. Київ: Вентурі, 1996. 208 с.

196. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як форма державно-правового примусу: монографія. Харків: НТМТ, 2017. 348 с.

197. Згвалтування у поліцейському відділку Кагарлика: двом колишнім правоохоронцям оголосили вирок. URL: <https://suspilne.media/486187-zgvaltuvanna-u-policejskomu-viddilku-kagarlika-dvom-kolisnim-pravoohoroncam-ogolosili-virok/>

198. Обвинувачений в організації перестрілки в Княжичах отримав керівну посаду в поліції Києва. URL: https://lb.ua/pravo/2021/01/25/476076_obvinuvacheniy_organizatsii.html

199. Після вбивства 5-річного Кирила Тлявова звільнили 6 поліцейських. URL: https://lb.ua/society/2019/07/17/432418_posle_ubiystva_5letnego_kirilla.html

200. Ксенофонтова М. М., Заболотна Т. М. Управлінська культура: сутність та особливості формування. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2012. Вип. 8 (53). С. 81–86.

201. Зінченко А., Тітаренко І., Саприкіна М., Іщук Є. (приклад «Прозорого офісу» у Вінниці). *Прозорість і соціальна відповідальність муніципалітетів*. Київ: Поліграфія «Юстон». 52 с.

202. Остапович В. П. Професіограма керівника підрозділу дільничних офіцерів Національної поліції України. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*. 2018. № 9 (19). С. 68–79.

203. Каленіченко Л. І. Особливості юридичної відповідальності працівників Національної поліції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. С. 27–31.

204. Колянко О. В. Соціальна відповідальність менеджменту в системі управління організацією. Торгівля, комерція, підприємництво. 2013. Вип. 15. С. 105–107. URL: http://journals-lute.lviv.ua/journal/15_2013/25.pdf

205. Лазарев Б. Специфика ответственности должностных лиц. *СССР – ГДР: государственная служба: сб. науч. трудов / отв. ред. Б. Лазарев*. Москва: Изд-во ИГиП АН СССР, 1986. С. 32–38.

206. Піскун І. І. Поняття та види юридичної відповідальності. Військове право України: підручник / кол. авторів; за заг. ред. А. М. Колодія, О. В. Кривенка, В. Й. Пашинського. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2019. 392 с.

207. Публічна адміністрація та адміністративне право в сучасних умовах: матеріали круглого столу (23 квітня 2014 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 292 с.

208. Каленіченко Л. І. Загальна характеристика підстав юридичної відповідальності. *Право і безпека*. Харків, 2016. № 4. С. 20–24.

209. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

210. Шморгун О. С. Забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів виконавчої влади: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 273 с.

211. Навчально-методичний комплекс із навчальної з дисципліни «Організація діяльності поліції (міліції) зарубіжних країн». Київ, 2013. 20 с.

212. Руколайніна І. Є., Леміш О. О. Особливості управління поліцією зарубіжних країн та можливості використання їх досвіду в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 2. С. 96–97.

213. Бесчастний В. М. Реформування системи МВС України: шляхи та сучасні проблеми. *Правове забезпечення діяльності міліції/поліції: історія, сучасні проблеми та міжнародний досвід: тези доп. наук.-теорет. конф.* Київ: КНУВС, 2007. 108 с.

214. Гончарук Н. Т. Управління керівним персоналом у сфері державної служби України: теорія та практика. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2012. 343 с.

215. Козак П. З. Зарубіжний досвід управління персоналом у контексті успішної професійної адаптації працівників. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.8. С. 392–398.

216. Адміністративне право зарубіжних країн: курс лекцій / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, О. Є. Користін та ін.; за ред. О. В. Кузьменко; НАВС. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 525 с.

217. Про поліцію: Закон Республіки Польщі від 06.04.1990 року. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/Poland.pdf>

218. Про службові відносини службовців формувань безпеки: Закон Чеської Республіки від 23.09.2003. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/cheh_03.pdf

219. Piotrowski D. Stuktura organizacyjna policji po 1989 r. *Security, Economy, Law*. 2015. Nr. 7. Str. 39–52.

220. Вопросы ответственности и дисциплины государственных служащих / Sigma. URL: <https://www.sigmaweb.org/publications/38757687.pdf>

221. Про поліцію: Закон Республіки Словенія від 1998 року. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/cloveniya.pdf>

222. Токар П. Т. Зарубіжний досвід визначення адміністративно-правового статусу керівного складу поліції та можливості його імплементації в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 9 (111). С. 321–328.

223. Высоцкий С. А. Зарубежный опыт применения правовых средств обеспечения законности в деятельности полиции. *Современная наука*. 2011. № 2. С. 13–16.

224. Ульдрінс Н. Діяльність поліції в посткомуністичних суспільствах. Київ: Атіка, 2006. 384 с.

225. Grommek C.-S. Zehn Jahre Fachhochschule fuer Polizei Sachsen «Rothenburger Beitrage», Polizeiwissenschaftliche Schriftreihe der Fachhochschule fuer Polizei Sachsen. Band 20. Eigenverlag der Fachhochschule der Polizei Sachsen. Rothenburg/Oberlausitz, 2004. S. 113.

226. Параметри якості вищої освіти офіцерів Національної поліції за умов імперативу людиномірних сенсів (теорія і практика): монографія / М.О. Семенишин та ін. Одеса: ОДУВС, 2023. 440 с.

227. Закон – декрет Португальської республіки про статус поліцейських № 299/2009. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/port_09.pdf

228. Ісаєва І. Ф. Професійна підготовка персоналу Федеральної поліції Німеччини вищої ланки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. № 1(40). С. 111–114.

229. Фурса В. В. Деякі факти про підготовку поліцейських у Норвегії як можливість запозичення передового досвіду розвиненої країни. *Національна поліція Донеччини: проблеми становлення та стратегія розвитку – 2016: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Маріуполь, 21 жовтня 2016 р.)*. Маріуполь, 2016. С. 51–53.

230. Швець Д. В. Поліцейська освіта: європейські підходи до організації та тенденції розвитку. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: збірник наукових праць V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 29 травня 2020 р.)*. Харків: ХНУВС, 2020. С. 50–54.

231. Зарічанський О. А. Використання зарубіжного досвіду у процесі формування правової культури майбутніх правоохоронців. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp4/vyhovanna/zarichanskij.pdf

232. Чумак В. В. Принципи діяльності поліції Грузії: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 15. С. 95–98.

233. Когут Я. М. Правова основа та принципи діяльності поліції зарубіжних країн. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (2). С. 48–57.

234. Карпов Н. С., Савченко А. В. Протидія корупції у правоохоронних органах: американський підхід. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 4. С. 202–205.

235. Коненко С. Я. Профілактика та боротьба з корупцією в поліції Німеччини (З досвіду роботи поліції землі Нижня Саксонія). Київ: Знання України, 2006. 16 с.

236. Григоренко І. А. Зарубіжний досвід протидії службовим зловживанням та корупції в діяльності поліції. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 164–175.

237. Misure disciplinary secondo la Legge N 4015. *Polizia moderna*. 1991. № 5. P. 32.

238. Полонський Д. М. Окремі питання забезпечення законності в діяльності міліції України. *Наукові праці. Економіка. Правознавство*. 2011. Вип. 149. Т. 161. С. 112–114.

239. Сахно А. П. Значення законності й дисципліни в діяльності ОВС України та шляхи їх зміцнення. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2010. № 3. С. 71–77.

240. Коваленко К. В., Вільям Брейм. Сучасні проблеми правового регулювання дисциплінарної відповідальності поліцейських. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2018. С. 56–58.

241. Про затвердження порядку підготовки та видання наказів щодо проходження служби в поліції: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 23.11.2016 № 1235. *Офіційний вісник України*. 2017. № 7. Ст. 209.

242. Навроцький Д. М. Виконання наказу або розпорядження у діяльності працівників правоохоронних органів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 173–176.

243. Нестерцова-Собакарь О. В. Реалізація принципу законності в діяльності національної поліції України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 27 квітня 2022 р.). Дніпро: ДДУВС, 2022. С. 70–71.

244. Панасюк О. В. Забезпечення законності та дисципліни в державному управлінні: проблеми розмежування. *Право і безпека*. 2009. № 4 (31). С. 29–33.

245. Білик В. М. Напрямки вдосконалення діяльності патрульної поліції на сучасному етапі реформування Національної поліції України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 30 листопада 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Консультат. місія Європейського Союзу. Харків, 2018. С. 24–26.

246. Костенко І. В., Кісіль А. В. Правовий аналіз реформування Національної поліції України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 125–128.

247. Чишко К. О. Встановлення персональних даних особи порушника: прогалини адміністративного законодавства, що призводять до зниження ефективності роботи органів поліції. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 11 квітня 2019 р.). Харків: ХНУВС, 2019. С. 248–249.

248. Управління органами Національної поліції України: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; О. М. Бандурка, О. І. Безпалова,

О. В. Джафарова та ін.; передм. В. В. Сокурєнка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Стильна типографія, 2017. 580 с.

249. Мозоль Н. І. Зміцнення законності у сфері правозастосовної практики міліції: шляхи, перспективи й удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 31. Т. 2. С. 160–163.

250. Матієнко Т. Соціально-психологічні засади становлення та розвитку поліцейського менеджменту. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. С. 186–190. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/5/42.pdf>

251. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я: навчальний посібник/ М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк, А. Ф. Косенко, Т. І. Кочергіна / заг. ред. М. С. Корольчука. Київ: Фірма «ІНКОС», 2002. 272 с.

252. Пабат О. В. Окремі проблемні питання оцінки роботи Національної поліції України. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України*: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 11 квітня 2019 р.). Харків, 2019. С. 184–185

253. Barko V., Beck A., Tatarenko A. Developing Police Management Training in Post-Soviet Societies: Understanding the Context and setting the agenda. *Police Quarterly*. 2002. Vol. 5. No. 4. P. 447–469. DOI: <https://doi.org/10.1177/10986110223769>

254. Барко В. І., Барко В. В., Остапович В. П. Психологічні умови підвищення ефективності управління персоналом підрозділів Національної поліції України. *Особистість, суспільство, закон*. Харків, 2019. С. 228–232.

255. Дрок І. С. Кадрова політика Національної поліції України в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 70. С. 318–323.

256. Склад О. С., Шевченко Т. В. Нормативне забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції України. *Вісник Харківського*

національного університету внутрішніх справ. 2020. № 4 (91). С. 185–192. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.17>

257. Нікуліна А. Г. Адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування Національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2017. 20 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дослідження:

1. Король О. В. Щодо розуміння основних функцій керівника органу національної поліції як суб'єкта дотримання законності та дисципліни. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 199-205.

2. Король О. В. Роль та значення керівника органу Національної поліції щодо забезпечення дисципліни та законності. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 184-189.

3. Король О. В. Значення дисципліни та законності у роботі Національної поліції України. *Право.ua*. 2021. № 3. С. 204-211.

4. Korol O. V. Police Chief's Tasks as a Subject of Law and Discipline Enforcement. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2022. № 5. Pp. 19–23.

5. Король О. В. Види підзаконних нормативно-правових актів у сфері забезпечення дисципліни та законності в органах Національній поліції. *Науковий журнал «Соціальне право»*. 2022. № 4. С. 98-106.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Король О. В. До питання визначення особливостей адміністративно-правового статусу керівника органу поліції. *Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики*: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 грудня 2021 р.). С. 136-139. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20211221/article/view/korol

7. Король О. В. Повноваження, які характеризують правовий статус керівника органу Національної поліції. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*: тези доп. учасників VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 червня 2022 р.). С. 31-33. URL:

https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20220630/article/view/korol

8. Король О. В. Повноваження керівника органу поліції у сфері здійснення контролю. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики*: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 вересня 2022 р.). С. 122-124. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_202220930/article/view/korol

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Михайло БУРДІН

«13» березня 2023 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ*Комісія у складі:*

декан факультету № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент **Віктор Василенко** (голова);

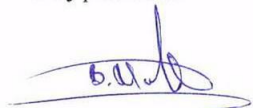
завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем наукового забезпечення правоохоронної діяльності та якості підготовки кадрів Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент **Костянтин Бугайчук**;

професор кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Олена Джафарова**.

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Короля Олександра Васильовича «Адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право, використовуються в освітньому процесі Харківського національного університету внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Публічне адміністрування», «Адміністративна діяльність поліції», «Управління органами поліції» та інших дисциплін правового характеру. Внесені автором до зазначених лекційних матеріалів доповнення підготовлені на достатньому теоретичному та методичному рівні та ґрунтуються на результатах проведеного автором глибокого дослідження чинного законодавства, практики забезпечення дисципліни та законності керівниками Національної поліції усіх рівнів, у

зв'язку з чим можуть бути впроваджені в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ, а також використані у науково-дослідній роботі слухачів, студентів та курсантів.

Члени комісії:

Віктор ВАСИЛЕНКО

Костянтин БУГАЙЧУК

Олена ДЖАФАРОВА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший заступник директора
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Олег УГРОВЕЦЬКИЙ

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Короля Олександра Васильовича «Адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право у практичну діяльність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Комісія в складі:

1. Сімакової-Єфремян Елли Борисівни, заступника директора з наукової роботи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (далі – ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»), доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України;
2. Полянського Антона Олександровича, завідувача лабораторії ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктора юридичних наук, доцента;
3. Хоши Вадима Віталійовича, завідувача відділу ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидата юридичних наук, старшого дослідника

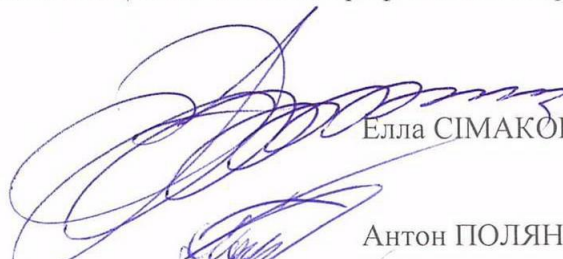
— цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Короля Олександра Васильовича «Адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право використовуються у практичній діяльності ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Зокрема, під час підготовки дисертаційних досліджень здобувачами ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» застосовуються положення щодо визначення особливостей керівника органу Національної поліції у системі суб'єктів забезпечення дисципліни та законності, характеристики правових засад забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції та з'ясування місця серед них адміністративно-правового регулювання, узагальнення завдань та функцій керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Короля Олександра Васильовича «Адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності» у практичну діяльність ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» забезпечило розширення науково-методичного інструментарію під час опрацювання освітньо-наукової програми наукової установи.

Результати дисертаційного дослідження Короля Олександра Васильовича «Адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності» мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість, сприятимуть підвищенню якості освітньої діяльності ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Члени комісії

 Елла СІМАКОВА-ЄФРЕМЯН

 Антон ПОЛЯНСЬКИЙ

 Вадим ХОША

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Науково-дослідного
інституту публічної політики і
соціальних наук

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

М. В. Завальний

2023 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Короля Олександра Васильовича «Адміністративно-правовий статус
керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення
дисципліни та законності», поданого на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне
право та процес; фінансове право; інформаційне право у правотворчу
діяльність Науково-дослідного інституту публічної політики і
соціальних наук**

Комісія у складі:

голова - директор Науково-дослідного інституту публічної політики і
соціальних наук, доктор юридичних наук, старший науковий
співробітник Завальний Михайло Володимирович;

члени комісії:

- заступник директора Науково-дослідного інституту публічної
політики і соціальних наук, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник Голубов Артем Євгенович;
- вчений секретар Науково-дослідного інституту публічної
політики і соціальних наук, доктор юридичних наук, доцент
Кухарев Олександр Євгенович,

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати дисертації
Короля Олександра Васильовича «Адміністративно-правовий статус
керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни
та законності», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес;
фінансове право; інформаційне право спрямовані на: визначення значення
забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції; встановлення
особливостей керівника органу Національної поліції у системі суб'єктів
забезпечення дисципліни та законності; розкриття елементного складу
адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як

суб'єкта забезпечення дисципліни та законності; систематизацію завдань та функцій керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності та інші використовуються Науково-дослідним інститутом публічної політики і соціальних наук під час розробки пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення національного законодавства.

Пропозиції Короля Олександра Васильовича щодо удосконалення компетенції та повноважень керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності взято за основу для підготовки відповідних пропозицій та зауважень до національного законодавства.

Результати дисертаційного дослідження Короля Олександра Васильовича «Адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість, сприятимуть підвищенню якості національного законодавства.

Члени комісії:

А. Є. Голубов

О. Є. Кухарев

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Олександр МУЗИЧУК

«16» березня 2022

А К Т

впровадження результатів дисертаційного дослідження Короля Олександра Васильовича «Адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право у науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ

Комісія в складі:

1. Абламського С.Є. – кандидата юридичних наук, доцента, начальника відділу організації наукової діяльності та захисту інтелектуальної власності Харківського національного університету внутрішніх справ.

2. Невядовського В.О. – доктора юридичних наук, доцента, ученого секретаря секретаріату Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ.

3. Шатрави С.О. – доктора юридичних наук, професора, завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування Харківського національного університету внутрішніх справ.

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Короля Олександра Васильовича «Адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право;

інформаційне право, використовуються у наукових дослідженнях Харківського національного університету внутрішніх справ.

Зокрема при: 1) встановленні значення забезпечення дисципліни та законності в Національній поліції; 2) визначенні особливостей керівника органу Національної поліції у системі суб'єктів забезпечення дисципліни та законності; 3) розкритті елементів адміністративно-правового статусу керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності; 4) характеристиці завдань та функцій керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності; 5) розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення національного законодавства.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Короля Олександра Васильовича «Адміністративно-правовий статус керівника органу Національної поліції як суб'єкта забезпечення дисципліни та законності» в науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ забезпечило розширення науково-методичного інструментарію дослідження нормативно-правових актів і їх проєктів з питань забезпечення дисципліни та законності в органах та підрозділах Національної поліції.

Члени комісії

Євген АБЛАМСЬКИЙ

Владислав НЕВЯДОВСЬКИЙ

Сергій ШАТРАВА

